

POLITIIKKATIETEET
YHTEISKUNTATIETEIDEN TIEDEKUNTA
LAPIN YLIOPISTO

Demokratia kasvaa rynnäkkökiväärin piipusta – perustelut Suomen osallistumiselle
Afganistanin sotaan

Miika Alajääskö (Y26008977)

Syksy 2024

Pro gradu -tutkielma

VALO1302 Valtio-opin tutkielmaseminaari

Työn ohjaaja: Mika Luoma-Aho

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Demokratia kasvaa rynnäkkökiväärin piipusta – perustelut Suomen osallistumiselle Afganistanin sotaan

Tekijä: Miika Alajääskö

Koulutusohjelma/oppiaine: Poliittikatieteet, valtio-oppi

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 76

Vuosi: 2024

Tiivistelmä: Pro gradu tutkielmani käsittelee sitä, miten Suomen osallistumista Afganistanin sotaan sotilas- ja siviilikriisinhallintaoperaatioissa perusteltiin. Suomi osallistui useisiin kriisinhallintaoperaatioihin Afganistanissa vuosina 2002–2021. Kansainvälisen intervention tarkoituksena oli syöstä maata hallinnut Taliban-hallinto vallasta ja estää Afganistanin käyttäminen terrorismin tukikohtana. Pitkän aikavälin tavoitteena oli vakauttaa Afganistanin tilanne ja mahdollistaa maan demokraattinen kehitys.

Menetelmä tutkielmassani on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, jonka avulla jaottelen osallistumista puoltavat argumentit suomalaisia ja afganistanilaisia hyödyttäviin. Teoreettisena viitekehyksenä käytän strategisen kulttuurin teoriaa ja turvallistamisen teoriaa, jonka mukaan strateginen kulttuuri on melko pysyvä kokoelma poliittisen johdon uskomuksia, asenteita käyttäytymismalleja, jotka ovat muuttuneet ajatusmalleiksi. Nämä ajatusmallit ohjaavat päätöksentekoa. Turvallistamisen teorian mukaan turvallistaminen on kokoelma käytäntöjä, joilla poliittiset toimijat tekevät tavanomaisista politiikan kysymyksistä turvallisuuspolitiikan kysymyksiä.

Mietintöjen ja selonteiden perusteella Suomen osallistumista perusteltiin hyvin erilaisin argumentein, joissa vedottiin Suomen osallistumisen palvelevan sekä suomalaisten että afganistanilaisten etuja. Osallistumisen esitettiin edesauttavan mm. suomalaisten turvallisuutta. Aineistossa ei mainittu suoraan Suomen ulkopoliittisia motiiveja, jotka liittyivät keskinäisten välien hoitamiseen Natoon ja Yhdysvaltoihin.

Avainsanat: Afganistan, kriisinhallinta, Afganistanin sota, turvallistaminen, strateginen kulttuuri, aineistolähtöinen sisällönanalyysi

 x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällysluettelo

1. Johdanto pro gradun aiheeseen.....	1
1.1 Tutkimuksen aineisto.....	2
1.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	3
1.3 Sotilaallinen kriisinhallinta.....	5
1.4 Siviilikriisinhallinta	6
2. Suomi ja rauhanturvaaminen	7
2.1. Kriisinhallintaoperaatioon osallistumisen päätöksentekoprosessi.....	9
2.2. Afganistanin historia ja Talibanin synty.....	10
2.3. Syyskuun 11. päivä ja Afganistanin sota.....	12
2.4. Afganistanin tilanne, ISAF ja Suomi.....	14
2.5. Suomi ja siviilikriisinhallinta Afganistanissa	17
2.6. Suomi, kehitysyhteistyö ja humanitaarinen apu	19
3. Katsaus aiempaan tutkimukseen aiheesta.....	21
4. Pro gradun teoreettinen viitekehys	24
4.1 Strateginen kulttuuri	24
4.2 Turvallistaminen.....	25
5. Suomalaisia hyödyttävät perustelut	29
5.1 Terrorismin vastainen taistelu	29
5.2 Operaatioon osallistuminen on Suomen ulkopoliittisen linjan ja kriisinhallintalain mukaista.....	33
5.3 Huumekaupan vastustaminen	39
6. Afganistanilaisia hyödyttävät perustelut	45
6.1 Afganistanin vakauttaminen ja turvallisuustilanteen parantaminen.....	45
6.2 Afganistanin väestön auttaminen ja humanitaarisen tilanteen parantaminen.....	47
6.3 Ihmisoikeuksien edistäminen ja tasa-arvotilanteen parantaminen	51
7. Johtopäätökset	56
Lähteet	68
Aineistolähteet.....	72
Liite 1. Tekstissä esiintyvät lyhenteet	74

1. Johdanto pro gradun aiheeseen

Suomalaisen rauhanturvaamisen historia alkoi vuonna 1956. Tuolloin Suomi lähetti tuoreena YK:n jäsenmaana sotilasosaston UNEF-operaatioon Suezille. Suomen lähettämän osaston vahvuus oli tuolloin 258 miestä. Operaatioon osallistuminen miellettiin tuolloin eräänlaiseksi kiitokseksi YK:n jäsenyydestä ja tavoitteena oli nostaa Suomen profiilia maailmalla. Rauhanturvaamiseen osallistumisen tavoitteet liittyivät siis alusta alkaen ulkopoliittikkaan ja siten kansallisiin intresseihin. Kriisinhallintaoperaatiot ovat tänäkin päivänä osa suomalaista ulkopoliittikkaa ja niillä usein pyritään nostamaan Suomen kansainvälistä asemaa tai saavuttamaan Suomelle tärkeitä tavoitteita.

Tutkielmani aihe on minulle mielenkiintoinen myös henkilökohtaisista syistä, sillä olen itse palvellut kriisinhallintaoperaatiossa Libanonissa vuosina 2020–2021 osana ranskalaista FCR-pataljoonaa. Suomalaisten joukkojen päätyminen osaksi ranskalaista pataljoonaa on mielenkiintoinen. Ranskan hallitus pyysi EU:n jäsenmailta apua Pariisin vuoden 2015 terrori-iskujen jälkeen, Lissabonin sopimukseen vedoten. Suomi oli ainoa EU:n jäsenmaa, joka vastasi tähän avunpyyntöön sotilaallisesti. Suomi lähetti jääkärikomppanian korvaamaan ranskalaisen yksikön Libanonissa. Tämä mahdollisti ranskalaisten sotilaiden siirtämisen Libanonista, kotimaassa tapahtuvaan turvallisuusoperaatioon. Jo tuolloin esitettiin arvioita, joiden mukaan Suomen antaman sotilaallisen tuen tarkoituksena oli poistaa esteitä Suomen NATO-jäsenyydeltä ja samalla hankkia ulkopoliittista pääomaa. Nämä ääneen lausumattomat tavoitteet olivat samanlaisia, jotka liitettiin aiemmin Suomen osallistumiseen Afganistanin sotaan.

Osallistuminen kriisinhallintaoperaatioon Afganistanissakaan ei tapahtunut ilman kansallisia intressejä. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen Euroopan maat jakautuivat kahtia. Oli maita, jotka tarjosivat apuaan Yhdysvaltojen terrorisminvastaisessa sodassa ja niitä, jotka eivät auttaneet. Suomessa osattiin arvioida tilanteen ulkopoliittinen merkitys: apu muistettaisiin, mutta tilanteen seuraamisella sivusta olisi myös seurauksensa. Irakin sotaan liittyminen ei ollut Suomelle puolueettomana maana mahdollista, mutta YK:n mandaatille perustuvaan monikansalliseen interventioon osallistuminen Afganistanissa sopi Suomen ulkopoliittiseen linjaan, eikä aiheuttanut suurta sisäpoliittista vastustusta.

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassani Suomen politiikkaa Afganistanin sodan suhteen. Suomi osallistui erilaisiin kriisinhallintaoperaatioihin Afganistanissa vuosina 2002–

2021 eli siis melkein 20 vuoden ajan. Tutkimuskysymykseni kuuluu: *miten Suomen osallistumista Afganistanin sotaan sotilas- ja siviilikriisinhallintaoperaatioissa perusteltiin?*

Apukysymyksiksi olen valinnut seuraavat kysymykset

-Millaisia tavoitteita Suomen osallistumiseen Afganistanin sotaan liittyy?

-Millaista toimintaa aineistossa nousee esiin?

-Mihin toiminta kohdistuu?

-Keihin toiminta kohdistuu?

Olen rajannut tarkastelujaksoni koskemaan vuosia 2001–2014. Tähän on aineiston määrän ja tutkittavuuden lisäksi kaksi muuta syytä. Ensimmäinen on että noina vuosina Afganistanissa toimi Naton johtama ja YK:n valtuutuksella toimiva monikansallinen kriisinhallintaoperaatio ISAF eli International Security Assistance Force. Lisäksi molemmat Afganistanissa menehtyneet suomalaissotilaat kaatuivat tuolla ajanjaksolla. Ensimmäinen Afganistanissa kaatunut suomalainen, kersantti Petri Immonen kuoli tienvarsipommin räjähdysen seurauksena vuonna 2007. Yliluutnantti Jukka Kansonen kuoli räjähdyskassa vuonna 2011.

1.1 Tutkimuksen aineisto

Tutkimusaineistonani käytän puolustusvaliokunnan lausuntoja, ulkoasianvaliokunnan lausuntoja, ulkoasianvaliokunnan mietintöjä sekä valtioneuvoston selontekoja. Nämä kaikki ovat valtioneuvoston ja eri valiokuntien tuottamia virallisia asiakirjoja vuosilta 2001–2014. Lausunnot, selonteot sekä mietinnöt ovat julkisia asiakirjoja ja vapaasti luettavissa eduskunnan sähköisestä tietopalvelusta.

Aineistoni selontekoasiakirjat perustuvat kriisinhallintalakiin, joten niiden merkitystä on syytä avata tässä yhteydessä. Kriisinhallintalain 2 §:ssä lukee: ”päättöksen Suomen osallistumisesta sotilaalliseen kriisinhallintaan ja osallistumisen lopettamisesta tekee kussakin tapauksessa erikseen tasavallan presidentti valtioneuvoston ratkaisuehdotuksesta”. Saman lain 3 §:ssä todetaan: ”ennen 2 §:ssä tarkoitetun Suomen osallistumista koskevan ratkaisuehdotuksen tekemistä valtioneuvoston on kuultava eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaa. Jos ratkaisuehdotus koskee sotilaallisesti erityisen vaativaa kriisinhallintatehtävää tai tehtävää, joka ei perustu YK:n turvallisuusneuvoston

valtuutukseen, valtioneuvoston on ennen ratkaisuehdotuksen tekemistä kuultava eduskuntaa antamalla sille asiasta selonteko. Jos ratkaisuehdotus koskee enintään kymmenen henkilön määräämistä sotilaalliseen kriisinhallintatehtävään, valtioneuvoston on ennen ratkaisuehdotuksen tekemistä annettava asiasta selvitys eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle”. Aineistossani on kuusi tällaista lain 3 §:ssä mainitusta sotilaallisesti vaativasta kriisinhallintaoperaatiosta tehtyä selontekoa. Lisäksi aineistooni kuuluvat näihin selontekoihin liittyvät lausunnot ja mietinnöt.

Osassa aineistoani ISAF tai Afganistan ovat selonteon, lausunnon tai mietinnön pääosassa, kun taas osassa näistä Afganistan tai ISAF vain mainitaan. Jokainen aineistoni osa kuitenkin kertoo jotain suomalaisen kriisinhallintaoperaatioiden silloisesta tilanteesta, tavoitteista, perusteluista sekä käytettävissä olleista keinoista ja operaatioihin liittyvistä tulevaisuuden odotuksista.

Aineistoni ulkoasiainvaliokunnan mietinnöt on laadittu vuosina 2001–2012. Nämä viisi mietintöä käsittelevät ISAF:ia ja Afganistania joko kokonaan tai osittain. Nämä mietinnöt ovat syntyneet valtioneuvoston eduskunnalle tuottamien rauhanturvaamis- ja kriisinhallintaoperaatioita koskevien selontekojen pohjalta. Aineiston puolustusvaliokunnan lausunnot on tuotettu vuosina 2007–2014. Kaikkiaan neljästä lausunnon otsikosta kaksi käsittelee ISAF:ia, yksi Afganistanin tilannetta yleensä ja yksi NATO:n ajankohtaisia aiheita ja sitä kautta Afganistania.

Aineistossa on havaittavissa eräs erityisen mielenkiintoinen piirre. Ulkoasiainvaliokunnan mietinnöissä esiintyvät vastalauseet muodostavat kontrastin mietintöjen luonteelta viralliselle kannalle. Ulkoasiainvaliokuntaan kuuluneet vasemmistoliiton kansanedustajat Annika Lapintie ja Esko-Juhani Tennilä jättivät vastalauseensa useisiin valiokunnan mietintöihin. Näissä vastalauseissa Suomea kuvailtiin sodan osapuoleksi (UaVM 1/2007 vp & UaVM 3/2009 vp). Virallisesti Suomi ei koskaan ollut sodan osapuoli.

1.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Menetelmä tutkielmassani on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Valitsin menetelmäksi juuri aineistolähtöisen sisällönanalyysin, koska se soveltuu parhaiten aineistoni analysointiin ja tutkimuskysymykseen vastaamiseen. Tätä valintaa perustelee se, että

sisällönanalyysi mahdollistaa valitsemani aineiston analysoimisen objektiivisella ja tutkimuksen kannalta systemaattisella tavalla.

Sisällönanalyysi jakautuu menetelmänä kolmeen toisistaan poikkeavaan analyysitapaan: teorialähtöiseen, teoriaohjaavaan ja aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. Teorialähtöistä sisällönanalyysia käytettäessä analyysia ohjaavat joko jo olemassa oleva käsitejärjestelmä tai ennalta tunnettu teoria. Teoriaohjaavassa ja aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa taas tutkija luo käsitteet aineiston pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2009).

Aineistolähtöinen sisällönanalyysin käyttö voidaan esittää kolmivaiheisena prosessina. Aluksi aineisto redusoidaan eli pelkistetään. Tämä tarkoittaa käytännössä aineistosta nousevien pelkistettyjen ilmaisujen listaamista ja aineiston epäolennaisien osien pois karsimista. Toinen vaihe on aineiston ryhmittely eli klusterointi. Tässä vaiheessa aineistosta etsitään samanlaisuuksia tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Tekstistä voidaan myös etsiä sekä eroavaisuuksia että samanlaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Havaintojen pelkistämisessä on kuitenkin huomioitava, että aineistoa tarkastellaan tietyistä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Tämä tarkoittaa siis, että aineistosta pyritään löytämään se, mikä on tutkimuskysymyksen ja teoreettisen viitekehyksen kannalta olennaista. (Alasuutari 1994, 30–34.) Nämä pelkistetyt ilmaisut jaetaan erilaisiin alaluokkiin. Lopuksi seuraa abstrahointi eli edellisten vaiheiden pohjalta muodostetaan tutkimuksen kannalta olennaisia teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–113).

Aineisto voi käsittää käytännössä mitä tahansa kirjallisen aineiston muotoja, joista on hyötyä tutkimusongelman ratkaisussa. Aineistona voivat toimia esimerkiksi vuosikertomukset, tilastot, tutkimukset, verkkosivut, muistiot, raportit, kuvat ja äänitteet. Tutkimuksen kannalta tulee kuitenkin arvioida, kuinka objektiivinen tällainen aineisto on tai ei ole. Aineisto on dokumentoitu aina jostain syystä ja jotain tarkoitusta varten. Tutkimuksessa on siis pidettävä mielessä, ketä varten aineisto on tuotettu ja mistä syystä. Tutkijan tulee myös pitää mielessä sen lisäksi mitä aineisto kertoo, myös se mistä aineisto ei kerro tai mistä se vaikenee. (Kananen 2017, 120–123.)

Sisällönanalyysi perustuu siis lyhyesti ilmaistuna siihen, että käsitteitä yhdistämällä saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa empiirinen aineisto yhdistetään teoreettisiin käsitteisiin. Tutkimuksen tuloksien kuvaamiseen kuuluu myös kategorioiden, niiden sisältöjen sekä muodostettujen

käsitteiden kuvaaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 112–113.) Lopuksi löydösten perusteella tehdään tutkimusten kohteena olevasta ilmiöstä merkitystulkinta. Tällöin voidaan viitata muuhun tutkimukseen. (Alasuutari 1994, 35–37.)

Aloitin tutkimukseni etsimällä aineistosta analyysikysymyksiini tukeutuen tavoitteita, toimijoita ja toimintoja. Tulokset olen pelkistänyt fraaseiksi, jotka ryhmittelin niiden sisällön perusteella. Ryhmä voi sisältää samanlaisia toimintaa tai samoja ajatuksia. Samankaltaisten fraasien ryhmälle etsin niitä yhdistävän ilmaisun. Nämä ilmaisut jaottelin perusteluihin sen perusteella, minkä esitetään hyödyttävän suomalaisia ja minkä esitetään hyödyttävän afganistanilaisia. Yläkäsitteinä toimivat siis suomalaisten saama hyöty ja afganistanilaisten saama hyöty.

1.3 Sotilaallinen kriisinhallinta

Sotilaallista kriisinhallintaa on terminä usein käytetty synonyyminä rauhanturvaamiselle. Sotilaalliseen kriisinhallintaan voi kuulua monia erilaisia toimintoja, joita suorittavat sotilaat. Esimerkkejä näistä tehtävistä ovat muun muassa tulitauon tai rauhansopimuksen valvominen, paikallisten asevoimien kouluttaminen tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen esimerkiksi partioimalla kriisialueella. Suomessa oli vuodesta 1984 vuoteen 2006 voimassa Rauhanturvaamislaki. Rauhanturvaamislakiin tehtiin vuonna 2000 muutos, jossa mainittiin Suomen voivan osallistua sotilaalliseen kriisinhallintaan. Tämän lain korvasi vuonna 2006 säädetty Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta. (Rauhanturvaamislaki 1984/514 & Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta 2006/211).

Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta määrittelee sotilaallisen kriisinhallinnan seuraavasti: ”Suomi voi osallistua Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) turvallisuusneuvoston valtuuttamaan tai poikkeuksellisesti muuhun kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan, jonka tarkoituksena on kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen tai palauttaminen taikka humanitaarisen avustustoiminnan tukeminen tai siviiliväestön suojaaminen Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan (SopS 1/1956) päämäärät ja periaatteet sekä muut kansainvälisen oikeuden säännöt huomioon ottaen (sotilaallinen kriisinhallinta).” (Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta 2006/211.)

Valtioneuvosto puolustus- ja turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 2004 määrittelee myös sotilaallisen kriisinhallinnan. Selonteon mukaan sotilaallinen kriisinhallinta tarkoittaa sotilaallisin keinoin tapahtuvaa kriisinhallintatoimintaa eli rauhanturvaamista, jossa toiminnan tavoitteena on kriisialueen turvallisuuden ja vakauden palauttaminen. Tämän toiminnan tavoitteena on myös luoda edellytykset yhteiskunnan muiden toimintojen käynnistämiseksi. (VNS 6/2004 vp, 157.)

WEU eli Länsi-Euroopan unioni määritteli vuonna 1994 kriisinhallinnan sotilaalliseksi toiminnaksi, johon liittyy rauhaan pakottaminen (WEU 1994). Tässä tapauksessa käsite eroaa suomalaisesta ja esimerkiksi ETYJ:in määritelmästä. ETYJ määrittelee kriisinhallinnan sijaan sotilaallisen sijaan poliittiseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on kriisin ratkaiseminen, mihin pyritään konfliktineston ja kriisinhallinnan välineillä. (Rantapelkonen 2000, 49.)

Sotilaallisen kriisinhallinnan eräs tehtävä voi olla myös toimia siviilikriisinhallinnan ja muun tuen, esimerkiksi humanitaarisen avun, mahdollistajana tilanteissa, joissa toimialueen turvallisuustilanne on erityisen vaikea, eikä apua tai siviilikriisinhallintaa voitaisi muuten ehkä toteuttaa. (Vaikuttavaa kriisinhallintaa 2021.) Suomi on osallistunut sotilaallisen kriisinhallinnan operaatioihin vuodesta 1956 lähtien. Kriisinhallinnan käsite vaikuttaa olevan siis melko joustava ja määrittelijästä riippuen se voi tarkoittaa monia eri asioita, perinteisestä rauhanturvaamisesta aina rauhaan pakottamiseen sotilaallisin keinoin.

1.4 Siviilikriisinhallinta

Siviilikriisinhallinta on kansainvälisten järjestöjen toimintaa, joiden avulla pyritään vähentämään kriiseistä kärsivien valtioiden epävakautta ja estämään kriisin leviämistä laajemmalle. (CMC Finland). Siviilikriisinhallinta voi tapahtua samaan aikaan ja yhteistyössä sotilaallisen kriisinhallinnan kanssa. Siviilikriisinhallinnan pyritään asiantuntija-avun ja muin keinoin tukemaan kriisialueiden kehitystä. Tavoitteena on tukea ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteiden toteutumista. Tähän kuuluu usein myös hyvän hallinnon tukemista ja toimivaa kansalaisyhteiskuntaa tukevaa toimintaa. (VNS 6/2004 vp, 158.) Suomi on osallistunut siviilikriisinhallintaoperaatioihin 1990-luvulta alkaen.

2. Suomi ja rauhanturvaaminen

Suomi osallistui ensimmäisen kerran rauhanturvaamisoperaatioon vuonna 1956. Kyseessä oli Suezilla tapahtunut UNEF-1 operaatio. Kansallinen päätös osallistumisesta syntyi helposti. (Kylä-Harakka 2007, 51.) Operaatio oli kuitenkin sekä poliittisesti että sotilaallisesti riskialtis. Kriisin osapuolina olivat Ranska ja Iso-Britannia, mutta samaan aikaan myös Neuvostoliitto uhkasi tarvittaessa puuttua voimatoimin tilanteeseen. Lisäksi aiempaa kokemusta rauhanturvaamisesta ei ollut sen enempää Suomella kuin muillakaan mailla. Korean sodan kokemuksia ei voitu sellaisenaan soveltaa tällaiseen operaatioon eikä vakiintuneita käytäntöjä ollut olemassa. Suomalaisen joukkojen pärjäämistä uudenaikaisessa operaatiossa on luonnehdittu kohtuulliseksi, mutta suomalaiset joukot vedettiin pois Suezilta jo vuonna 1957. (Holma 2018, 15.) Virallisesti syyt olivat taloudelliset, sillä vaikka YK oli luvannut korvata operaatiosta koituvat kustannukset, järjestelmän toimivuudesta ei tuolloin vielä ollut tietoa. (Kylä-Harakka 2007, 51.) Vastakkaisen mielipiteen on esittänyt kenraali Armas-Eino Martola, joka palveli YK:n pääsihteerin sotilaallinen neuvonantajana. Martola epäili operaatiosta vetäytymisen syiden olleen poliittiset. (Holma 2018, 15.)

Suomi osallistui seuraavaan rauhanturvaoperaatioon vasta vuosien kuluttua. Suomi kuitenkin lähetti eri operaatioihin sotilastarkkailijoita. Syyt tähän olivat erityisesti taloudelliset, sillä sotilastarkkailijoiden lähettäminen eri operaatioihin oli varsinaisten rauhanturvajoukkojen lähettämistä edullisempaa. (Holma 2018, 15.)

Suomen toinen rauhanturvaamisoperaatio oli vuonna 1964 alkanut UNFICYP-operaatio Kyproksella. Suomi osallistui operaatioon yhden pataljoonan vahvuudella. Operaatioon osallistumisen tarkoituksena oli Suomen painoarvon kasvattaminen kansainvälisessä yhteisössä. Syyt osallistumiseen olivat siis hyvin reaali-politiittiset, sillä toisen maailmansodan häviöjälkeä Suomen oli löydettävä oma paikkansa kansainvälisessä yhteisössä ja rakennettava itsestään kuva uskottavana kansainvälisenä toimijana. Vuonna 1964 Suomen hallitus teki eduskunnalle yleisen lakiesityksen Kyproksen UNFICYP-operaatioon osallistumisen mahdollistamiseksi. Eduskunnassa tietyt vasemmistolaiset kansanedustajat vaativat lain rajaamista koskemaan ainoastaan Kyproksen operaatiota. Heidän mukaansa oli mahdollista, että syntyisi tilanne, jossa suomalaiset joukot joutuisivat ulkomailla asemaan, joka ei olisi sopusoinnussa Suomen valtion virallisen puolueettomuuspolitiikan kanssa. (Kylä-Harakka 2007, 51–52.) Konkreettinen esimerkki tällaisesta tilanteesta oli Korean sota, jossa YK-joukot olivat käytännössä sodan osapuoli.

Myöhemmin Suomi osallistui YK:n rauhanturvaoperaatioihin muun muassa Siinailla, Golanilla, Libanonissa ja Namibiassa. (Kylä-Harakka 2007, 53–56.) Kylmän sodan ilmapiirissä rauhanturvaamisoperaatioista tuli Puolustusvoimille myös keino toimia länsiliittoutuman armeijoiden (siis NATO-maiden) kanssa yhteistoiminnassa ja saada kansainvälistä kokemusta poliittisesti turvallisella tavalla. Sotilaallinen lähentyminen länsiliittoutuman kanssa olisi voinut ärsyttää Neuvostoliittoa. Neuvostoliitto ei kuitenkaan ollut kiinnostunut rauhanturvaoperaatioista, eikä lähettänyt omia sotilaitaan näihin operaatioihin.

Jugoslavian liittovaltion hajoamisprosessia seuranneet sodat 1990-luvulla muuttivat sekä suomalaista että kansainvälistä rauhanturvaamista. Rauhanturvaajien voimankäytön rajoittumisen pelkkään itsepuolustukseen ei enää katsottu riittävän tehtävien menestykselliseen toteuttamiseen. Olosuhteiden katsottiin muuttuneen ja tämä edellytti myös voimankäytön sääntöjen muuttamista. Käytännössä tämä muutos tarkoitti siirtymistä kevyesti aseistetuista joukoista raskaammin aseistettuihin ja panssaroituihin joukkoihin. (Kylä-Harakka 2007, 56.)

Vuonna 1996 YK:n valtuutuksella alkoi NATO-johtoinen IFOR (Implementation Force) Bosnia ja Hertsegovinassa. IFOR oli ensimmäinen NATO-johtoinen operaatio, johon Suomi osallistui. IFOR ja myöhemmin SFOR (Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina) saivat mandaatissaan itsepuolustusta laajemmat voimankäytön oikeudet. Suomi halusi osallistua näihin operaatioihin, koska muutoin riskinä olisi ollut Suomen jääminen kansainvälisen kehityksen ulkopuolelle. Tämä olisi voinut tarkoittaa Suomen kansainvälisen uskottavuuden ja aseman heikentymistä. Suomalaisen rauhanturvaamisen NATO-suuntaus jatkui ja Suomi päätti vuonna 1999 liittyä osaksi KFOR-operaatiota (Kosovo Force) mekanisoidulla pataljoonalla. NATO:n johtamiin operaatioihin panostamisella haluttiin nostaa Suomen asemaa NATO:ssa ja kansainvälisessä yhteisössä. (Kylä-Harakka 2007, 56–61.)

Vuonna 2002 Suomi teki päätöksen osallistua ISAF-operaatioon (International Security Assistance Force) Afganistanissa. Huomattavaa on, että operaatioon osallistumista pidettiin lähes selvänä asiana ja kaikki eduskuntapuolueet kannattivat operaatioon osallistumista. Osallistuminen operaatioon alkoi verrattain pienellä siviili-sotilas-yhteistyötä (CIMIC) koordinoineella joukolla. Joukon vahvuutta lisättiin myöhemmin ja vuonna 2009 Afganistanissa palveli väliaikainen vaalivahvennusjoukko mukaan lukien 216 suomalaista. Samoihin aikoihin osalle suomalaisista joukoista taistelutilanteet

kävivät melkein päivittäisiksi. (Mustasilta et al. 2022, 53–63.) Suomalaisille oli uutta osallistuminen operaatioon, jossa suomalaiset sotilaat olivat lähes päivittäin taistelukosketuksessa vihollisen kanssa. ISAF-operaatio päättyi vuonna 2014 ja sitä seurasi RS-operaatio (Resolution Support), joka päättyi vuonna 2021. RS-operaatiossa palveli samanaikaisesti noin 20–80 suomalaista sotilasta. Viimeiset suomalaiset sotilaat poistuivat Afganistanissa kesäkuussa 2021. (Mustasilta et al. 2022, 71–80.)

Vuonna 2023 sotilaallisen kriisinhallinnan operaatioissa palvelee 386 henkilöä. Tällä hetkellä henkilöstömääriltään suurimmat operaatiot ovat UNIFIL (United Nations Interim Force In Lebanon) Libanonissa ja OIR (Operation Inherent Resolve) Irakissa. UNIFIL on YK-johtoinen ja OIR Yhdysvaltain johtaman koalition toteuttama operaatio. (Ulkoministeriö 2023.)

2.1. Kriisinhallintaoperaatioon osallistumisen päätöksentekoprosessi

Jotta voidaan ymmärtää, miten Suomen kriisinhallintaoperaatioon osallistumisen päätöksentekoprosessi käytännössä etenee, on prosessi mielestäni tärkeää esitellä pääpiirteissään. Suurelle yleisölle välittyä tavallisesti median kautta vain päätöksentekoprosessin loppuvaihe, jossa tasavallan presidentti tekee päätöksen kriisinhallintaoperaatioon osallistumisesta valtioneuvoston esityksestä.

Prosessi on tyypillisesti kahdeksanvaiheinen. Kriisinhallintaoperaatioon osallistumisen valmistelu alkaa sillä, että operaation toimeenpaneva organisaatio eli tavallisesti YK, EU tai NATO tiedustelee Suomelta alustavasti, onko Suomi halukas ja valmis osallistumaan johonkin operaatioon. (Salonius-Pasternak & Visuri 2006, 40.) Suomi ei ole aina kiinnostunut kaikista operaatioista, joihin sen olisi mahdollista osallistua. Esimerkiksi Suomi ei ole osallistunut kovin vahvalla panostuksella operaatioihin Afrikassa. Syynä tälle voidaan nähdä korkeammat kustannukset ja henkilöstölle aiheutuvat riskit. Jo paikalliset luonnonolosuhteet, trooppiset sairaudet ja loiseläimet voivat aiheuttaa henkilöstölle vakavan riskin.

Suomen ilmaistua halukkuuteensa ja valmiutensa osallistua kriisinhallintaoperaatioon, aloittavat puolustusvoimat, puolustusministeriö ja ulkoministeriö selvitykset operaatioon osallistumisesta (Salonius-Pasternak & Visuri 2006, 40.) Toisinaan on mahdollista, etteivät eri ministeriöt ja puolustusvoimat ole samaa mieltä osallistumisesta tiettyyn operaatioon. Esimerkiksi ulkoministeriön mielestä Suomen ulkopoliittikan

mukaista voisi olla osallistua kriisinhallintaoperaatioon Afrikassa, samaan aikaan kun puolustusministeriö ei pidä osallistumista järkevänä sotilaalliselta kannalta.

Seuraavassa vaiheessa TP-UTVA eli ulko- ja turvallisuuspoliittinen ministerivaliokunta sekä tasavallan presidentti tekevät yhdessä ratkaisuehdotuksen ja alustavan periaatepäätöksen osallistumisesta. Tämän jälkeen puolustusvoimat sekä puolustusministeriö aloittavat varautumis- ja valmistelutoimenpiteet tämän ratkaisuehdotuksen pohjalta. Seuraavaksi valtioneuvosto eli hallitus kuulee asiasta ulkoasianvaliokuntaa, joka antaa asiasta lausuntonsa. (Salonius-Pasternak & Visuri 2006, 40.)

Mikäli TP-UTVA:n ratkaisuehdotus koskee erityisen vaativaa kriisinhallintatehtävää tai sellaista tehtävää, jolla ei ole YK:n turvallisuusneuvoston mandaattia, tulee valtioneuvoston ennen ratkaisuehdotuksen antamista kuulla eduskuntaa. Tämä kuuleminen tapahtuu valtioneuvoston eduskunnalle antamalla selonteolla. Näin tulee myös toimia, jos suomalaiselle kriisinhallintajoukolle käskettyjä tehtäviä suunnitellaan kesken operaation muutettavaksi olennaisella tavalla. Tällöin tulee kuulla eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaa tai eduskuntaa. Mikäli muutokset ovat vähäisiä, voi puolustusministeriö päättää tällaisista muutoksista itsenäisesti. (Salonius-Pasternak & Visuri 2006, 40.)

Tämän jälkeen valtioneuvosto tekee tasavallan presidentille esityksen osallistumisesta kriisinhallintatehtävään. Tämän ehdotuksen pohjalta tasavallan presidentti tekee lopullisen päätöksen osallistumisesta kriisinhallintaoperaatioon. (Salonius-Pasternak & Visuri 2006, 40.)

2.2. Afganistanin historia ja Talibanin synty

Afganistanin tilannetta ja vuosina 2001–2021 käytyä Afganistanin sotaa ei voi ymmärtää tuntematta maan lähihistoriaa. Neuvostoliitto miehitti Afganistania vuosina 1979–1989, jolloin islamistiset mujahideen-sissit kävivät veristä taistelua miehittäjää vastaan. Neuvostoliiton vetäydyttyä Afganistanista vuonna 1989, maan olot eivät rauhoittuneet. Afganistanissa käytiin sisällissotaa vuosina 1992–1994. 1990-lukua Afganistanissa, ennen Talibanien valtaannousua leimasivat kaaos ja paikallisten sotaherrojen mielivalta. (Sergejeff 2011, 263–292.)

Talibanin tarkka syntyhistoria ei ole tiedossa. Joka tapauksessa tiedetään, että Taliban (suom. opiskelijat) on Afganistanin suhteellisesti suurimman etnisen ryhmän eli pataanien keskuudessa vuonna 1994 syntynyt sunnalainen ääri-islamilainen liike. Liikkeen alkuhistoria on epäselvä ja mytologisoitu. Talibanin perustaja oli Mullah Mohammed Omar, joka oli pienen koraanikoulun opettaja sekä entinen mujahideen-taistelija. Hänen kerrotaan keränneen koulunsa oppilaista pienen sotajoukon, noustakseen sotaherrojen mielivaltaa vastaan. Tarinan mukaan Omarin johtama joukko hirtti paikalliset sotaherrat panssarivaunun tykinputkeen. Sankaritarinan levitessä, lisää koraanikoululaisia liittyi Omarin joukkoihin. Tästä tarinasta on esitetty useita eri versioista ja niistä jokaisen todenperäisyys on kyseenalainen. Joka tapauksessa tiedetään, että aiemmin täysin tuntematon Taliban piti alkuvuodesta 1995 hallussaan kahtatoista Afganistanin tuolloisista 31 provinssista. On melko varmaa, että naapurivaltio Pakistan tuki Talibania toimittamalla sille sotamateriaalia ja rahoittamalla liikettä. (Sergejeff 2011, 293–296.)

Talibanin valta laajeni aluksi pääosin pataanienemmistöisille alueille, mutta liike kykeni jo loppuvuodesta 1995 valtaamaan alueita myös muualta Afganistanista. Syyskuussa 1996 Taliban marssi pääkaupunki Kabuliin, eikä sitä vastaan käytännössä tehty vastarintaa. Talibanin luomaa uutta islamilaista järjestystä ja ideologiaa on kuvailtu omintakeiseksi sekoitukseksi valikoivaa äärikonservatiivista islamintulkintaa, anti-shiialaisuutta ja heimojen perinnetapoja. Talibanilla ei ollut varsinaista byrokraattista valtiokoneistoa, eikä liike valtaan päästyään järjestänyt infrastruktuurihankkeita tai pyrkinyt luomaan väestölle terveydenhuoltojärjestelmää. Ainoa koululaitos maassa olivat koraanikoulut. Erityisesti naisten asema heikkeni hyvin nopeasti. Ennen Talibanin valtaannousua naiset olivat usein käyneet töissä kodin ulkopuolella. Talibanin määräyksellä naisten työnteko kodin ulkopuolella kiellettiin. Lisäksi naisten tuli käyttää julkisilla paikoilla koko vartalon peittävää burka-kaapua ja heillä tuli olla miespuolinen sukulainen saattajanaan kodin ulkopuolella liikkueensa. (Sergejeff 2011, 300–304.)

Afganistanin pohjoisosien valloittaminen osoittautui kuitenkin vaikeaksi. Näillä alueilla noudatettiin Keski-Aasiassa varsin tavanomaista maltillisempaa islamin tulkintaa. Esimerkiksi elokuvien esittäminen ja alkoholin myynti oli sallittua. Lisäksi pataanit eivät olleet enemmistö maan pohjoisissa provinsseissa. Vastarinta jatkui sitkeästi, vaikka Talibanit olivat saaneet käytännössä koko muun maan hallintaansa. Samaan aikaan vanhoillisen, tehottoman ja kouluttamattoman hallinnon heikkoudet alkoivat tulla ilmi. Afganistanin maatalous kärsi suuresti kuivuudesta, mikä johti

nälkäpakolaisuuteen. Lisäksi hallinnon kyvyttömyys parantaa kansalaisten elämää teki siitä vihatun erityisesti etnisten vähemmistöjen keskuudessa, mutta myös pataanien tuki uudelle hallinnolle alkoi horjua. Kaiken lisäksi Talibanin johtamasta Afganistanista oli 1990-luvun loppuun mennessä tullut eristäytynyt, kansainvälinen hylkiövaltio. Ainoa Talibanin ulkomainen valtiollinen tukija oli Pakistan. (Sergejeff 2011, 304–307.)

Samaan aikaan Afganistaniin siirtyi eräs kansainvälisesti tunnettu, sivistynyt ja maailmaa nähnyt terroristijohtaja. Tämä mies oli ääri-islamilaisten al-Qaida-liikkeen johtaja ja perustaja, syntyjään saudiarabilainen Osama bin Laden. Bin Laden oli ehtinyt aiemmin asua useissa maissa, kunnes vuonna 1996 hän siirtyi Afganistaniin, jossa hän oli oleskellut jo 1980-luvulla, taistelllessaan maata miehittäneitä neuvostojoukkoja vastaan. (Scheuer 2011.) Bin Laden ja liikkeen kakkosmies Aiman al-Zawahari perustivat Afganistaniin kansainvälisiä terroristien ja jihadistitaistelijoiden koulutuskeskuksia. Suhde tähän toimintaan jakoi Talibanin johtoa, sillä kaikki eivät olleet innostuneet joutumisesta mukaan al-Qaidan taisteluun Yhdysvaltoja vastaan. Osa Talibanin johdosta ei katsonut tämän taistelun kuuluvan Talibanille. Al-Qaidan ja Talibanin yhteistyö kuitenkin jatkui ja Taliban saattoi käyttää hyväkseen vieraidensa kyvykkyyksiä esimerkiksi vastustajiensa salamurhien toteuttamisessa. Al-Qaidan uskotaan olleen muun muassa Abd al-Ahad Karzain ja Ahmad Šah Masudin salamurhien takana. (Sergejeff 2011, 307–308.)

2.3. Syyskuun 11. päivä ja Afganistanin sota

Syyskuussa 2001 tehdyt terrori-iskut Yhdysvalloissa New Yorkiin ja Washingtoniin järkyttivät maailmaa. Pian paljastui, että lähes 3 000 kuolonuhria aiheuttaneiden iskujen takana oli al-Qaida. Yhdysvallat syytti Talibania terrorismin tukemisesta ja vaati Afganistanissa oleskelleiden al-Qaidan johtajien luovuttamista Yhdysvaltoihin. (Salonius-Pasternak & Visuri 2006.) Taliban ei tähän kuitenkaan suostunut, vaan Mullah Omar ehdotti kompromissina Osama bin Ladenin luovuttamista puolueettomaan muslimimaahan tuomittavaksi. Omar itse ei ollut kiinnostunut bin Ladenin suojelemisesta tai varsinaisesti jakanut tämän tavoitteita, mutta paikalliset perinnetavat velvoittivat häntä suojelemaan vierastaan. Yhdysvallat ei voinut suostua tällaiseen kompromissiin, eikä Mullah Omar voinut kunniansa säilyttääkseen suostua suurempiin myönnytyksiin. (Sergejeff 2011, 309.)

Yhdysvallat oli vaikean valinnan edessä, sillä presidentti George W. Bush oli julistanut sodan terrorismia vastaan, jossa maat olisivat joko Yhdysvaltojen puolella tai sitä vastaan. Maalla ei kuitenkaan ollut juuri kontakteja Afganistanissa tai luotettavaa tiedustelutietoa alueelta. Yhdysvaltoja auttoi kuitenkin Talibanin poliittinen eristyneisyys: käytännössä lähes kaikki Afganistanin naapurimaat Pakistania lukuun ottamatta vastustivat Talibania ja tukivat Afganistanin pohjoisosassa Talibania vastaan toimivaa Pohjoista liittoa. Yhdysvallat sai lopulta painostettua myös Pakistanin osaksi Afganistanin saartavaa liittoumaa. Pakistan jatkoi kuitenkin vähintään epävirallisten yhteyksien ylläpitämistä Talibanin kanssa. (Sergejeff 2011, 310–312.)

Yhdysvaltain sotatoimet Talibania vastaan alkoivat massiivisella ilmatuella, jota koordinoivat alueelle sijoitetut yhdysvaltalaiset erikoisjoukot. Pohjoisen liiton hyökkäys vaikutti aluksi käynnistyvän hitaasti, mutta pian joukkojen etenemisen vauhti yllätti jopa yhdysvaltalaiset. Pohjoisen liiton joukot olivat pian vallanneet maan tärkeimmät kaupungit. Tämän jälkeen maahan saapuivat Yhdysvaltain armeijan maavoimien joukot, joita oli maassa ainoastaan hieman yli 4 000 henkeä joulukuussa 2001. Joukkojen ajateltiin olevan maassa vain väliaikaisesti, eikä mitään pysyviä majoitus- tai huoltojärjestelyitä tuolloin vielä tehty. Ulkomaiset joukot kohtasivat hyvin vähän vastarintaa. Osa yhdysvaltalaisista sotilaista valitteli tylsyyttä vielä kesällä 2002. (Whitlock 2022, 33–39.) Aseellinen väkivalta olikin vielä vuonna 2002 vähäistä ja siirtymäkauden hallituksen toimintaan suhtauduttiin toiveikkaasti (Mustasilta et al. 2022, 57)

Kun väkivalta alkoi kiihtyä vuosina 2005 ja 2006, ei koalitiolla ollut selvää strategiaa, jota noudattamalla tilanne Afganistanissa olisi voitu ratkaista. Erityisesti yhdysvaltalaisen joukkojen johtoportaan suurimmaksi ongelmaksi on mainittu ymmärtämättömyys paikallisista olosuhteista ja vastustajasta. NATO-johtoisen ISAF:in tilanne ei ollut paljon parempi. Monikansallisen operaation johtaminen oli vaikeaa ja monimutkaista, muun muassa komentorakenteen monimutkaisuuden, henkilöstön nopean vaihtuvuuden ja erilaisten kansallisten varaumien takia. Esimerkiksi saksalaisia joukkoja ei saanut käyttää taistelutehtävissä ja yöpartioissa, eikä saksalaisia hävittäjiä saanut käyttää taistelutehtävissä kuin tietyissä hätätilanteissa. Tämä aiheutti kitkaa liittokunnan sisällä. Osa NATO-maista myös kritisoi Yhdysvaltoja liiallisesta keskittymisestä Irakiin. (Whitlock 2022, 166–181.)

2.4. Afganistanin tilanne, ISAF ja Suomi

Vuoden 2001 joulukuussa YK valtuutti vapaaehtoisten valtioiden koalition tukemaan Kabuliin perustettua Afganistanin väliaikaista hallitusta. YK:n turvallisuusneuvoston päätöksellä perustettiin International Security Assistance Force eli ISAF. Operaation mandaatti perustui YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmiin, joista numerot 1385 (vuonna 2001) ja 1510 (vuonna 2003) olivat tärkeimmät. Kaiken kaikkiaan YK:n turvallisuusneuvosto antoi 18 päätöslauselmaa ISAF:ia koskien. Nämä päätöslauselmat ovat: 1386, 1413, 1444, 1510, 1563, 1623, 1707, 1776, 1817, 1833, 1890, 1917, 1943, 2011, 2069, 2096, 2120 ja 2145. (NATO)

ISAF:in tehtävät olivat moninaiset. Operaation tärkein tehtävä oli Afganistanin hallituksen sekä kansainvälisten organisaatioiden toiminnan tukeminen. Tämän lisäksi tukea annettiin taistelijoiden aseistariisumisen ja yhteiskuntaan palaamisen edistämiseksi. Eräs tärkeä tavoite oli Afganistanin poliisivoimien ja asevoimien uudistaminen. (Salonius-Pasternak & Visuri 2006, 27–28.) Elokuussa 2003 operaation johtovastuu siirtyi yksittäisiltä valtioilta NATO:lle. Operaation toimialue kirjaimellisesti laajeni ajan kuluessa. Aluksi ISAF toimi Afganistanin pääkaupunki Kabulissa ja sen lähialueilla. Vuonna 2003 YK:n turvallisuusneuvosto laajensi ISAF:in mandaatin koskemaan koko Afganistanin aluetta. Operaatio laajeni vähitellen neljässä eri vaiheessa vuosina 2003–2006. (Holma 2019, 125–127.) Samaan aikaan Afganistanissa toimi Yhdysvaltojen johtama Operation Enduring Freedom (suom. Operaatio kestävä vapaus), joka yhdistettiin ISAF:in kanssa vuonna 2006. Tuolloin ISAF:in vastuualue laajeni myös Etelä-Afganistaniin. ISAF:in toimialueen kasvaessa, myös sen henkilöstövahvuus kasvoi. Vuonna 2006 ISAF:in vahvuus oli 12 400 sotilasta. Joulukuussa 2007 sotilaista oli jo 41 700. Kesäkuussa 2008 Afganistanissa palveli 52 700 sotilasta 40 eri maasta. Vuonna 2011 sotilaita oli jo yli 140 000. (Holma 2019, 126–127.)

Suomi osallistui Afganistanin operaatioihin vuodesta 2002. Kaikki eduskuntapuolueet tukivat tuolloin Suomen osallistumista interventioon Afganistanissa (PTK 159/2001). Osallistuminen tapahtui vuosina 2002–2014 pääasiassa ISAF:in kautta. Muutamia upseereita palveli myös YK:n siviilikriisinhallintaoperaatio UNAMA:ssa sotilasneuvonantajina, joka on lyhenne sanoista United Nations Assistance Mission in Afghanistan. (Salonius-Pasternak & Visuri 2006, 27–28.) Operaatioon lähetettiin aluksi Iso-Britannian alaisuudessa toiminut siviili-sotilasyhteistyöryhmä (CIMIC). Suomen

Vuoden 2002 alussa lähettämän CIMIC-osaston koko oli tammikuussa 2002 noin 50 sotilasta, joista 40 oli upseereita. Osastosta noin kolmasosa oli Puolustusvoimien kantahenkilökuntaa, loput olivat reserviläisiä. Reserviläisten joukossa oli siviiliammattiltaan muun muassa poliiseja, opettajia, lakimiehiä ja sairaanhoitajia. (Holma 2019, 125–126.) CIMIC-toiminnan keskiössä oli luottamuksellisten suhteiden luominen paikallisiin toimijoihin. Tämän tarkoituksena päämääränä oli parantaa alueella toimivan joukon suojaa. Käytännössä suomalaisten toiminta oli aluksi tarkkailunomaista partiointia, johon kuului yhteydenpito afganistanilaiseen paikallishallintoon, että alueen väestöön. Samassa yhteydessä kerättiin myös tietoja paikallisesta tilanteesta. CIMIC-toiminta piti sisällään myös avustus- ja hanketoimintaa. (Mustasilta et al. 2022, 58)

Operaation ensimmäisten vuosien aikana suomalaisten joukkojen rooli muuttui. Suomalaiset siirtyivät Kabuliin keskittyneestä CIMIC-toiminnasta asteittain Pohjois-Afganistanin Mazar-e-Sarifiin ja liittyivät Ruotsin johtamaan alueelliseen jälleenrakennusosastoon (PRT). Suomalaisosaston vahvuus kasvoi noin 50 sotilaasta yli sataan vuonna 2008. (Holma 2019, 127–128.) PRT-osastojen tehtävänä oli oman vastuualueensa turvallisuustilanteen parantaminen ja jälleenrakennuksen tukeminen, operoimalla paikallisten turvallisuusjoukkojen kanssa. PRT:t myös tukivat afganistanilaisten turvallisuusjoukkojen toimintaa sekä toteuttivat konkreettisia jälleenrakennushankkeita. Toiminnan tarkoituksena oli lisätä luottamusta Afganistanin uuteen keskushallintoon ja ISAF-joukkoihin. (Mustasilta et al. 2022, 58.)

Vuodet 2004–2005 olivat vedenjakaja Afganistanin turvallisuustilanteessa. Väkivaltaiset iskut lisääntyivät merkittävästi noina vuosina. Vuosi 2005 oli ensimmäinen kerta vuoden 2001 jälkeen, kun Afganistanissa käytiin yleisesti käytetyn määritelmän mukaan sotaa. Sodan määritelmän rajana pidetään yli tuhatta aseellisissa yhteenotoissa menehtynyttä vuodessa. Tämä johtui pääosin kapinallisten toiminnan aktivoitumisesta Itä- ja Etelä-Afganistanissa. ISAF:in toimialueen levitessä, sen joukkoja vastaan iskettiin yhä useammin. Vuonna 2006 myös suomalaissotilaat joutuivat vaaratilanteeseen, kun profeetta Muhammedin pilapiirrosskandaaliin liitetty aseistautuneet mellakoitsijat hyökkäsivät Maimanan sotilastukikohtaa vastaan, jonne oli sijoitettu myös suomalaisjoukkoja. Tunteja kestäneessä hyökkäyksessä kuoli kolme afganistanilaista ja haavoittui kaksi norjalaista sotilasta. Kukaan tukikohdassa olleista suomalaisista ei loukkaantunut. (Mustasilta et al. 2022, 58–60.)

Suomi lähetti helmikuussa 2008 kymmenen operatiivista mentoria auttamaan Afganistanin asevoimien kehittämisessä. Tätä toimintaa kutsuttiin nimellä Operational Mentoring and Liaison Teams (OMLT). Toimintaa pidettiin keskeisenä edellytyksenä sille, että afganistanilaisjoukot kykenisivät toimimaan itsenäisesti tulevaisuudessa. PRT-toiminnan osana myös siviiliasiantuntijat osallistuivat vuosien 2004–2007 aikana useiden pienempien hankkeiden toteuttamiseen. Nämä hankkeet pitivät sisällään esimerkiksi paikallisen infrastruktuurin parantamista, kuten poliisiasemien ja muiden hallintorakennusten rakentamista. Myös Afganistanin poliisille ja siviilihallinnolle annettiin koulutusta sekä hankittiin varusteita. (Mustasilta et al. 2022, 60–62.) Suomessa korostettiin tarvetta vahvistaa maan valtionhallintoa ja turvallisuussektoria pitkäjänteisesti, jotta vastuu turvallisuuden ylläpitämisestä voitaisiin tulevaisuudessa siirtää kokonaan afganistanilaisille itselleen. Suomen Afganistan-politiikkaa leimasi vuonna 2009 julkaistun kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan strategiaa heijastava lähestymistapa. Se painotti Suomen harkittua osallistumista Afganistanin yhteiskunnan vakauttamisen ja jälleenrakentamisen eri osa-alueilla. (Mustasilta et al. 2022, 62.)

Suomessa Afganistania koskeva muutos tapahtui vuonna 2009, kun suomalaiset siirtyivät käyttämään vapaaehtoisia, Suomen kansainvälisissä valmiusjoukoissa varusmiespalveluksen suorittaneita joukkoja. Nämä joukot lähetettiin Afganistaniin varusmiespalveluksen ja lyhyen loman jälkeen. (Holma 2019, 127–128.) Vuonna 2009 Suomi nosti myös joukkojensa kokonaisvahvuuden Afganistanissa väliaikaisesti 216 sotilaaseen. Tämä tarkoitti CIMIC-ryhmien, suojausjoukkueen lähettämistä sekä NSE:n eli kansallisen tukielementin vahvistusta. Tämän niin sanotun vaalivahvennusjoukon lähettämiseen liittyi useita tekijöitä. Joukkojen tarkoituksena oli turvata Afganistanin presidentinvaaleja sekä maakuntaneuvostonvaaleja. Yhdysvallat oli toivonut Suomen lisäävän sotilaallista läsnäoloaan Afganistanissa. Aseellinen väkivalta oli kiihtynyt Pohjois-Afganistanissa ja maan turvallisuustilanne heikentynyt. Myös ISAF:ssa palvelevien suomalaisjoukkojen RoE (Rules of Engagement) eli voimakäyttövaltuudet muuttuivat yhdessä varustetason kanssa vuosina 2009–2011, kun tilanne Pohjois-Afganistanissa muuttui yhä enemmän avoimeksi konfliktiksi. Turvallisuustilanteen heikkeneminen vaalien alla vaikutti myös suomalaisten arkeen. Suomalaisia joukkoja vastaan hyökättiin usein ja pahimmillaan osalle suomalaisista vaalivahvistusjoukoista tulitaistelut olivat lähes päivittäisiä. Suomalainen vaalivahvennusjoukko kotiutettiin loppuvuodesta 2009. (Mustasilta et al. 2022, 62–63.)

Suomen ja kansainvälisen yhteisön keskeiseksi tavoitteeksi asetettu vastuunsiirto paikallisille turvallisuusjoukoille haluttiin turvata lisäämällä sotilaallista läsnäoloa ja paikallisten viranomaisten tukemista. Tätä tarkoitusta varten joukkojen määrää lisättiin vaalivahvennusjoukon kotiuduttua: elokuun 2010 ja maaliskuun 2011 välisenä aikana Suomen kriisinhallintajoukon Afganistanissa kokonaisvahvuus nousi 145 sotilaasta 195 sotilaaseen. (Mustasilta et al. 2022, 62–63.) Vuoden 2010 alkupuolella suurin osa suomalaisista sotilaista palveli MOT-partioissa (Mobile Observation Team) tai PRT-joukoissa. Samaan aikaan myös upseereita palveli eri esikunnissa ja muissa tehtävissä. Pienistä MOT-ryhmistä haluttiin kuitenkin siirtyä kansainvälisiin taisteluosastoihin, jotka kykenivät yhteisoperaatioihin afganistanilaisten turvallisuusjoukkojen kanssa. (Mustasilta et al. 2022, 63.)

ISAF:in alkoi muututtua väkivallan lisääntyessä sodankäynnin kaltaiseksi, alkoi perustelu rauhanturvaamisesta kuulostaa kyseenalaiselta. Tuolloin Suomen osallistumisen jatkumisen perusteena oli ajatus Suomesta oppimassa toimintaa osana kansainvälistä interventiota. Kansallisten valmiuksien kehittäminen ja kansainvälisen yhteistoiminnan harjoittelu olivat pääasiallisia perusteita Suomen ISAF:issa pysymiselle. Tämä perustelu korostui ajanjaksona, jolloin suomalaiset joukot osallistuivat operaatioihin yhdessä paikallisten turvallisuusviranomaisten kanssa. Operaation tavoitteisiin nähden on ironista, että tätä kehittävää kokemusta ja harjoitusta saatiin eniten, kun Afganistanin sisäinen turvallisuustilanne heikkeni ja väkivaltaisuuudet lisääntyivät. (Mustasilta et al. 2022, 120.) ISAF:issa palveli lopulta yhteensä noin 1700 suomalaista rauhanturvaajaa (Holma 2019, 130).

2.5. Suomi ja siviilikriisinhallinta Afganistanissa

Suomesta lähetettiin vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana Afganistaniin noin 140 asiantuntijaa siviilikriisinhallinnan tehtäviin. Ensimmäiset siviilikriisinhallinnan asiantuntijat lähtivät Afganistaniin vuonna 2003 ja heistä viimeinen kotiutui vuonna 2020. Näistä asiantuntijoista suurin osa työskenteli EUPOL:issa eli EU:n poliisioperaatiossa. Tämän lisäksi Suomi lähetti yksittäisiä asiantuntijoita YK:n, NATO:n, EU:n ja kansainvälisen koalition muihin tehtäviin. (Mustasilta et al. 2022, 132.)

Suomen osallistumista siviilikriisinhallintaan puolsivat monet seikat. Muun muassa ihmisoikeusnäkökulmien katsottiin puoltavan siviilikriisinhallinnan operaatioihin

osallistumista Afganistanissa. Myös muut kuin Afganistaniin ja afganistanilaisiin liittymättömät syyt puhuivat osallistumisen puolesta. Ulkopoliittisen instituutin tekemässä tutkimuksessa yli 60 prosenttia haastatelluista Suomen siviilikriisinhallintaan osallistuneista henkilöistä nosti kansainväliset kumppanuustavoitteet Suomen toiminnan tärkeäksi perusteeksi. Tutkimuksessa selvisi myös, että haastatelluista melko moni piti kumppanuustavoitteita ensisijaisena perusteena Suomen osallistumiselle. Balkanin siviilikriisinhallinnan operaatioiden pieneneminen vaikutti osaltaan päätökseen Suomen osallistumisesta. (Mustasilta et al. 2022, 133.) Suomi oli aiemmin osallistunut lukuisissa eri operaatioissa siviilikriisinhallinnan tehtäviin, joten oli luontevaa panostaa sotilaallisen kriisinhallinnan vastapainoksi myös siviilikriisinhallintaan. Tämän nähtiin palvelevan kriisinhallinnan kokonaisuutta ja korostavan kohdemaassa toteutettavan ratkaisun kokonaisvaltaisuutta. Toisaalta siviilikriisinhallinnan merkitystä Suomen sisäpolitiikassa ei tule väheksyä. Siviilikriisinhallinnan lisääminen Suomen keinovalikoimaan teki osallistumisesta hyväksyttävämpää puolueille, jotka eivät ehkä muuten olisi olleet Suomen interventioon osallistumisen kannalla. (Mustasilta et al. 2022, 133–134.)

Vuonna 2006 Afganistanissa toteutettiin mielipidekysely Afganistanin poliisin ja kansainvälisten joukkojen toiminnasta. Mielipidekysely paljasti, että ainoastaan 10 % haastatelluista afganistanilaisista siviilihenkilöistä koki tulleen kansainvälisten joukkojen suojelemaksi. Sama kysely paljasti myös afganistanilaisen suuren epäluottamuksen maahan luotua poliisiorganisaatioita, ANP:tä (Afghan National Police) kohtaan. Kyselyn perusteella monet tavalliset afganistanilaiset kokivat ANP:n poliisit enemmän turvattomuuden kuin turvallisuuden tuottajiksi. Paikallisia poliiseja pidettiin kansan keskuudessa läpeensä korruptoituneina. Afganistanin poliisin kehitystä koskevassa raportissa todetaankin, että ANP:n henkilökunta on keskimäärin erittäin heikosti koulutettua ja suurin osa poliiseista on heikosti varustettuja. (International Crisis Group 2007.) Tarve paikallisen poliisin kehittämiseksi oli siis suuri. Tällaiset poliisiviranomaisia koskevat tuki- ja koulutusoperaatiot ovat tavallisesti siviilikriisinhallintaoperaatioita. Aiemmin Suomi oli osallistunut tällaisiin operaatioihin muun muassa entisen Jugoslavian alueella.

EU aloitti siviilikriisinhallintaoperaatio EUPOL:in (EU Police Mission in Afghanistan) Afganistanissa kesäkuussa 2007. Sen tehtävä oli tukea Afganistanin poliisin uudistamista, oikeusvaltiokehitystä sekä erityisesti tukea siviilipoliisin toimintaa. Suomi oli toiminut asiassa jo aiemmin aktiivisesti ja kannattanut operaation perustamista

Euroopan unionissa. Suomi myös panosti operaatioon merkittävällä tavalla. Vuonna 2009 Afganistanissa palveli 34 suomalaista asiantuntijaa siviilikriisinhallinnan tehtävissä. Suomi oli tuolloin EUPOL-operaation suurimpia tukijoita. Tämän lisäksi suomalaisia siviiliasiantuntijoita työskenteli EU:n erityisedustajan toimistossa, Saksan siviiliedustajan toimistossa sekä Kabulissa NATO:n siviiliedustajan toimistossa. Suomi oli aloitteellinen myös Afganistanissa vuonna 2009 käynnistyneessä poliisisyöttäjäyhteistyöhankkeessa. Suomen rahoittama hanke toteutui EUPOL-operaation yhteydessä. Kaksikymmentä afganistanilaista virkemiestä osallistui koulutuksiin Afganistanissa ja Suomessa. Hankkeen tuloksena syntyi Police-Prosecutor Coordination Manual, eli poliisin ja syyttäjän koordinoitipias, jonka Afganistanin viranomaiset ottivat käyttöönsä. (Mustasilta et al. 2022, 65–66.) Suomen osallistuminen siviilikriisinhallinnassa jatkui: vuoden 2012 aikana Afganistanissa työskenteli yli 50 suomalaista asiantuntijaa. Nämä henkilöt olivat ammatiltaan mm. poliiseja, juristeja ja muita asiantuntijoita. Mittakaavaa Suomen osallistumisella antaa tilasto, jonka mukaan EUPOL-operaatioissa työskenteli yhtä aikaa noin 235 kansainvälistä asiantuntijaa (Mustasilta et al. 2022, 70–72.)

2.6. Suomi, kehitysyhteistyö ja humanitaarinen apu

Suomen osallistuminen Afganistanissa sisälsi myös erilaista kehitysyhteistyötä ja humanitaarista apua. (Mustasilta et al. 2022.) Tätä osaa Suomen toiminnasta Afganistanissa en käsittele kovin syvällisesti. Katson kuitenkin aiheen rajatun käsittelyn olevan määrin tarpeellista, jotta lukija saa jonkinlaisen kokonaisymmärryksen Suomen toiminnasta Afganistanissa.

Suomi käytti Afganistanissa humanitaariseen apuun ja kehitysyhteistyöhön vuosina 2002–2021 noin 398 miljoonaa euroa. Tästä summasta 281 miljoonaa euroa oli ohjelmoidun kehitysyhteistyön kuluja. 51 miljoonaa euroa kului humanitaariseen apuun. Lisäksi Suomi antoi 23 miljoonaa euroa tukea humanitaariseen miinanraivaukseen. Tähän 398 miljoonaan euroon sisältyy myös Suomen Kabuln lähetystön aiheuttamat kulut, jotka olivat yhteensä 25 miljoonaa euroa. Lähetystön suojaamiseen eli turvapalveluihin kului 17 miljoonaa euroa. Yhteenvetona voidaan sanoa, että sotilaalliseen apuun ja sotilaalliseen kriisinhallintaan käytettiin enemmän rahaa kuin kehitysyhteistyöhön vuosien 2005–2013 aikana. Kuitenkin vuodesta 2014 alkaen eli ISAF:in ollessa päättymässä, kehitysyhteistyö oli etusijalla ja siihen käytettiin enemmän rahaa kuin sotilaalliseen tukeen ja kriisinhallintaan. Intervention viimeisinä vuosina

Afganistanista tuli Suomen kehitysyhteistyön suurin kumppanimaa. (Mustasilta et al. 2022, 140–145.)

Suomen tavoitteisiin kuului muun muassa naisten- ja ihmisoikeuksien ajaminen, mutta kriitikot totesivat, että aina ei ollut suinkaan selvää, mitä tällä tarkoitettiin Afganistanin kontekstissa. Koko avustustoimintaa moitittiin ylimalkaisesta ja tulkinnanvaraisesta strategiasta sekä selvien pitkän aikavälin tavoitteiden puutteesta. Tämä yhdessä johtovastuussa olleiden virkamiesten verrattain tiheän vaihtuvuuden kanssa näkyi avustustyön painotusten muuttumisena. Myös avun ja kehitysyhteistyön vaikuttavuuden arvioimista pidettiin vaikeana. (Mustasilta et al. 2022, 140–152.)

3. Katsaus aiempaan tutkimukseen aiheesta

Suomen osallistumista Afganistanin sotaan on kohdistunut akateemista mielenkiintoa, sillä osallistuminen oli Suomen turvallisuuspolitiikassa merkittävä asia. Virallisesti Suomi ei halunnut olla sodan osapuoli, kuten se ei ollut aiemmissakaan rauhanturvaamis- ja kriisinhallintaoperaatioissa. Suomen ensimmäinen rauhanturvaamisoperaatio Suezilla oli tapahtunut vuonna 1956. Tuolloin operaatioon osallistuminen koettiin tärkeäksi erityisesti ulkopoliittisista syistä. Suomi oli liittynyt YK:n jäseneksi vuonna 1955 ja operaatiota on luonnehdittu kiitokseksi liittymisestä.

Afganistanin operaatioon osallistumiseen liittyi hyvin selviä ulkopoliittisia tavoitteita. Yhdysvaltojen johtamaan interventioon osallistuminen ei ollut lopultakaan osoittautunut kovin suosituksi, mutta sitä jatkettiin lähes 20 vuoden ajan. Ulkopoliittisen instituutin tekemässä tutkimuksessa ajatus kiteytyi erään haastateltavan lausunnossa: ”Oltiin 20 vuotta erittäin poliittisesti epäsuositussa operaatiossa mukana, ja tänä keväänä se on vaikuttanut siihen, miten Suomen Nato-hakemus menee läpi. Yhdysvallat sanoi 9/11 jälkeen: olette joko meidän kanssa tai meitä vastaan.” (Mustasilta et al. 2022, 91.) Kuten haastateltava arvioi, tämän osallistumisen voidaan ajatella kantaneen hedelmää Suomen haettua NATO:n jäsenyyttä vuonna 2022. Suomen liittymisprosessi oli sotilasliiton historian nopeimpia.

Eräs laajimmista ja eniten huomiota herättäneistä tutkimuksista Suomen toiminnasta Afganistanissa on Ulkopoliittisen instituutin laatima ja joulukuussa 2022 julkaistu tutkimus ”Suomi Afganistanissa 2001–2021”. Tutkimuksen tarkoituksena oli vastata ulkoasiainvaliokunnalta saatuun toimeksiantoon (UaVP 61/2021). Ulkoasiainvaliokunta halusi teettää riippumattoman tutkimuksen Suomen osallistumisesta vakauttamis- ja jälleenrakennustoimiin Afganistanissa. Ulkopoliittisen instituutin tutkimusta ohjasi neljä tutkimuskysymystä. Ensiksikin: mitkä tavoitteet ja prioriteetit ohjasivat Suomen toimintaa Afganistanissa. Toiseksi: miten Suomen toiminta ja toiminnassa tapahtuneet muutokset heijastivat erilaisia konteksteja, erityisesti konflikti- ja yhteiskunnallista kontekstia Afganistanissa, Suomen kansainvälisten kumppaneiden viitekehyksiä ja paikallisten ihmisten näkökulmia. Kolmanneksi: millaiset muutosteoriat ja strategia ohjasivat Suomen toimintaa Afganistanissa. Neljänneksi: miten edellisten käytännön toimeenpano vastasi Suomen toimintasuunnitelmiin ja tavoitteisiin Afganistanissa. (Mustasilta et al. 2022, 19.)

Tutkimusryhmän mukaan kaikki edelliset kysymykset voidaan tiivistää kahteen päätutkimuskysymykseen: ”Mitä päämääriä Suomella oli Afganistanin kansainväliseen interventioon osallistumisessa (miksi Suomi osallistui) ja mihin Suomen toiminta perustui (mihin vastaten ja miten Suomi toimi)?” (Mustasilta et al. 2022, 19.)

Afganistania tutkittiin myös operaation aikana. Jarno Limnéll ja Charly Saloniust-Pasternak tutkivat vuonna 2009 julkaistussa työpaperissaan Afganistanin merkitystä Suomelle. Työpaperissaan he tutkivat perusteluja sille, miksi Afganistania pidetään kriisinhallinnan näkökulmasta tärkeänä Suomelle. He tuovat ilmi, kuinka kriisinhallinta toimii Suomen ulkopolitiikan eräänä välineenä. He jakavat perustelut kansainvälisiksi perusteluiksi, kansallisiksi perusteluiksi sekä kansainvälisiksi sotilaallisiksi perusteluiksi. Lopuksi he toteavat, että perusteluja myös puuttuu. Heidän mukaansa edes kaikille kansanedustajille ei ollut tuolloin selvää, miksi Suomi osallistuu kriisinhallintaoperaatioon Afganistanissa. He nostavat myös esiin, kuinka Suomessa osallistumista ei perustella suhteiden hoitamisella Yhdysvaltoihin, vaikka tämä olikin eräs tärkeimmistä syistä operaatioon osallistumisen taustalla. (Limnéll & Saloniust-Pasternak 2009.)

Valtioneuvoston kanslian selvitys- ja tutkimustoiminnan yksikkö myös tuotti Afganistanin operaation päätyttyä tutkimuksen Suomen osallistumisesta kriisinhallintaoperaatioon Afganistanissa. Tämä tutkimus valmistui vuonna 2023 ja se toteutettiin yhteistyössä muun muassa Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa. Tutkimuksen otsikko oli: ”Mukautuva ja kokonaisvaltainen kriisinhallinta? Suomen osallistuminen kriisinhallintatoimiin Afganistanissa 2002–2021 sekä vaikuttavuusarvioinnin kehittäminen”. Tutkimushankkeen tavoitteena kerrotaan olleen selvittää Suomen toiminnan vaikuttavuutta kriisinhallintaoperaatioissa Afganistanissa vuosina 2002–2021. Lisäksi tarkoitus oli kehittää menetelmiä myös tulevaisuuden kriisinhallintaoperaatioiden vaikuttavuusarviointiin. Tutkimuksessa korostetaan kokonaisvaltaiseen kriisinhallintaan, jolla sen mukaan tarkoitetaan eri toimijoiden toiminnan koordinoimista sekä toiminnan ja tavoitteiden yhteistä suunnittelemista esimerkiksi eri maiden välillä. Tutkimushankkeen tavoitteen ilmoitetaan olleen selvittää, miten kriisinhallintaoperaatioista voisi tehdä vaikuttavampia ja suunnitelmallisempia. Tutkimuksen pohjalta esitetään myös suosituksia, jotta näihin tavoitteisiin päästäisiin tulevaisuudessa. Tutkimuksen johtopäätöksenä todetaan, että Afganistanissa oltiin monista muistakin syistä, kuin vain tukemassa yhteiskunnallista muutosta. Epäkohtana Afganistanilaisia itseään ei osallistettu maansa muutosprosessiin,

vaan muutos oli pitkälti kansainvälisen yhteisön johtamaa ja sanelemaa. Operaatioin strategia ja tavoitteet eivät olleet selviä, mistä seurasi, että eri toimijoilla oli erilaisia tavoitteita ja strategioita. Lisäksi erilaiset toimijat eivät toimineet yhdessä koordinoitusti tai välttämättä edes ymmärtäneet toistensa toimintaa. Lisäksi paikallisesta yhteiskunnasta saatu ruohonjuuritason tieto ei vaikuttanut operaation suuntaan. (Doty et al. 2023.)

Suomen osallistumisesta Afganistanin sotaan ja sen syistä on siis jo aiemmin tuotettu useita merkittäviä tutkimuksia. Sen sijaan osallistumisen poliittista oikeutusta ei ole juuri tutkittu. Oma tutkielmani pyrkii täyttämään tämän aukon tutkimuksessa Suomen osuudesta Afganistanin sodassa.

4. Pro gradun teoreettinen viitekehys

Suomen osallistuminen Afganistanin sotaan johtui useista eri syistä, joista monet liittyivät suoraan tai epäsuorasti Suomen ulkopoliitiikkaan, sen tavoitteisiin sekä liittolaissuhteisiin. Toisaalta osallistumispäätös johtui myös kansallisesta itseymmärryksestä. Suomi oli luonut itse itselleen maineen rauhanturvaamisen suurvaltana, jonka seurauksena Suomelle muodostunut kansainvälisen vastuunkantajan rooli ja kansallinen itseymmärrys. Tämä käsitys voidaan nähdä eräänä syynä osallistumiselle. Vaakakupissa painoi paljon se, katsoivatko poliitikot Suomella olevan varaa jäädä pois Yhdysvaltain johtamasta interventtiosta Afganistaniin. Nämä kysymykset liittyvät kiinteästi Suomen strategiseen kulttuuriin.

Suomessa osallistumista perusteltiin myös tarpeesta taistella terrorismia vastaan. Tässä tapauksessa kyse oli turvallistamisesta, sillä tuhansien kilometrien päässä Suomesta sijaitsevan valtiossa tapahtuva toiminta käsitettiin uhaksi myös Suomelle ja suomalaisille. Suomen tapauksessa turvallistaminen tapahtui hyvin tavanomaisella tavalla.

4.1 Strateginen kulttuuri

Valtio-opin kontekstissa strategisella kulttuurilla tarkoitetaan valtion sotilas- tai turvallisuuspolitiikassa dominoivaa kansallista politiikan toteuttamisen tapaa. Tämän pohjalta on ajateltu voitavan ennustaa valtion toimintaa ja mahdollisia toimintamalleja sekä selittää valtion tekemiä ratkaisuja. Käsitteen strateginen kulttuuri otti käyttöön ensimmäisenä yhdysvaltalainen tutkija Jack Snyder. Hän tutki neuvostoliittolaista strategista kulttuuria ja halusi selittää erityisesti ydinaseisiin sekä niiden mahdolliseen käyttöön liittyviä toimintamalleja. (Sihvonen 2019 & Snyder 1976, 8.) Snyderin mukaan poliittinen kulttuuri vaikutti vahvasti myös valtion sotilaspolitiikkaan. Snyder jopa väitti, että valtion sisäpolitiikka vaikutti myös ydinaseisiin ja niiden käyttöön liittyvään strategiaan. Hänen mukaansa strateginen kulttuuri on melko pysyvä kokoelma poliittisen eliitin uskomuksia, käyttäytymismalleja ja asenteita, jotka ovat sosiaalistumisen seurauksena muuttuneet ajatusmalleiksi, jotka ohjaavat päätöksentekoa. (Snyder 1976.) Tästä syystä näitä ajatusmalleja voidaan kuvailla enemmän sisäiseksi kulttuuriksi, kuin pelkiksi käytännöiksi (Lantis 2002, 93–94). Strategista kulttuuria käytetäänkin usein kansallisen turvallisuuspolitiikan ja siihen liittyvien toimien selittäjänä.

Strategista kulttuuria osana kansallista turvallisuuspolitiikkaa tutkinut Colin S. Grayn on myös pyrkinyt määrittelemään strategisen kulttuurin käsitettä. Hänen mukaansa strateginen kulttuuri muodostaa sen historiallisista kokemuksista johtuvan käsitteellisen ja normatiivisen ympäristön. Grayn mukaan valtiollinen keskustelu noudatettavasta strategiasta käydään tässä ympäristössä. (Gray 1986, 36–37).

Israelilainen tutkija Yitzhak Klein on esittänyt oman määritelmänsä strategiselle kulttuurille. Hänen mukaansa strateginen kulttuuri on joukko uskomuksia, joita strategisten päätösten tekijöillä on sodankäynnin poliittisista päämääristä. Kleinin mukaan tämä käsitys pitää sisällään myös käsityksen tehokkaimmista keinoista näiden päämäärien saavuttamiseksi. (Klein 1991). Klein määrittelee myös keitä päättävissä asemissa olevia henkilöitä hän tarkoittaa strategisen kulttuurin erityisesti koskevan ja ketkä sitä soveltavat päätöksenteossa. Hänen mukaansa kyseessä ovat sellaiset valtiolliset päättäjät, jotka ovat vastaavat sodan sekä sotilaallisten tavoitteiden asettamisesta sekä niiden saavuttamiseen vaadittavien keinojen suunnittelusta. (Klein 1991, 12).

Strategisen kulttuurin kautta voidaan siis pyrkiä selittämään, miksi valtiot toimivat niin kuin toimivat. Vaikka strategisen kulttuurin kautta on useimmiten pyritty selittämään suurten valtioiden ja erityisesti ydinasevaltioiden toimintaa, on myös Suomella oma strateginen kulttuuri. Suomen strategisen kulttuuriin merkitysten, ajatusten, uskomusten sekä vakiintuneen kuvaston toisintajana toimivat poliitikot, korkeat upseerit ja virkamiehet. He kaikki ovat osa tätä kulttuuria.

4.2 Turvallistaminen

Thierry Balzacq määrittelee kirjassaan *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*, turvallistamisen kokoelmaksi käytäntöjä, joilla poliittiset toimijat tekevät tavanomaisista politiikan kysymyksistä turvallisuuspolitiikan kysymyksiä. Tällöin näiden kysymysten ratkaisemiseen voidaan käyttää epätavanomaisia keinoja. Tätä perustellaan usein sillä, että uuden uhkaavan vaaran välitön pysäyttäminen vaatii poikkeuksellisia keinoja. Turvallistaminen voidaan siis ymmärtää joukoksi toisiinsa liittyviä käytäntöjä, joiden niiden tuotanto-, levitys- ja vastaanotto-prosessien seurauksena syntyy uhkakuvia. (Balzacq 2011, 3–21.) Turvallistaminen on siis prosessi, jonka seurauksena jostain asiasta rakennetaan uhka (Limnéll 2009, 71).

Barry Buzan, Ole Weaver ja Jaap de Wilde esittävät kirjassaan *Security: A New Framework for Analysis*, turvallistamisen olevan politisoitumisen äärimmäinen muoto.

Ainakin teoriassa mikä tahansa yhteinen ongelma voidaan asettaa poliittisuuden spektrille, jossa ongelma voi olla joko epäpoliittinen, jolloin valtionhallinto ei katso asian kuuluvan sen toimivaltaan, eikä ongelma edellytä siltä toimenpiteitä. Ongelma voi olla myös politisoitunut, jolloin valtionhallinto katsoo, että sen tulee puuttua asiaan eli tehdä asiasta päätöksiä tai allokoita resursseja ongelman ratkaisemiseksi. Spektrin toisessa ääripäässä ovat turvallistetut ongelmat. Turvallistetut ongelmat voidaan esittää eksistentiaalisena uhkana, jolloin niiden ratkaiseminen edellyttää kiireellisiä toimia ja oikeuttaa myös epätavalliset ja tavallisuudesta poikkeavat toimenpiteet uhan torjumiseksi. Tämä uhka voidaan esittää niin eksistentiaalisesti, että sen torjuminen tulee asettaa korkeimmaksi prioriteetiksi. Tuolloin voidaan esittää, että ellei toimia päättäväisesti, koko yhteiskunta tai yhteisö saattaa menettää toimintakykynsä tai toimintavapautensa. Tällöin voidaan puhua turvallistuneesta ongelmasta (Buzan, Weaver & de Wilde 1998, 23–25)

Turvallistamisen edellytyksenä on se, että turvallistamisen kohdeyleisö (tavallisesti kansa) hyväksyy tietyn ongelman turvallistamisen. Tämä ei tarkoita, että yhteisymmärryksen tarvitsisi tapahtua manipuloimattoman ja vapaan keskustelun tuloksena. Turvallistaminen tapahtuu kuitenkin turvallistajan ja yleisön vuorovaikutuksen seurauksena. (Buzan, Weaver & de Wilde 1998, 25–26.) Turvallistettavan ongelman aiheuttaman uhan ei tarvitse aina olla eksistentiaalinen, sillä turvallistettavan uhan aiheuttama mahdollinen vahinko saattaa olla vaikutuksiltaan hyvin rajattu. Tällaisesta uhasta toimii esimerkkinä tietojärjestelmän hakkerointi tai perheenjäsenen työpaikan menettäminen, jotka toteutuessaan aiheuttavat paljon harmia, mutta harvoin uhkaavat koko yhteiskuntaa. (Buzan, Weaver & de Wilde 1998, 25.) Turvallistamisen liittymistä nimenomaan eksistentiaaliseen uhkaan ovat painottaneet turvallistamisen varhaiset teoreetikot eli niin kutsuttu ”Kööpenhaminan koulukunta” (Stritzel & Chang 2015).

Turvallisuuspolitiikassa turvallistamisen kysymykset voivat olla vakavimmillaan sodan ja rauhan kysymyksiä. Turvallistaja voi esittää, ettei uhan aiheuttavan osapuolen kanssa ole mahdollista toimia tavallisin keinoin. Ääriesimerkki tästä on sota, jolloin vihollisen kanssa ei pyritä neuvottelemaan, vaan vihollinen pyritään tuhoamaan. Tällöin uhkaa vastaan on oikein käyttää poikkeuksellisia keinoja. (Buzan, Weaver & de Wilde 1998, 26.) Tästä esimerkkinä toimivat syyskuun 11. päivän terrori-iskut vuonna 2001. Iskut politisoituivat ja politiikat turvallistivat ne nopeasti. Pian tekoja ei nähty rikoksina, vaan ne esitettiin suoranaيسena sodanjulistuksena. Tämän seurauksena syntyi uusia

terrorismin vastaisia lakeja niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassa. Turvallistamisessa johtoasemassa olivat eri maiden asevoimat, ministeriöt ja parlamentit. (Koskela 2009, 56–64.) Lopulta Yhdysvallat ja sen johtama koalitio aloitti hyökkäyksen Afganistaniin ja Irakiin.

Turvallistamista voidaan myös tehokkaasti vastustaa, kuten tapahtuikin Afganistanin sodan aikana. Vallasta syösty Taliban siirtyi sissiliikkeenä käymään myös propagandasotaa monikansallista koalitiota sekä Afganistanin uutta hallitusta vastaan. Taliban onnistui luomaan itsestään vaihtoehtoisen auktoriteetin erityisesti Etelä- ja Itä-Afganistanissa. Talibanin levitti käsitystä, jonka mukaan Afganistanin uusi hallitus ja kansainvälinen koalitio olivat eksistentiaalinen uhka perinteiselle paikalliselle kulttuurille ja islamille. Turvallistaminen vastustaminen (englanniksi counter-securitization) oli tehokas tapa kääntää väestö kannattamaan Talibania tai ainakin sen tavoitteita. (Stritzel & Chang 2015.)

Erään käsityksen mukaan turvallistaminen voi tapahtua kansainvälisesti, alueellisesti tai paikallisesti. (Limnell 2009, 83). Jos kyseessä on paikallinen turvallistaminen, voi kysymys olla tavallisesti esimerkiksi maan sisäinen turvallisuusuhka, joka ei ole kytkeytynyt maan ulkopuolisiin toimijoihin tai ongelmiin. Sen sijaan alueellinen taso voi toimia turvallistamisessa alueena, jossa globaali ja paikallinen eli valtiollinen turvallistaminen kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa. Alueellinen taso on tärkeä myös valtiollisen tason toimijoiden kannalta, koska se heijastelee niin paikallisia kuin kansainvälisiä uhkakuvia myös valtiolliselle tasolle. Turvallistaminen ei ole turvallisuusmuodostelmassa pelkästään paikallinen asia, sillä turvallistaminen, turvallisuuskäytännöt ja niihin liittyvät tulkinnat ovat riippuvaisia myös muiden alueen toimijoiden vastaavista tulkinnoista ja käytännöistä. Alueellisia toimijoiden yhteisenä siteenä voidaan katsoa toimivan niiden välinen kulttuurillinen ja historiallinen yhteys. Tämä side vaikuttaa alueen valtioiden muodostamaan käsitykseen uhkakuvista. (Limnell 2009, 83–84.) Tässä turvallistamisen voidaan nähdä sivuavan strategista kulttuuria, sillä myös strateginen kulttuuri muodostuu tällaisessa alueellisessa ja globaalissa vuorovaikutuksessa, johon liittyy myös kulttuuri ja historia. Samankaltaiset tekijät vaikuttavat sekä turvallistamisen että strategisen kulttuurin muotoutumiseen.

Yhdessä muodostetuilla turvallisuusintresseillä on vahva vaikutus kansainvälisessä politiikassa. Kansainvälisessä kontekstissa valtion uhakuvarakentamisessa on kyse siitä, että ulkoa tuleville vaikutuksille annetaan tietynlainen merkitys. Valtio tulkitsee

ulkoa tulevia vaikutuksia eli syötteitä omassa kontekstissaan, johon vaikuttavat sen kulttuuri, historia ja politiikka. Toisten valtioiden esittämät uhkakuvaukset voidaan tulkita esimerkiksi sen pohjalta, pidetäänkö näitä valtioina ystävinä, kilpailijoina tai suorastaan uhkina. Valtio voi itse rakentaa uhkakuvia, joita se voi tarjota kansainväliselle yhteisölle. Suomen kontekstissa esimerkiksi turvallisuuspoliittinen selonteko voidaan nähdä tällaisena viestinä kansainväliselle yhteisölle. Selonteossa Suomi kertoo julkisesti siitä, miten se valtiona näkee oman turvallisuusympäristönsä ja siihen liittyvät uhat sekä miten Suomi aikoo vastata ja varautua näihin uhkiin. (Limnell 2009, 84–85.)

5. Suomalaisia hyödyttävät perustelut

5.1 Terrorismin vastainen taistelu

Suomi on rakentanut ja rakentaa yhä omia uhkakuvasisältöjään vuorovaikutuksessa muun maailman kanssa. Uhkakuvarakentamiseen vaikuttavat myös Suomelle tärkeiden ulkoisten toimijoiden uhkakuva- ja turvallisuuskäsitykset. Näitä toimijoita ovat muun muassa NATO, YK ja EU. Valtiollisista toimijoista tärkeimmät ovat olleet Suomen kontekstissa Yhdysvallat ja Venäjä. Erityisesti Yhdysvalloilla oli voimakas vaikutus Suomen uhkakuviin kansainväliseen terrorismiin liittyvissä kysymyksissä (Limnén 2008, 157). Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen tapahduttua myös NATO:n uhkakuvat muuttuivat ja tämä muutos vaikutti myös Suomeen. Suomi ei tuolloin ollut NATO:n jäsenmaa, mutta oli ollut sen rauhankumppani vuodesta 1994. Kriisinhallinta nousi NATO:n keskeiseksi tehtäväksi. Samaan aikaan globaalia näkökulmaa ryhdyttiin käyttämään viitekehyksenä, jolla oikeutettiin NATO:n sotilaallista toimintaa myös Euroopan ja Pohjois-Atlantin ulkopuolella. (Limnén 2009, 178–179.)

Suomi ei tuolloin ollut ainoa länsimaa, joka pelkäsi kansainvälisten ongelmien vaikuttavan kansalliseen turvallisuuteensa. NATO-maat totesivat vuoden 2004 Istanbulin huippukokouksessa terrorismin olevan maiden yhteinen huolenaihe, sillä Yhdysvalloissa vuonna 2001 tapahtuneet terrori-iskut voisivat tapahtua missä tahansa jäsenmaassa. Afganistanin operaation onnistumista ja siihen osallistumista pidettiin NATO-maiden yhteisen turvallisuuden kannalta keskeisenä. (NATO 2004.) Afganistanin sisäinen epävakaa tilanne siis nähtiin monessa Euroopan maassa uhkana näiden maiden omalle turvallisuudelle. Operaatioon osallistumisen keskeinen peruste monessa maassa olikin varmistaa, ettei Afganistania voitaisi enää käyttää kansainvälisen terrorismin tukialueena. (Limnén & Saloniemi-Pasternak 2009, 4 & Valtioneuvosto 2023, 33.)

Aineistosta nousee selvästi esille perustelu, jossa esitetään kansainvälisen yhteisön käyvän taistelua terrorismia vastaan ja terrorismin uhan olevan kansainvälinen (esim. VNS 5/2001 vp, UaVM 19/2001 vp & UaVM 11/2007 vp). Terrorismin määrittelemisen kansainväliseksi tekee siitä relevantin uhan myös Suomen turvallisuudelle. Kansainvälisen terrorismin eräs ominaisuus on sen luoma valtionrajat ylittävä ja nimensä mukaisesti kansainvälisesti luoma terroritekojen uhka. Afganistanissa oleskeleva monikansallinen terroristijärjestö toteutti terrori-iskujen

”Afganistanin olojen normalisoituminen on myös välttämätöntä sen varmistamiseksi, ettei al-Qaidan tapainen terroristiorganisaatio kykene enää tulevaisuudessa käyttämään Afganistania hyväkseen laajamittaiseen terroristien koulutustoimintaan ja kansainvälisen terroritoiminnan valmisteluun (VNS 5/2001 vp).”

Sotilasoperaatio Afganistanissa esitettiin siis välttämättömäksi, koska sen avulla haluttiin ennaltaehkäistä kansainvälistä terrorismia. Perustelun takana olivat syyskuun 11. päivän terrori-iskujen aiheuttamat muutokset kansainvälisiin uhkakuiiin, joissa korostui voimakkaasti kansainvälisen terrorismin uhka. Näiden uhkakuvien turvallistamisen takana oli pääasiassa Yhdysvaltojen muuttunut kansallinen uhkakuvapolitiikka. Kansainvälinen terrorismi oli kuulunut jo aiemminkin Yhdysvaltojen uhkakuvapolitiikkaan, mutta nyt se nousi tärkeysjärjestyksessä ehdottomasti tärkeimmäksi uhkakuvaksi. Tämä uhkakuvien muutos vaikutti Yhdysvaltojen lisäksi myös muuhun maailmaan. Yhdysvallat halusi vaikuttaa kansainvälisen politiikan asialistaan, pyrkimällä nostamaan sen kärkeen kansainvälisen terrorismin uhan. Yhdysvallat pyrki systemaattisesti turvallistamaan kansainvälisen terrorismin uhan niin valtioiden kahdenvälisissä suhteissa kuin kansainvälisissä organisaatioissa. Julkilausuttu tavoite oli, että Yhdysvallat halusi saada ”ystävönsä ja liittolaisensa” hyväksymään näiden uhkakuvien turvallistamisen. (Limnöl 2008, 166–171.) Jälkikäteen arvioituna Yhdysvallat onnistui tavoitteessaan erinomaisesti, sillä terrorismin uhka nousi nopeasti kansainvälisen politiikan kuumimmaksi kysymykseksi. Tämä muun muassa vaikutti monien maiden lainsäädäntöön. Suomessakin rikoslakiin lisättiin vuonna 2003 luku terrorismirikoksista (Rikoslaki 19.12.1889/39. 2003, 34 a luku).

Kansainvälistä terrorismia koskevissa perusteluissa Suomi esitetään osana kansainvälistä yhteisöä ja Suomen oman turvallisuuden painotetaan olevan yhä enenevissä määrin riippuvainen kansainvälisestä tilanteesta. Lisäksi esitetään mahdollisuus sille, että globalisaation ja kansainvälisten uhkien takia Suomen oma turvallisuus on tai voi tulevaisuudessa olla vaarassa. Tätä perusteltiin sillä, että kaukanakin tapahtuvat konfliktit vaikuttavat tulevaisuudessa yhä enemmän Suomen turvallisuuteen. Tätä argumenttia käytettiin perustelemaan terrorismin vastaiseen

taisteluun osallistumisen välttämättömyyttä, myös ulkomailla toimien. Turvallisuusolosuhteiden vakauttamisella ulkomailla katsottiin voitavan vaikuttaa positiivisesti myös Suomen ja suomalaisten turvallisuuteen. Esimerkiksi valtioneuvoston selonteossa näillä perusteluilla pohjustetaan tekstissä myöhemmin mainittavaa Suomen osallistumista ISAF-operaatioon.

Samaan aikaan on kuitenkin laajempi kansainvälinen tilanne myös Suomen kannalta tullut yhä haasteellisemmaksi ja tämä kehitys on alkanut heijastua yhä tuntuvammin myös Suomen turvallisuusympäristöön. Tämän kehityksen odotetaan jatkuvan. (VNS 6/2004 vp).

Afganistanin vuosikymmeniä jatkuneiden väkivaltaisuuksien, sisällissodan ja konfliktien seurauksena Afganistanin valtio- ja hallintorakenteet, talous samoin kuin yhteiskuntaa ylläpitävät rakenteet, kuten terveydenhuolto ja koululaitos, ovat käytännössä romahtaneet. Hallinnon toimintamahdollisuudet ilman merkittävää kansainvälistä tukea ovat hyvin rajoitetut. Tämä tapaus osoittaa valiokunnan mielestä käytännössä, miten valtiorakenteiden hajoamisen seurauksena käytännössä ns. failed state -tilaan joutunut valtio voi muodostaa otollisen kasvualustan terrorismin synnylle ja väkivaltaisten konfliktien puhkeamiselle. (UaVM 19/2001 vp.)

Suomi oli aiemmin osallistunut menestyksekkäästi KFOR- ja IFOR-operaatioihin Balkanilla (Salonius-Pasternak 2006, 15–26). ISAF esitettiin siis luontevana jatkona näille operaatioille ja Afganistanin interventioon osallistumisen olevan Euroopan turvallisuuden kannalta tärkeää. Suomi esitetään tässä perustelussa osana Euroopan kollektiivista turvallisuusympäristöä. Tästä seuraa, että myös Suomen tulisi osallistua kansainvälisen turvallisuuden ylläpitämiseen kriisinhallinnan keinoin, sillä se palvelee myös Suomen kansallisen turvallisuuden intressejä ja suomalaisten turvallisuutta. Globalisoituvassa maailmassa Suomen turvallisuus esitetään siis riippuvaisena kansainvälisestä tilanteesta sanan laajassa merkityksessä.

Maailmanlaajuisten ongelmien, kehityskriisien ja alueellisten konfliktien merkitys turvallisuudelle on lisääntynyt. Suomen sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden riippuvuus laajasta kansainvälisestä tilanteesta on globalisaation myötä voimistunut. Keskeisiä turvallisuuteen vaikuttavia uhkia ovat terrorismi, joukkotuhoaseiden leviämisen ja käytön uhka, alueelliset konfliktit ja sotilaallinen voimankäyttö, järjestäytynyt

rikollisuus, huumeet ja ihmiskauppa, taloudelliset ja teknologiset riskit, ympäristöongelmat, väestönkasvu, väestöliikkeet ja epidemiat. (VNS 6/2004 vp.)

Turvallisuusneuvosto toteaa päätöslauselmassaan pitävänsä Afganistanin tilannetta yhä uhkana kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle (VNS 5/2001 vp).

Operaation osallistumista perustellessa vedotaan myös YK:n turvallisuusneuvostoon, joka Yhdysvaltojen ja NATO:n tavoin piti Afganistanin tilannetta uhkana kansainväliselle turvallisuudelle. Kuten todettu, YK on pitkään ollut tärkeä kansainvälinen toimija suomalaista uhkakuvapolitiikkaa rakennettaessa ja YK:n arviota tilanteesta pidettiin aineiston perusteella painavana argumenttina myös kotimaassa. Tämän lisäksi Suomella on pitkä historia toimimisesta YK:n valtuuttamissa rauhanturvaoperaatioissa, jollainen myös ISAF oli (Salonius-Pasternak & Visuri 2006).

Yhteenvetona voidaan todeta, että Afganistanin sotilasoperaatioon osallistumista perustellaan aineistossa Suomen kansallisella turvallisuudella, vedottiin usein Afganistanin sisäisen tilanteen vaikuttavan myös Suomen turvallisuuteen. Uhkakuviksi nostettiin tällöin kansainvälinen terrorismi, joka ei ole sidottua tiettyyn maahan tai edes maanosaan, vaan voi aiheuttaa uhan koko maailmassa. Vaikka tuolloin Suomessa ei ollut tapahtunut kansainväliseen terrorismiin liittyviä iskuja eikä sellaisen uhasta ollut viitteitä, todettiin kuitenkin suomalaisten turvallisuuden olevan yhä enemmän sidoksissa kansainväliseen tilanteeseen globalisaation myötä. Tätä taustaa vasten Afganistanin tilanteen ”rauhottaminen” ja ”vakauttaminen” esitettiin välttämättömänä, jotta Afganistania ei voitaisi enää käyttää kansainvälisen terrorismin tukialueena, kuten sitä oli käytetty syyskuun 11. päivän iskujen yhteydessä. Aineistossa esitetään, että puuttumattomuus Afganistanin tilanteeseen antaisi kansainväliselle terrorismille jalansijaa ja heikentäisi siten myös Suomen turvallisuustilannetta.

Kansalliseen turvallisuuteen vetoava perustelu luonnollisesti vetoaa myös sellaisiin ihmisiin, jotka eivät ole erityisesti kiinnostuneita Afganistanista. Sen sijaan jokaista suomalaista kiinnostaa todennäköisesti ainakin jossain määrin Suomen sisäinen turvallisuus ja terrorismin uhka kotimaassa. Kansainväliseen interventioon osallistumisen perusteleminen kansallisen turvallisuuden ylläpitämisellä voidaan katsoa pyrkivän hyödyntämään kansalaisten järkkynyttä turvallisuuden tunnetta. Samoin tapahtui Yhdysvalloissa, jossa suurin osa kansalaisista hyväksyi hyökkäyksen Irakiin ja

Afganistaniin, vaikka Irakilla ei ollut mitään osuutta syyskuun 11. päivän terrori-iskuihin. Hyökkäykset kuitenkin esitettiin maan kansallisen turvallisuuden kannalta tärkeinä, sillä molemmat maat esitettiin kansainvälisen terrorismin tukialueina, jotka voisivat uhata Yhdysvaltojen turvallisuutta myös tulevaisuudessa. Suomen kohdalla ei ollut olemassa aiempia iskuja tai konkreettista uhkaa siitä, että Taliban tai Afganistanissa toimivat ääriliikkeet uhkaisivat suoraan Suomen turvallisuutta tai suunnittelisivat iskevänsä suomalaisia vastaan. Sen sijaan uhkapuhe liittyi siihen, että Suomen turvallisuus linkittyi kansainvälisiin uhkiin.

5.2 Operaatioon osallistuminen on Suomen ulkopoliittisen linjan ja kriisinhallintalain mukaista

Kriisinhallintaoperaatioihin osallistuminen ei ole koskaan pelkkää hyväntekeväisyyttä tai ainoastaan yhteisten vastuun kantamista kansainvälisestä rauhasta. Kuten aiemmin on todettu, rauhanturvaaminen ja kriisinhallinta ovat 1950-luvulta saakka kuuluneet Suomen ulkopoliittikan keinovalikoimaan. Operaatioihin osallistumista on käytetty Suomen kansainvälisen aseman parantamiseen ja sillä on myös perusteltu operaatioihin osallistumista. Sotilaallinen kriisinhallinta on 1990-luvulta lähtien muuttunut länsimaissa vallitsevaksi näkemykseksi siitä, miten sotilaallista voimaa tullaan käyttämään tulevaisuudessa. Tähän ajattelutavan ja strategisen kulttuurin muuttumiseen vaikutti erityisesti Neuvostoliiton ja Varsovan liiton hajoaminen. Tämän geopolitiittisen muutoksen seurauksena suurimpaan osaan Euroopan maita ei katsottu enää kohdistuvan todellista sotilaallista uhkaa, jolloin uhat määriteltiin uudestaan. Uhkakuvien muutoksen seurauksena siirryttiin valtion olemassaoloon liittyvistä uhkakuvista kansainvälisen järjestelmän vakautta ja yksilöä koskeviin uhkiin. Tämän kehityksen on katsottu laskeneen kynnystä kansainväliseen sotilaalliseen interventioon. Selvin esimerkki tästä nähtiin vuonna 1999, jolloin NATO:n jäsenmaat hyökkäsivät Serbiaan pommituslennoilla. Syynä tälle hyökkäykselle olivat Serbian eteläisessä Kosovon maakunnassa tapahtuneet ihmisoikeusloukkaukset. Pommitusten tarkoituksena oli pakottaa Serbia toimimaan NATO:n jäsenmaiden tahdon mukaisesti. Pommituksille ei ollut YK:n mandaattia, toisin kuin myöhemmin alkaneelle KFOR-kriisinhallintaoperaatiolle. (Raitasalo 2008, 2–4.) Vasta vuonna 2022 alkanut suurhyökkäys Ukrainaan muutti perusteellisesti tätä aiempaa uhkakäsitystä. Nyt myös perinteinen sotilaallinen uhka on noussut takaisin myös länsimaiden uhkakuviin. Monet

eurooppalaiset armeijat oli kuitenkin 1990-luvulta alkaen supistettu ja varusteltu vähitellen vastaamaan pääasiassa kriisinhallintaoperaatioiden tarpeita.

Vuonna 2001 alkanut niin kutsuttu terrorismin vastainen sota ja sitä seuranneet hyökkäykset Irakiin ja Afganistaniin voidaan nähdä osana tätä 1990-luvulla alkanutta valtiosuvereeniuden uudelleen määrittelemistä. Näissä maissa varsinaisen hyökkäysvaiheen jälkeen alkoivat suuren mittakaavan kriisinhallintaoperaatiot, joihin sisältyi myös piirteitä perinteisestä sodankäynnistä. Näissä operaatioissa oli selvästi nähtävissä myös kylmän sodan jälkeiseen maailmanjärjestykseen liittyvä suurvaltalogiikka. Irakin ja Afganistanin operaatioissa kriisinhallinta ja terrorismintorjunta sekoittuivat keskenään, vaikka jo tuolloin kysyttiin, oliko terrorismin torjuminen ja siten turvallisuuden tuottaminen sotilaallisin keinoin tehokasta, vai saattoiko se jopa lisätä terrorismia ja heikentää myös kansallista turvallisuutta. (Raitasalo 2008, 5–7.) Pienien valtioiden motivaatiot kriisinhallintaoperaatioihin osallistumiseen olivat ja ovat yhä moninaisia. Valtiot voivat osallistua niihin humanitaarisista syistä, oman turvallisuutensa lisäämiseksi tai osoittaakseen kuuluvansa joukkoon. ISAF'in tapauksessa esim. länsimaiden viiteryhmään. (Raitasalo 2008, 11.) Luonnollisesti motiivit vaihtelevat eri maiden välillä ja maalla voi olla useita eri motiiveja osallistumiselleen.

Valiokunta pitää Suomen osallistumista Afganistanin rauhanprosessiin jakamattomaan ja laajaan turvallisuuteen perustuvan turvallisuuspolitiikan mukaisena (UaVM 19/2001 vp).

Vuonna 2006 voimaan astunut laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta kumosi aiemman lain rauhanturvaamisesta. Lakiin on kirjattu miten ja millaisiin kriisinhallinta- ja rauhanturvaamisoperaatioihin Suomi voi osallistua. Laki kriisinhallinnasta tai sitä edeltänyt laki rauhanturvaamisesta ei ottanut eikä ota kantaa siihen, milloin Suomen tulisi osallistua rauhanturvaamis- tai kriisinhallintaoperaatioon. Lopullinen päätös osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä jää aina poliitikkojen vastuulle ja siitä tehty päätös on aina eduskunnassa tehty poliittinen päätös. Tästä huolimatta operaatioihin osallistumista on perusteltu kertomalla niiden olevan lain mukaisia. ISAF tai RS ei tehnyt tässä suhteessa poikkeusta, vaan molempien perusteltiin olevan lain mukaisia operaatioita.

Suomi tukee pyrkimyksiä saada RS-operaatiolle YK:n turvallisuusneuvoston tuki, vaikka isäntämaan suostumus onkin operaation

oikeudellinen perusta. Kriisinhallintalakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 5/2006 vp) todettiin, että Suomi voi poikkeuksellisesti osallistua operaatioihin, joissa on kysymys kohdevaltion suostumuksella tai pyynnöstä toteutettavasta perinteisestä rauhanturvaamistoiminnasta, joka ei sisällä sotilaallista pakottamista. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että YK:n turvallisuusneuvoston valtuutus tällaiselle operaatiolle ei ole kansainvälisoikeudellisesti välttämätön, eikä Suomen lainsäädännössä ole tarkoituksenmukaista rajoittaa Suomen osallistumista tällaiseen toimintaan. (VNS 8/2014 vp.)

Operaation voidaan katsoa täyttävän ne perusedellytykset, jotka rauhanturvaamislain mukaan edellytetään Suomen osallistumiselle rauhanturvaoperaatioon. (UaVM 19/2001 vp.)

Suomalaisessa politiikassa laillisuudella voidaan puolustaa monenlaisia asioita. Tämä näkyy erilaisissa poliittisissa kohuissa, joissa arvostelu saattaa kohdistua tekoon tai tekemättä jättämiseen. Syytetty usein puolustaa itseään toteamalla, että on toiminut tai on mielestään toiminut lain mukaisesti. Tätä perustelua voidaan käyttää, vaikkei kritiikki olisikaan kohdistunut laillisuuteen, vaan toiminnan moraaliseen oikeutukseen.

Suomalaisessa kriisinhallinnassa on ollut usein myös kyse hyvien suhteiden rakentamisesta Suomen kannalta tärkeisiin maihin tai liittokuntiin. Tästä malliesimerkki on Suomen osallistuminen useisiin NATO-johtoisin kriisinhallintaoperaatioihin 1990-luvulla. Suomen jäsenyys liittokunnassa oli tuohon aikaan vielä asia, josta keskusteltiin, mutta joka ei konkretisoitunut lähes 30 vuoteen. Vaikka liittokuntaan liittymisestä ei ollut vielä tuolloin konkreettista suunnitelmaa, poliittisen ilmapiirin vapauduttua Neuvostoliiton hajottua, toimivien suhteiden luominen NATO:n kanssa nähtiin tärkeäksi ulko- ja turvallisuuspoliittiseksi tavoitteeksi. Suomesta tuli NATO:n tarkkailijajäsen 1994 ja ensimmäinen NATO-johtoinen kriisinhallintaoperaatio, johon Suomi osallistui, oli IFOR vuodesta 1996. Yhteistyö muun muassa kriisinhallintaoperaatioissa NATO:n ja Yhdysvaltojen kanssa arvellaan olleen eräs syy, miksi Suomen liittymisprosessi sotilasliittoon oli historiallisen nopea.

Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomi osallistuu jatkossakin aktiivisesti sotilaalliseen kriisinhallintaan, mukaan lukien YK-johtoiset operaatiot, turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon linjausten mukaisesti. Lähivuosien aikana ISAF-operaatio ja EU:n taisteluosastojen

valmiusvuorot (vuoden 2011 alkupuoliskolla) ovat Suomen tärkeimpiä osallistumismuotoja sotilaalliseen kriisinhallintaan. (UaVM 3/2010 vp.)

Jälkeenpäin katsoen syynä Suomen sotilaalliseen osallistumiseen kansainväliseen interventioon Afganistanissa voi pitää erityisesti halua säilyttää hyvät suhteet Yhdysvaltoihin ja NATO:on. Operaation ulkopuolelle jättäytyminen olisi ollut Suomelle ulkopoliittisesti hyvin vaikeaa, kun myös YK antoi ymmärtää Afganistanin olevan kansainvälisen kriisinhallinnan sillä hetkellä tärkein kohde. Yhdysvaltojen ja NATO:n kannalta osallistumisesta Afganistanin operaatioon oli kyse eräänlaisesta luotettavuustestistä. Sillä mitattiin poliittinen tahtotila ja näytettiin halu olla sotilaallisesti mukana tärkeäksi koetussa operaatiossa. Lähes kaikki Suomen vertailuryhmän maista osallistuivat ISAF:iin (Limnell & Salenius-Pasternak 2009, 5–6.) Suomen olisi ollut ulkopoliittisesti hyvin vaikeaa jättäytyä sivuun Afganistanin interventioista, samalla kun se pyrki syventämään yhteistyötä läntisten järjestöjen kanssa. Osallistumalla Afganistanin interventioon Suomi sai uuden kanavan hoitaa suhteitaan eri organisaatioihin ja maihin, kuten EU:hun, NATO-maihin, toisiin Pohjoismaihin sekä erityisesti Yhdysvaltoihin. (Valtioneuvosto 2023, 43.)

Suomen turvallisuuspolitiikassa tapahtui 2000-luvun alussa muutos, johon liittyi uudenlainen turvallisuusajattelu sekä siihen liittyvät erilaiset uhkakuvat. Tuolloin pidettiin tärkeänä, että Suomi jakaa muiden länsimaiden kanssa samanlaisen ymmärryksen ei-sotilaallisten uhkien luonteesta. Näiden uhkakuvien luonnetta ryhdyttiin tarkastelemaan eurooppalaisesta ja länsimaisesta näkökulmasta. Tästä hyvänä esimerkkinä on vuoden 2004 turvallisuuspoliittinen selonteko, jossa rakennettujen uhkakuvien kautta Suomi pyrittiin identifioimaan osaksi länsimaita ja niiden muodostamaa kokonaisuutta. Tuolloin ajateltiin, että Suomen tulee jakaa muiden länsimaiden ymmärrys ei-sotilaallisista uhkista. Tämä tarkoitti, että näiden uhkien torjunnassa tukeudutaan kansainväliseen yhteistyöhön ja korostetaan muun muassa YK:n merkitystä. Tässä suhteessa Suomi asemoitui yhä enemmän monien NATO:n jäsenmaiden kannalle. Tuolloin NATO:n piirissä perinteistä sotilaallisia uhkakuvia eli käytännössä konventionaalista sotaa pidettiin epätodennäköisenä. Sen sijaan sotilaallisen voiman käyttämistä pidettiin mahdollisena muun muassa kriisinhallintaoperaatioissa ja taistelussa terrorismia vastaan.

Uhkapuhe terrorismista korostui myös vuoden 2004 turvallisuuspoliittisessa selonteossa. (Limnell 2009, 377–381.) Eräänä syynä osallistumiseen Afganistanin

operaatioon voidaan siis nähdä tarve todistaa Suomen jakavan länsimaiden turvallisuuskäsityksen ja uhkakuvat. Suomen ulkopolitiikan kannalta tällainen konkreettinen osoitus jaetuista käsityksistä, arvoista ja uhkista oli luultavasti hyödyllinen. Uskottavan kumppanimaan uskotaan ainakin tärkeimmältä osin jakavan samat turvallisuuskäsitykset. Tätä osoittaa myös Yhdysvaltojen ulkopolitiikan sen liittolaisiin syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen: maat olivat sen puolella tai sitä vastaan sodassa terrorismia vastaan. Tässä periaatteessa Yhdysvallat oli valmis menemään yllättävän pitkälle. Sodassa terrorismia vastaan löytyi yllättäviä liittolaisia, joista eriskummallisoin oli luultavasti Pakistan. Pakistan kelpasi pitkän painostuksen jälkeen Yhdysvaltojen liittolaiseksi, vaikka maa oli aiemmin tukenut Talibania. Lopulta oli kyseenalaista, loppuiko Pakistanin hallinnon ainakin epävirallinen tuki Talibanille missään vaiheessa, vaikka maa ei halunnutkaan rikkoa suhteitaan Yhdysvaltoihin. Tällaisessa maailmantilanteessa on ymmärrettävää, että Suomikin halusi osoittaa jakavansa ulkopoliitikassaan muiden länsimaiden huolet, samalla kun se itse todisteli länsimaisuuttaan.

Tätä kehitystä selittää Suomessa vallinnut strateginen kulttuuri, johon kuului hyvin vahvasti niin kutsuttu NATO-optio. Poliittisessa puheessa narratiivi NATO-optiosta eli hyvin pitkään. Yhtä aikaa poliitikot kertoivat, että Suomella on NATO-optio, mutta toisaalta näkemystä myös kyseenalaistettiin. Esimerkki tästä on tasavallan presidentti Alexander Stubb, joka europarlamentaarikkona totesi vuonna 2007 NATO-option olevan ”pelleilyä”. Kuitenkin hieman yli vuotta myöhemmin Stubb ulkoministerinä totesi NATO-option olevan olemassa. Tämä kuvastaa hyvin strategisen kulttuurin tuolloista käsitystä Suomen liittoutumisen mahdollisuudesta. Poliittinen eliitti halusi selvästi pitää mahdollisuuden liittoutumiselle avoimena. Strateginen kulttuuri voidaan käsittää perinteisellä tavalla kansallisen kulttuurin osaksi, joka luo kehyksen, jonka puitteissa valtion hahmottaa omaa käsitystään sotilaallisen voiman hyödyllisyydestä kansainvälisissä suhteissa ja valtioiden välisissä kysymyksissä. Strateginen kulttuuri on siis kokoelma valtio-keskeisiä uskomuksia, käytäntöjä ja asenteita, jotka ovat kehittyneet ajan myötä. (Sirén, 2007.) Mikäli Suomen ulkopolitiikan tarkoituksena oli pitää NATO-option avoimena, oli Afganistanin sotaan osallistuminen siihen erinomainen keino. Tätä ei kuitenkaan tuotu esille aineistossa, eikä osallistumista perusteltu tällä.

Aineistossa ei kuitenkaan perustella kertaakaan operaatioon osallistumista sillä, että sen avulla on mahdollista rakentaa ja pitää yllä hyviä suhteita Suomen kannalta merkittäviin

yhteistyötahoihin tai Yhdysvaltoihin. Samoihin aikoihin esimerkiksi Virossa todettiin selvästi, että oli maan ulko- ja turvallisuuspoliittisten intressien mukaista osallistua ISAF:iin, koska maan tärkeät liittolaiset pitävät operaatioon osallistumista tärkeänä (Limnell & Saloniemi-Pasternak 2009, 6.) Ei ole uskottavaa, että myös Suomen osallistumiseen eivät olisi vaikuttaneet myös tällaiset seikat. Sen sijaan liittoutumattomassa Suomessa, toisin kuin NATO-maissa, osallistumista ei voinut perustella velvollisuudella liittolaisia kohtaan.

Rauhanturvaamistoiminnalla, johon Suomi voi rauhanturvaamislain mukaan osallistua, tarkoitetaan lain perusteluissa rauhanturvaamisorganisaation toimia, jotka täyttävät seuraavat perusedellytykset: ... ISAF-joukon tehtävien voidaan katsoa täyttävän edellämainitut edellytykset. (VNS 5 /2001 vp.)

Suomen ulkopolitiikka on jo pitkään nojannut sääntöpohjaiseen maailmanjärjestykseen. Kansainvälisessä politiikassa sääntöpohjaiseen maailmanjärjestykseen sitoutuminen on nähty Suomen kaltaisten pienten valtioiden kannalta parhaana mahdollisena tilanteena. Sääntöpohjaisen maailmanjärjestyksen edistämistä ulkopolitiikassa on pidetty tärkeänä myös Suomen tärkeimmissä verrokkimaissa. Suomen tärkeimmät verrokkimaat ovat muodostaneet Pohjoismaiden neuvoston, johon kuuluvat Suomi, Ruotsi, Norja, Islanti ja Tanska. Neuvosto on linjannut strategiassaan, että sääntöpohjainen maailmanjärjestys turvaa parhaiten pohjoismaiden toimintaedellytykset ja siksi pohjoismaiden tulee ensisijaisesti sitoutua puolustamaan sekä kehittämään sääntöpohjaista maailmanjärjestystä (Pohjoismaiden neuvosto 2023, 5–7). Pienten valtioiden kannalta voimapolitiikan, vahvistuminen ei ole toivottava tilanne. Voimapolitiikassa valtiot yrittävät vaikuttaa kansainväliseen politiikkaan käyttämällä sotilaallista voimaa tai sillä uhkaamalla.

Afganistan luisui 1990-luvulla taliban-hallinnon myötä kansainvälisen terrorismin koulutus- ja tukialueeksi. Yhdysvaltoihin kohdistuneiden terrori- iskujen seurauksena talibanien vastaiset sotilaalliset toimet käynnistyivät lokakuussa 2001. ISAF (International Security Assistance Force) -operaatio perustettiin nopeasti tämän jälkeen vakauttamaan Afganistanin tilannetta. Suomi vastasi helmikuussa 2002 myönteisesti YK:n turvallisuusneuvoston (päätoislauselma 1386/2001) pyyntöön lähettää rauhanturvaajia ISAFin rauhanturvaoperaatioon Afganistaniin.

Suomen osallistuminen operaatioon oli osa kansainvälisen yhteisön vastuunkantoa Afganistanin vakauttamiseksi ja yhteiskunnallisen jälleenrakentamisen turvaamiseksi. (VNS 2/2004 vp.)

Vastuun kantaminen myös kansainvälisesti on suomalaisen ulkopolitiikan kulmakiviä. Suomalaisessa poliittisessa puheessa Suomen on usein kuvattu täyttävän velvoitteensa ja toimivan vastuullisella tavalla. Myös Afganistanin operaatioon osallistumisen kuvattiin olevan osa tätä vastuunkantamista osana kansainvälistä yhteisöä.

5.3 Huumekaupan vastustaminen

Aineistosta löytyy asioita, joita pyrittiin ja pyritään vieläkin turvallistamaan myös Afganistanin sodan kontekstin ulkopuolella. Mielenkiintoista turvallistamisen kannalta on, että aineistosta nousee esiin kansalliseen turvallisuuteen liittyvistä uhkista kansainvälisen terrorismin lisäksi myös huumekauppa ja rajat ylittävä kansainvälinen rikollisuus. Huumekauppa sekä kotimaassa että kansainvälisesti on useissa maissa kysymys, joka on pyritty turvallistamaan ja tässä on usein myös onnistuttu. Huumeet, huumekauppa ja huumeiden käyttäjät on esitetty eksistentiaalisena uhkana yhteiskunnalle. (Crick 2012.) Huoli huumeiden luomasta turvallisuushasta tuodaan selvästi esille myös useissa eri valtioneuvoston selonteoissa. Afganistanissa tuotettujen huumeiden vaikutuksista suomalaiseen yhteiskuntaan oltiin huolissaan myös laajemmin eduskunnassa, jolloin taistelua huumetuotantoa vastaan toimimista pidettiin Suomen eräänä tavoitteena. (Valtioneuvosto 2023, 45–46.)

Afganistanissa tuotettu oopiumi, josta voidaan jalostaa heroïinia, oli jo vuosikymmeniä ollut kansainvälisen huumekaupan keskiössä. Suuri hetkellinen muutos tapahtui vuonna 2000, Taliban kielsi oopiumin viljelemisen islamin vastaisena. Kieltoa valvottiin tiukasti ja rangaistukset saattoivat olla ankaria, mutta eräissä maakunnissa Taliban myös maksoi siitä, että alueella ei enää viljelty oopiumia (Macdonald 2005, 94). Yhtäkkisellä kiellolla Taliban pyrki saamaan humanitaarista apua ulkomailta. Kielto oli joka tapauksessa erittäin tehokas ja sekoitti hetkellisesti maailman huumausainemarkkinat. Merkittävää onkin, että oopiumin tuotanto saavutti huippunsa vuonna 2001. Tuolloin vaikeuksiin ajautuneet maanviljelijät käyttivät hyväkseen Taliban-hallinnon kaatumista ja siirtyivät viljelemään oopiumia. Vuonna 2006 yhdysvaltalaiset viranomaiset arvioivat Afganistanin tuottavan 80–90 % oopiumista maailmassa ja oopiumin tuotannon vastaavaan kolmasosaa Afganistanin talouden kokonaistuotannosta. Yhdysvaltain

presidentti George Bushin hallinto järkeili Talibanin rahoittavan toimintaansa huumekaupalla, joten oopiumiongelmaan yritettiin puuttua monin tavoin, muun muassa tuhoamalla oopiumipelloja suuressa operaatiossa vuonna 2006. Kriitikot hallinnon sisälläkin huomauttivat huumeiden tuotannon olevan Afganistanissa huomattavasti monimutkaisempi kokonaisuus, kuin Talibanin rahoituskanava. Erityisesti Yhdysvallat ja Iso-Britannia olivat näkyvässä roolissa huumeiden vastaisessa kampanjassa Afganistanissa (Whitlock 2022, 203–214.) Eräs Afganistanin huumeongelman ratkaisemisen suurista ongelmista oli toiminnan lyhytjänteisyys. Poliitikot halusivat helppoja ja nopeita ratkaisuja monimutkaisiin ongelmiin. (Macdonald 2005.)

Erityisesti Yhdysvallat käytti paljon resursseja oopiuminviljelyn vähentämiseen. Näistä ponnistuksista suurin osa oli kuitenkin turhia ja monet paikalliset maanviljelijät olivat katkeria siitä, että ulkomaalaiset tuhosivat heidän elinkeinonsa. Itseasiassa on esitetty arvioita, että oopiumipellojen tuhoaminen päinvastoin kiihdytti väkivaltaa erityisesti aiemmin rauhallisessa Helmandin maakunnassa. Tämä johtui siitä, että Taliban pyrki suojelemaan omia taloudellisia etujaan lisäämällä toimintaansa siellä, missä oopiumiviljelmiä hävitettiin. Lisäksi elantonsa puolesta pelkäävät paikalliset pitivät siitä, että Taliban ”suojelee” heidän viljelmiään. (Whitlock 2022, 203–219.) Suomessa esitetyt perustelut tuleekin nähdä osana suurempaa kokonaisuutta, jossa useat länsimaat pyrkivät turvallistamaan Afganistanin huumeongelman uudelleenlaiseksi turvallisuuskysymykseksi, joka niiden tuli ratkaista.

Suomi osallistuu Nato-Venäjä - neuvoston hankkeeseen, joka kouluttaa Afganistanin ja Keski-Aasian valtioiden viranomaisia Afganistanista tulevien huumeiden torjunnassa. Suomi on tarjonnut hankkeeseen kolme poliisikouluttajaa. Kesällä 2006 perustettuun EU:n 170 hengen poliisioperaatioon Suomi osallistuu kahdeksalla poliisilla. EUPOLin tukeutuminen alueellisten jälleenrakennusryhmien logistiikka- ja turvallisuustukeen sovitaan kahdenvälisin järjestelyin kunkin PRT-johtovaltion ja EUPOLin kesken. Suomi valmistautuu myös osallistumaan Yhdysvaltain Etyjissä esittämään Afganistanin raja- ja poliisikoulutushankkeeseen, mikäli se hyväksytään Etyjin ulkoministerikokouksessa marraskuussa. (VNS 2/2007 vp.)

Aineistossa tuodaan selvästi esiin ettei, huumeiden tuotanto ja huumekauppa ole ainoastaan Afganistanin sisäinen ongelma, vaan kansainvälinen rikollisuus ja siihen

linkittyvä huumekauppa aiheuttavat ongelman säteilemisen myös maan rajojen ulkopuolelle. Afganistanin sisäinen tilanne siis aiheuttaa myös huumausaineiden osalta vähintään alueellisen, ellei jopa kansainvälisen ongelman, johon myös kansainvälisen yhteisön tulee vastata. Eduskunnassa käytettiin puheenvuoroja, joissa todettiin Suomen olevan syytä osallistua toimintaan, jonka tavoitteena on torjua kansainvälistä terrorismia ja huumekauppaa, jolla olisi vaikutusta myös Suomeen. (Valtioneuvosto 2023, 45–46.)

Selonteossa korostetaan, että taistelu huumeiden leviämistä ja huumekauppaa vastaan on kansainvälinen projekti, mitä osoittaa laaja yhteistyö Keski-Aasian valtioissa sekä Afganistanissa. Venäjän ja NATO:n yhteistyö voi tämän päivän näkökulmasta tuntua oudolta, mutta 2000-luvulla Afganistanin kysymyksessä se oli todellisuutta. Huumeiden vastainen toiminta on eräs kysymys, jossa toisinaan hyvinkin erimieliset valtiot ovat usein kyenneet tekemään yhteistyötä. Aineistossa esitetty huumeiden vastaisen taistelun kansainvälisyys Afganistaniin liittyen myös alleviivaa sen merkitystä ja tärkeyttä. Se osoittaa, että myös muut maat ovat liittyneet laajasti huumeiden vastaiseen rintamaan ja ratkaisemaan yhdessä ongelmaa.

Taliban rahoittaa vastarintaansa etelän maakunnissa räjähdysmäisesti kasvaneen huumetuotannon avulla, mutta vastaavasti pohjoisessa huumetuotanto on saatu paremmin kuriin. (VNS 2/2007 vp.)

Huumekaupan vastaisessa taistelussa saavutetut tulokset tuodaan myös esiin aineistossa. Aineistossa on mainittu erikseen, kuinka Afganistanin pohjoisemmissa osissa on saavutettu edistystä huumetuotannon vastustamisessa, kun taas maan eteläosissa ongelman kuvaillaan kasvaneen räjähdysmäisesti. Tässä yhteydessä lienee syytä muistuttaa, että suomalaiset joukot palvelivat Afganistanin pohjoisosissa. Maininta maan pohjoisosassa tapahtuneesta edistyksestä huumeiden vastaisessa taistelussa voidaan tulkita alleviivaavan intervention seurauksena saavutettua tuloksellisuutta, johon myös suomalaiset joukot ovat olleet omalta osaltaan toiminnallaan vaikuttamassa. Mielenkiintoisesti tämä perustelu nousee esille niinä vuosina, jolloin Yhdysvallat toimivat kaikkien aktiivisimmin huumetuotantoa vastaan Afganistanissa (Whitlock 2022, 203–219).

Aineistossa myös korostetaan, että huumetuotannon avulla Taliban ja muut vastarintaliikkeet rahoittavat omaa toimintaansa. Huumeiden tuottaminen ja huumekauppa esitetään vähintäänkin osasyllisinä Afganistanin epävakauteen. Sen lisäksi että huumeet aiheuttavat ongelmia ympäri maailman, mukaan lukien Suomessa,

huumekaupan esitetään vaarantavan myös Afganistanissa palvelevat suomalaiset sotilaat, sillä vastarintaliikkeet rahoittavat huumeita myymällä kansainvälisen koalition vastaista toimintaansa. Aseellisen toiminnan rahoittaminen Afganistanissa huumekaupalla toistuu aineistossa. Tämä korostaa, että asiaa on haluttu nostaa esille ja huumekauppa halutaan turvallistaa riskinä niin Suomessa asuvien kuin Afganistanissa palveleville suomalaisille.

Turvallisuuspoliittiset haasteet kytkeytyvät usein kehitysongelmiin, kuten köyhyyteen ja eriarvoisuuteen, sekä muihin puutteisiin ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion alalla. Rajat ylittävä rikollisuus, kuten huume- ja ihmiskauppa, lisääntyy alueellisesti ja maailmanlaajuisesti. (VNS 1/2009 vp.)

Toinen vakava ongelma on oopium tuotanto, joka on kuitenkin jonkin verran vähentynyt huippuvuodesta 2007. Afganistan tuottaa edelleen yli 90 % maailman oopiumista ja laittoman huumetuotannon avulla rahoitetaan osittain aseellisten vastarintaliikkeiden toimintaa. (VNS 1/2010 vp.)

Aineistossa nostetaan esiin Afganistanin huumetuotannon kansainvälinen näkökulma. Tilastotiedoilla osoitetaan, että Afganistanissa tuotetaan yli 90 % maailman oopiumista. Tällä voidaan perustella kansainvälisten joukkojen ja myös suomalaisten joukkojen läsnäoloa Afganistanissa. Kansainvälisen huumetuotannon kannalta tärkeässä maassa tapahtuva sotilaallinen kriisinhallinta näyttäytyy perusteltuna, kun sotilasoperaation tarkoituksena on vakauttaa maa ja lopettaa tai ainakin saada kontrolliin huumetuotanto. Afganistanin kerrotaan tuottavan valtaosan maailman oopiumista, mikä kertoo kyseessä olevan kansainvälisen toiminnan, joka ei rajoitu Afganistanin rajojen sisäpuolelle. Ongelma esitetään siis kansainvälisenä ja sitä kautta myös Suomea koskevana. Ennen kansainvälistä interventiota Afganistanin huumetuotanto tuskin oli juurikaan suomalaisia poliitikkoja huolettanut, eikä ainakaan siinä määrin, että ongelmaan olisi ehdotettu sotilaallista ratkaisua. Nyt ongelma kerrotaan saadun kuriin sotilaallisella interventiolla, ainakin maan pohjoisosissa. Lisäksi ongelmien esitetään kansainvälisessä mittakaavassa olevan kasvussa. Tämä luonnollisesti luo kuvan kasvavasta uhasta, johon on syytä puuttua.

Alueellisen yhteistyön kannalta keskeisiksi yhteistyöalueiksi määriteltiin terrorismin, väkivaltaisen ääriliikehännän ja huumekaupan torjunta sekä

edellytysten luominen afgaanipakolaisten kotiinpaluulle ja kaupan ja kulttuurivaihdon lisäämiselle. (UaVM 3/2010 vp)

Huumekaupan torjunta nostetaan aineistossa keskeiseksi tavoitteeksi yhdessä terrorismin ja väkivaltaisten ääriliikkeiden kitkemisen kanssa. Kaksi viimeksi mainittua olivat keskiössä, kun Afganistaniin kohdistuvaa interventiota perusteltiin vuonna 2001. Aineistooni kuuluvista valiokuntien mietinnöistä tai valtioneuvoston selonteosta ei löydy mainintoja huumekaupasta tai huumeiden tuotannosta 2000-luvun alkupuolen asiakirjoista. On mahdollista, että operaatioon osallistumisen oikeuttamiseksi on tarvittu vuosien kuluessa lisää perusteita, kun alun perin asetetut tavoitteet eli lopullinen voitto Talibanista ja Afganistanin olojen rauhoittuminen näyttivät koko ajan epätodennäköisemmiltä. Historian valossa aluksi esitettyjen perustelujen muuttuminen ajan kuluessa ei olisi sotilasoperaation ollessa kyseessä mitenkään tavatonta, kun alun perin asetetut tavoitteet on huomattu epärealistisiksi tai kun operaation puolesta esitetyt argumentit ovat muuttuneet epärelevanteiksi tai riittämättömiksi.

Afganistanin tilanne saattoi monen suomalaisen kannalta tuntua kaukaiselta ja jopa yhdentekevältä. Sen Suomessa tapahtuva huumekauppa huoletti monia sellaisia, jotka eivät olleet kiinnostuneita Afganistanista sinänsä. Huumekaupan ja huumeiden käytön turvallistaminen oli aiemmin onnistunut erittäin hyvin. Suomeen vaikuttavan huumekaupan ja huumetuotannon vastustaminen ulkomailla voi tuoda kannatusta myös sellaisten ihmisten keskuudessa, jotka eivät muuten ehkä kannattaisi tällaista operaatiota. Huumeet ja huumeiden käyttäminen voidaan esittää poliittisessa puheessa myös sisäisenä vihollisena, johon voivat kuulua muun muassa huumeiden käyttäjät, huumausaineiden tuojat, viejät ja myyjät eli lähes kaikki, jotka ovat huumausaineiden kanssa millään tavalla tekemisissä. Nämä tahot voidaan nähdä yhteiskunnan järjestystä uhkaavina, jolloin heistä tulisi päästä eroon yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi. Tämän huumesodan retoriikan voidaan katsoa levinneen Suomeen Yhdysvalloista. (Luoma-aho 2024, 231–247.) Suomessa taistelu huumeita vastaan myös ulkomailla eli Afganistanissa oli poliitikoille selvästi käyttökelpoinen perustelu Afganistanin sotaan osallistumisen puolesta.

Huumausaineiden leviäminen Afganistanista ulkomaille esitetään aineistossa ongelmana. Afganistanin rooli huumeiden tuottajamaana ja huumekaupan kansainvälisyys luo kuvaa Afganistanin huumetaloudesta myös Suomen sisäiseen turvallisuuteen heijastuvana ongelmana. Tämä perustelu voidaan nähdä samankaltaisena

kuin kansainvälistä terrorismiin liittyvä perustelu: kaukana tapahtuvat asiat vaikuttavat globaalissa maailmassa Suomen sisäiseen turvallisuuteen. Vaikka itse huumetuotanto tapahtuu tuhansien kilometrien päässä kaukaisessa ja kehittymättömässä Aasian valtiossa, ei välimatka estä ongelmien saapumista myös Suomeen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että huumeiden vastustamiseen liittyvät perustelut olivat Suomessa hyvin samanlaisia kuin Yhdysvalloissa. Tämänkin osoittaa suomalaisen valtionjohdon jakaneen yhdysvaltalaisen ja monien muiden länsimaiden uhkakäsitykset huumeisiin liittyen. On mielenkiintoista huomata, että erityisesti Bushin hallinnon käsitys huumekaupasta Talibanin toiminnan rahoittamisen välineenä jaettiin aineiston perusteella myös Suomessa. Aineistosta ei sen sijaan suoraan selviä, millä tavoin Suomi konkreettisesti toimi huumekauppaa tai huumeiden tuotantoa vastaan Afganistanissa. Tutkimukseni aiheen kannalta on kuitenkin mielenkiintoisimpia ovat kuitenkin jaetut uhkakuvat ja niihin liittyvä turvallistaminen. Afganistanissa huumeongelma turvallistettiin eri tavoin kuin Suomessa ja sen aiheuttama uhka esitettiin erilaiseksi.

6. Afganistanilaisia hyödyttävät perustelut

6.1 Afganistanin vakauttaminen ja turvallisuustilanteen parantaminen

Mikäli väliaikaishallinto onnistuu tehtävässään, tarjoutuu Afganistanille lähes ainutkertainen mahdollisuus palata sellaisiin järjestyneisiin oloihin, joissa maan kansalaisten hyvinvointi voidaan turvata (VNS 5/2001 vp).

ISAF:in keskeisenä tehtävänä sen alusta alkaen oli Afganistanin turvallisuustilanteen vakauttaminen (Salonius-Pasternak 2006, 28). Intervention alkuaikoina aineistosta nousee esiin optimistisuus Afganistanin tilanteen suhteen. Vaikka olosuhteet tunnustetaan vaikeiksi, samaan aikaan korostetaan mahdollisuutta kestäväan rauhaan ja vakauteen, joka kansainvälisen turvallisuuden lisäksi tuottaa hyvinvointia myös afganistanilaisille itselleen. Erityistä on, että mahdollisuutta kuvaillaan ”lähes ainutkertaiseksi”. Tämä alleviivaa sitä, kuinka tärkeänä operaatioon osallistumista tuolloin pidettiin. Operaatioon osallistuminen esitetään ainutkertaisena mahdollisuutena ratkaista Afganistanin ongelmat ja palata ”järjestyneisiin oloihin”. On mielenkiintoinen kysymys, millaisiin järjestyneisiin oloihin tuolloin toivottiin voitavan palata? Afganistanin lähihistoria oli ollut varsin onnetonta: maassa oli tapahtunut 1970-luvulta lähtien useita vallankaappauksia, maa oli kokenut miehityksen, sisällissodan, sisäinen hajaannuksen ja taloudellisen haaksirikon. On ironista, että nimenomaan Talibanin valtakausi oli ollut monien tavallisten ihmisten näkökulmasta järjestyksen aikaa ja vastaavasti Talibanin edeltänyt sotaherrojen aikakausi oli monien näkökulmasta sekasorron ja väkivallan aikaa. (Sergejeff 2011, 256–312.)

Kaikkein tärkeintä on säilyttää kehityksen oikea suunta ja estää maan vaipuminen takaisin konfliktiin ja sekasortoon. Senkaltainen kehitys vaarantaisi Afganistanin oman tulevaisuuden ja samalla myös alueellisen ja kansainvälisen turvallisuuden. Se olisi myös vastoin kaikkia niitä tavoitteita, jotka Suomi on asettanut toiminnalleen Afganistanissa, ja jotka liittyvät kansainväliseen rauhaan ja turvallisuuteen, köyhyyden vähentämiseen sekä ihmisoikeuksien ja tasa-arvon samoin kuin hyvän hallinnon ja oikeusvaltion edistämiseen ja huumeiden ja kansainvälisen rikollisuuden torjuntaan. (VNS 8/2014 vp.)

Afganistan kuvataan aineistossa niin valtiona kuin yhteiskuntana epävakaaaksi. Tilanteen esitettiin voivan epävakauttaa myös Afganistanin lähialueita. Tutkimuskirjallisuudessa on tuotu esiin esimerkiksi naapurimaa Pakistan ja sen sisäinen tilanne. Hallitsematon

aseellinen konflikti Afganistanissa vaikuttaisi pahimmassa tapauksessa myös Pakistaniin. Erityisenä uhkana pidettiin Pakistanin ydinaseiden päätymistä väärin käsiin. (Limnell & Salenius-Pasternak 2009, 4.)

Afganistanin humanitaarisen sekä turvallisuustilanteen heikkeneminen ja tavallisten afganistanilaisten surkea tilanne ei ollut mikään yllätys sotien ja Taliban-liikkeen valtakauden jälkeen. Talibanin valtakauden verrattain vakaana aikana Afganistanin tilanne ei ollut kuitenkaan parantunut, vaikka väestö epäilemättä toivoi uuden hallinnon tuovan mukanaan paremmat ajat. Taliban toimi epätyypilliseen tapaan, eikä liike edes yrittänyt ottaa itselleen tavallisesti valtiolle kuuluvaksi katsottuja tehtäviä. Talibanilla ei tosin ollut edes olemassa byrokraattista hallintokoneistoa, eikä se yrittänyt sellaista rakentaa myöhemminkään. Taliban ei valtakautensa aikana kyennyt luomaan maahan minkäänlaista terveydenhuoltoa tai paikallisia koraanikouluja korkeampitasoisia koululaitosta. Liike ei myöskään parantanut maan infrastruktuuria tai pyrkinyt muutenkaan kehittämään maata. Kuvaavaa on, että Taliban-liikkeen pääkaupunkina pidetty Kandahar oli yhä osittain sodan raunioittama, kun Taliban syöstiin vuonna 2001 vallasta. Taliban tyytyi länsimaisin termein ilmaistuna niin sanotun yövartijavaltion ylläpitämiseen eli liike piti huolen lähinnä sen asettamien kieltojen ja käskyjen noudattamisesta sekä yleisen järjestyksen ylläpitämisestä. Tehoton hallinto ei kyennyt auttamaan kuivuudesta kärsivää maataloutta, minkä seurauksena oli nälkäpakolaaisuutta naapurimaihin. Myös muut heikon hallinnon puutteet tulivat yhä selvemmiksi vuosien kuluessa ja vähensivät Talibanin suosiota. (Sergejeff 2011, 303–307.)

Mielenkiintoista on, että vuosien saatossa Afganistanin osallistumisen perusteluissa korostui hyvän kehityksen jatkaminen. Vastaavasti operaation mahdollisen lopettamisen kerrotaan tarkoittavan Afganistanissa maan luisumista kaaokseen ja konfliktiin. Kuitenkin ISAF:n päättyessä vuonna 2014 ja turvallisuusvastuun siirryttyä Afganistanin omille viranomaisille, konflikti oli yhä osa arkitodellisuutta, eikä rauhansopimus tai konfliktin ratkeaminen muilla tavoin ollut näköpiirissä. Operaatio oli tuolloin jatkunut jo 13 vuotta ja ISAF:in ollessa operaationa päättymässä, sitä seuraavaan operaatioon osallistumisesta keskusteltiin myös Suomessa. Uudessa operaatiossa jatkamista oli varmasti tarpeellista perustella. Pitkään jatkuneessa kriisinhallintaoperaatiossa herää väistämättä kysymys, voidaanko operaatiolle asetetut tavoitteet saavuttaa niihin suunnatuin voimavaroin tai voidaanko niitä saavuttaa ollenkaan. Poliitikkojen on välttämätöntä kyetä vastaamaan tähän kysymykseen. Eräs tapa on esitellä saavutettua

edistystä ja kertoa työn olleen turhaa, jos maasta vetäydytään ennen kuin asetetut tavoitteet on saavutettu. Tämä perustelu näkyy selvästi myös aineistossa.

Valiokunta toteaa, että selonteko käsittelee varsin niukasti Afganistanin tilanteeseen vaikuttavia taustatekijöitä sekä kansainvälisen yhteisön toimia afgaaniyhteiskunnan jälleenrakentamisessa. Afgaaniyhteiskunnan kehittäminen ei ole mahdollista ilman vakaata turvallisuusympäristöä. Vakaan turvallisuusympäristön luomisessa Nato-johto- ja ISAF-joukoilla on afgaaniarmeijan ja -poliisin lisäksi keskeinen rooli. (PuVL 1/2009 vp.)

Aineistossa nousee esiin perustelu, jossa vakaa turvallisuusympäristö esitetään välttämättömänä edellytyksenä yhteiskunnan kehittymiselle ja maan jälleenrakentamiselle. Tässä perustelussa Afganistanin turvallisuuden ja vakauden ylläpitämisessä ja kehittämisessä ISAF-joukoilla esitetään olevan keskeinen rooli. Tätä perustellaan sillä, ettei Afganistanin oma armeija ja poliisi kykene vielä omin avuin luomaan vakautta ja turvallisuutta maahan, vaan molemmat tarvitsevat ulkomaista apua yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen.

Afganistanin sisäistä turvallisuutta ei kuitenkaan voi erottaa aiemmin mainitusta taistelusta terrorismia vastaan. Terrorismin vastustaminen Afganistanissa esitetään lisäävän myös Suomen turvallisuutta. Vaikka Afganistanin sisäisen turvallisuustilanteen perustellaan palvelevan afganistanilaisia itseään, on rivien välistä luettavissa myös näissä perusteluissa Suomen etu. Harva kansalainen on sitä mieltä, että aiemmin kansainväliseen terrorismiin yhdistetyn Talibanin palaaminen valtaan olisi hyvä asia. Perustelun kannalta ei ole olennaista onko Taliban todella ollut yhteydessä kansainväliseen terrorismiin tai ei, jos Talibanin valta-aseman turvallistaminen on laajasti hyväksytty. Tällöin kaukaisen maan sisäänpäin kääntynyttä islamilaista hallintoa voidaan pitää tärkeänä turvallisuuskysymyksenä myös Suomessa.

6.2 Afganistanin väestön auttaminen ja humanitaarisen tilanteen parantaminen

Suomalaisten osallistuminen ISAF-operaatioon alkoi CIMIC-ryhmän lähettämällä Afganistaniin. Afganistanin humanitaarisen tilanteen parantaminen ja paikallisen väestön auttaminen oli siis osa operaatioon osallistumisen puolesta argumentointia alusta asti. Perustelut sille miksi, Suomi osallistumispäätöstä rauhanturvaamis- tai kriisinhallintaoperaatioon perustellaan yleensä pääpiireissään kolmella eri tavalla. Eräs

näistä perusteluista on halu auttaa apua tarvitsevia. Muita perusteluja ovat tyypillisesti Suomen kansalliseen turvallisuuteen liittyvät perustelut sekä puolustusvoimien kehittämiseen liittyvät perustelut. Nämä perustelut ovat yhteisiä kaikille operaatioille, joihin Suomi osallistuu. (Liméll & Salenius-Pasternak 2009, 2.)

Suomen keinot humanitaarisen tilanteen parantamiseen ja kehityspolitiikan painopisteet Afganistanissa noudattivat kansainvälisen yhteisön ja erityisesti muiden Pohjois-Euroopan maiden tavoitteita ja painopisteitä. Nämä julkisesti ilmaistut tavoitteet koskivat yhteiskunnan jälleen rakentamista, demokratisoitumista ja vakauttamista. Suuressa kuvassa myös ongelmat ja haasteet olivat samat kuin muillakin kansainvälisen yhteisön toimijoilla. Nämä haasteet liittyivät erityisesti korkeamman tason tavoitteiden epäselvyyteen. Tämä ylätasoon tavoitteiden sekavuus muodosti ongelman erityisesti operaation alkuaikoina, vuosina 2001–2005. (Mustasilta et al. 2022, 142.)

Turvallisuusvastuunsiirron onnistuminen edellyttää, että Afganistanin köyhyyden lievittämisessä ja yhteiskuntarakenteen vahvistamisessa, mukaan lukien ihmisoikeuksien kunnioittaminen, saavutetaan jatkuvia ja kestäviä tuloksia (PuVL 2/2012 vp).

Suomi seurasi Afganistania koskevassa kehityspolitiikassaan erityisen tarkasti Nordic Plus -maiden tavoitteita. Suomi valitsi omat kehityspolitiikan tavoitteensa siten, että ne olivat linjassa näiden maiden tavoitteiden kanssa. Suomen tukemat kokonaisuudet liittyivät pitkälti yhteiskunnan kokonaisvaltaiseen rakentamiseen. Nämä tavoitteet olivat Afganistanin talouden perustan kehittäminen erityisesti maaseudulla, paikallisten ja saavutettavien terveys- ja koulutuspalveluiden kehittämien sekä oikeus- ja turvallisuusviranomaisten uudistaminen. (Mustasilta et al. 2022, 143–144.)

Aineistossa Afganistan esitetään yhteiskuntana köyhänä, hauraana ja epävakana. Afganistanista luodaan kuva maana, jossa oikeusvaltioperiaate ja hyvä hallinto ovat vasta rakentumassa. Samalla aineistossa esitetään, että tämä nykyisellään puutteellinen yhteiskuntajärjestelmä on kuitenkin ulkomaisin voimin korjattavissa ja yhteiskuntarauha palautettavissa. Operaation alkamisen jälkeen on nähtävissä osallistumisen perustelu, jonka mukaan Afganistan on hiljalleen matkalla kohti toimivan valtion ja kansalaisyhteiskunnan ihannetilaa sekä siihen liittyvä suhteellinen vakaus on saavutettavissa. Suomen toiminnan painopisteiden esitetään myös olevan tämän kehitystyön tukemisessa.

Suomen toiminnan painopisteet; demokratian, hyvän hallinnon ja oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen, ihmisoikeus- ja tasa-arvokysymykset ja koulutus sekä tuki maan talouden perustan vahvistamiseksi ovat oikein asetetut ja niiden tulee jatkossakin ohjata Suomen toimintaa Afganistanissa. Puolustusvaliokunta pitää Afganistaniin suunnatun kehitysrahoituksen lisäämistä selonteossa kuvatulla tavalla perusteltuna ja tarpeellisenä. (PuVL 2/2012 vp.)

Yhteiskunnan vakauttaminen, oikeusvaltiokehitys, ihmisoikeuksien puolustaminen, talouden vahvistaminen, köyhyyden vastainen taistelu sekä koulutuksen lisääminen nousevat esiin aineistossa keskeisinä afganistanilaisia hyödyttävinä perusteluina. Aineistossa alleviivataan Suomen tavoitteiden Afganistanin operaatiossa siis olevan linjassa Afganistanin oman väestön edun kanssa. Operaatioon osallistuminen siis omalta osaltaan lisää myös afganistanilaisten hyvinvointia ja turvallisuutta.

Keskushallinnolle suunnatun tuen ohella ulkoasiainvaliokunta korostaa, että kansainvälisen yhteisön tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota maakunta- ja paikallishallinnon kehittämiseen, koska toiminnan tehostuminen tällä tasolla parantaisi kansalaisten elinolosuhteita ja heijastuisi myönteisellä tavalla turvallisuustilanteeseen. Tämä edellyttää siviilikriisinhallinnan riittävää resursointia. (UaVM 3/2009 vp.)

Afganistanissa tehtävään humanitaariseen työhön pohjautuva perustelu ei ollut aiheeton, sillä kehitysyhteistyö ja humanitaarinen apu oli tilastojen valossa Suomen Afganistanin operaatioon osallistumisen tärkeä painopiste (Mustasilta et al. 2022). ISAF:in ja osana sitä palvelevien suomalaissotilaiden kerrottiin omalta osaltaan turvaavan kansainvälisten avustusjärjestöjen ja muiden toimijoiden työtä. Tähän työhön kerrottiin kuuluvan muun muassa humanitaarisen avun jakaminen ja jälleenrakennuksen tukeminen. (UTP 13/2004 vp.) Tämän siviiliyhteiskunnan toimivuuden ja paikallisten elinolojen parantamiseen liittyvää tukea perusteltiin myös sotilaallisilla perusteilla: afganistanilaisten siviilien elinolosuhteiden parantamisen nähtiin vaikuttavan myös turvallisuustilanteeseen.

Humanitaarisen avun ja kehitysavun lisäksi konfliktialueilla tarvitaan sekä sotilaallista että siviilikriisinhallintaa. Esimerkkejä tästä ovat Bosnia-Hertsegovina, Afganistan, Kosovo sekä Afrikan kriisit. Sotilaallisella ja siviilikriisinhallinnalla on erilaiset, toisiaan täydentävät keinot, mutta

sama tavoite turvallisen ja toimivan yhteiskunnan luomiseksi. Kokonaisvaltainen lähestymistapa korostuu. (VNS 1/2009 vp.)

Tilastojen perusteella Suomen tuki painottui sotilaalliseen tukeen vuosina 2005–2013. Tuolloin sotilaalliseen apuun käytettiin enemmän rahaa kuin kehitysyhteistyöhön. Vuonna 2014 tilanne muuttui ja kehitysyhteistyö sai ensimmäisen sijan. Suomen kehitysyhteistyö Afganistanissa huipentui vuonna 2021, jolloin Suomi käytti kehitysyhteistyöhön 32 miljoonaa euroa. (Mustasilta et al. 2022, 140.) Samana vuonna kehitysavun maksaminen kuitenkin keskeytettiin, Talibanin noustua uudelleen valtaan.

Afganistanin operaatiossa humanitaarinen näkökulma ja siten myös perustelut korostuivat. Operaatioon osallistuttiin aluksi CIMIC-yhteistyön muodossa, kun Iso-Britannia sitä Suomelta pyysi. Humanitaarisen tilanteen parantaminen, paikallisten asukkaiden ja sen myötä paikallisen yhteiskunnan vakauttaminen olivat täysin päteviä perusteluja ja niitä myös käytettiin. Olisi vaikeaa kuvitella Suomen osallistuvan operaatioon, johon osallistumisen tärkeänä tavoitteena ei mainittaisi paikallisten asukkaiden auttamista jollain tavalla. Toisaalta aineistossa todetaan myös Afganistanin tarvitsevan humanitaarisen avun lisäksi myös sotilaallista apua. Humanitaarinen ja sotilaallinen apu esitetään toisiaan täydentävänä sekä toisensa mahdollistavina. Sotilaiden tuoma turva mahdollistaa humanitaarisen avun perille pääsyn ja jakelun.

Valiokunnan näkemyksen mukaan tärkeimpiä prioriteetteja on edelleen konfliktin perimmäisiin syihin puuttuminen ja köyhyyden vähentäminen. Tuki on erityisen tärkeää heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten, kuten naisten ja tyttöjen, aseman parantamiseksi. (UaVM 1/2012 vp.)

Valtionjohdon esittämissä humanitaarisen tilanteen parantamiseen liittyvissä perusteluissa nousivat siis esiin afganistanilaisen yhteiskunnan vakauttaminen, oikeusvaltiokehitys, ihmisoikeustilanteen parantaminen, maan talouden vahvistaminen, köyhyyden vähentäminen sekä väestön koulutuksen lisääminen. Nämä olivat tavoitteita, jotka kaikki eduskuntapuolueet saattoivat allekirjoittaa ja pitää toivottavina konfliktien repimässä maassa. Näillä tavoitteilla Suomen osallistumista saattoi perustella kotimaan politiikan lisäksi myös ulkopolitiikassa. Humanitaariset perustelut liittyvät myös Suomen operaatioon osallistumisen perustelemiseen kansainvälisessä politiikassa. Nämä normatiiviset perustelut viittaavat yleisesti tunnustettuihin ja universaaleina pidettyihin arvoihin. Näitä kansainväliset ja normatiiviset perustelut ovat tyypillisiä, kun perusteltiin sitä, miksi Suomen tuli osallistua kansainväliseen interventioon

Afganistanissa. (Limnell & Salenius-Pasternak 2009, 3–4.) Myös kansalaisille ja äänestäjille kotimaassa on helpompi perustella osallistumista operaatioon, jos sen tarkoituksena kerrotaan olevan yleisesti hyväksyttyjen ja arvostettujen päämäärien tavoittelemine. Intervention humanitäärisiä tavoitteita voidaan pitää myös jälkikäteen arvioituna hyvinä, vaikka lopullista toteutusta voidaan kritisoida. Suomen asettamat humanitääriset tavoitteet eivät kuitenkaan suuresti eronneet Afganistanissa siitä, mitä ne olivat ja ovat yhä monissa kriisinhallintaoperaatioissa. Palvelin itse Etelä-Libanonissa UNIFIL-operaatiossa 2020–2021. UNIFIL:in eräänä tavoitteena oli auttaa Libanonin viranomaisia palauttamaan auktoriteettinsa alueella, varmistaa humanitaarisen avun perillepääsy ja auttaa paikallisia viranomaisia estämään laiton aseellinen toiminta aselepolinjalla. Tavoitteet olivat siis samanlaiset kuin Afganistanissa, vaikka olosuhteet ja syy operaation käynnistämiseksi olivat hyvin erilaiset.

Humanitaariset perustelut ovat olleen siis jo pitkään osa suomalaista kriisinhallintaoperaatioiden perusteluiden valikoimaa. Operaatioon osallistumista on helppo perustella Suomen lisäksi ulkomailla sen humanitaarisilla tavoitteilla. Nämä tavoitteet ovat tavallisesti yleisesti hyväksyttyjä, joten niitä itsessään ei juuri kyseenalaisteta ja kritisoida. Humanitaarisiin syihin vetoamisen ei välttämättä kuitenkaan välttämättä tarkoita avustustyötä. Esimerkiksi paikallisen väestön tai avustuskuljetusten suojeleminen sotilailla voidaan liittää humanitaariseen työhön. Toisaalta myös kriisinhallintaa voidaan perustella sillä, että sotilaita käyttämällä pyritään lopettamaan konflikti.

6.3 Ihmisoikeuksien edistäminen ja tasa-arvotilanteen parantaminen

Ihmisoikeuksien puolustaminen ja tasa-arvon edistäminen on kuulunut Suomessa niin sisä- kuin ulkopoliittikaan jo pitkään. Tutkielmassani ihmisoikeuksien edistäminen ja tasa-arvotilanteen parantaminen liittyvät ja lomittuvat osittain myös humanitaarisen tilanteen parantamiseen, mutta olen halunnut erotella nämä asiat operaation perusteluissa, koska muun muassa perustuslaissa ihmisoikeudet on katsottu tarpeelliseksi mainita erikseen. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan arvopohjassa on ollut ja on yhä keskeistä edistää ihmisoikeuksia, demokratiaa, vapautta, rauhaa, oikeusvaltioperiaatetta sekä edistää yhdenvertaisuutta sekä tasa-arvoa kansainvälisessä toiminnassa. (Valtioneuvosto 2020.) Nämä tavoitteet ovat jo pitkään olleet pääpiirteissään samanlaisia.

Uusimassa vuoden 1999 perustuslaissa todetaan: ”Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi.” Poliittisten päättäjien oli luonnollista vedota ihmisoikeuksien puolustamiseen Afganistanissa. Afganistanin ihmisoikeustilanne oli Talibanin valtakauden aikana erittäin huono. Talibanin luomat lait ja säännöt, jotka ainakin periaatteessa perustuivat šariaan eli islamilaiseen lakiin, olivat erittäin rajoittavia jopa islamilaisen fundamentalismin kontekstissa. Erittäin tiukasta islamin lain tulkinnasta tunnettu Iran tuomitsi Talibanin islamin häpäisemisestä ”valistusvihamielisyydellä” (Crews & Tarzi 2008, 118). Sama päti erityisesti naisten oikeuksien suhteen, sillä Taliban toimeenpani erilaisia kieltoja, jotka rajoittivat naisten oikeuksia (Sergejeff 2011, 300). Rajoitukset perustuivat Talibanin omaperäiseen tulkintaan šariasta ja koskivat esimerkiksi naisten vaatetusta, kodin ulkopuolella työskentelyä ja julkisilla paikoilla liikkumista ilman miespuolista sukulaista.

Taliban ei tyytynyt kontrolloimaan ainoastaan naisia, vaan liike suhtautui vihamielisesti myös miesten länsimaiseen hius- ja partamuotiin Talibanin valtakaudella ei järjestetty vaaleja ja mediaa sensuroitiin voimakkaasti. Käytännössä kaikki media oli Talibanin hallinnassa. Radio oli tärkein tiedon ja propagandan välittäjä, koska suurin osa maan väestöstä oli lukutaidotonta. Pääosin sunnilaisista pataaneista koostuva Taliban vainosi usein muita etnisiä ja uskonnollisia ryhmiä. Näihin ryhmiin kuuluivat esimerkiksi pääosin shiiamuslimeista koostuvista hazarat, tadžikit ja uzbekit. Talibanin sääntöjen rikkomisesta seurasi usein ankara ja yleensä julkinen rangaistus. Kuolemanrangaistukset, ruoskinnat ja amputaatiot saatettiin suorittaa yleisön edessä urheilustadionilla. (Crews & Tarzi 2008, 123–133.) Talibanin täysi piittaamattomuus YK:n tai minkään muunkaan kansainvälisen tahon määrittelemistä ihmisoikeuksista teki Afganistanista helpoin kohteen kansainväliselle kritiikille. Tätä taustaa vasten ihmisoikeuksiin liittyvät perustelut olivat poliitikoille helppo tapa oikeuttaa interventioon osallistuminen.

Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen ja naisten aseman parantaminen ovat keskeisiä läpileikkaavia teemoja Suomen toiminnassa Afganistanissa, ja niihin kiinnitetään jatkossa entistä enemmän huomiota. (VNS 1/2010 vp.)

Aineistossa ihmisoikeudet nousevat tärkeäksi perusteluksi, sillä niitä käsitellään melko usein. Tämä ei sinänsä ole yllättävää koska ihmisoikeuksien edistäminen oli alusta

alkaen eräs Suomen tavoitteista Afganistanissa (Mustasilta et al. 2022, 39). Yleensä ihmisoikeudet nousevat aineistossa esiin käsiteltäessä Suomen tavoitteita Afganistanissa tai ihmisoikeustilannetta Afganistanissa. Mielenkiintoinen havainto aineistossa on, että erityisesti ulkoasiainvaliokunnan mietinnöissä nousevat esiin ihmisoikeuksiin liittyvät teemat. Ihmisoikeuksiin liittyvät perustelut ovat normatiivisia perusteluja, jotka muiden humanitaaristen perustelujen tapaan viittaavat kansainvälisesti tunnustettuihin ja universaaleina pidettyihin arvoihin. Nämä normatiiviset perustelut ovat tavallisia, poliittisten päättäjien perustellessa miksi Suomen tulisi osallistua operaatioihin Afganistanissa. (Limnell & Salenius-Pasternak 2009, 3–4.) Poliitikkojen näkökulmasta nämä perustelut ovat helppoja käyttää, koska yleisesti hyväksyttyihin arvoihin vetoavia perusteluja ei useinkaan kyseenalaisteta. Poliittisesti esimerkiksi naisten ja tyttöjen oikeuksien edistäminen on tavoite, jonka hyväksyttävyydestä tai hyödyllisyydestä ei tarvitse keskustella, koska käytännössä kaikkien mielestä ne ovat arvo itsessään.

Päätöslauselmassa todetaan myös, että afgaaneilla on vastuu turvallisuudesta sekä lain ja järjestyksen ylläpidosta koko maassa. Lisäksi päätöslauselmassa mm. tuetaan kansainvälisiä toimia terrorismin kitkemiseksi ja korostetaan, että kaikkien afgaanijoukkojen on kunnioitettava ihmisoikeussopimuksia, mukaanlukien naisten oikeudet, sekä kansainvälistä humanitaarista oikeutta. (VNS 5 /2001 vp)

Ihmisoikeuksien yhteydessä myös mainittiin, että myös kaikkien afgaanijoukkojen tuli niitä kunnioittaa. Myöhemmin tultiin huomaamaan, etteivät länsimaiden afganistanilaiset liittolaiset aina noudattaneet lakia tai huolehtineet toiminnassaan ihmisoikeuksien toteutumisesta. Näiden toimintaa kuitenkin oltiin valmiita katsomaan läpi sormien, niin kauan kuin niistä oli hyötyä taistelussa Talibania vastaan (Mustasilta et al. 2022, 34.) Aiheen nostaminen esiin jo vuonna 2001 saattaa kertoa, että asian arveltiin mahdollisesti tuottavan tulevaisuudessa ongelmia. Sen sijaan aineistossa ei juuri nosteta myöhemmin suoraan esille länsimaiden tukemien afgaanijoukkojen väärinkäytöksiä, joihin usein liittyivät nimenomaan ihmisoikeusloukkaukset.

Afganistanin ihmisoikeus- ja tasa-arvotilanne on parantunut huomattavasti viimeisen 12 vuoden aikana. Edistysaskeleita ovat naisten perustuslailliset ja lailliset oikeudet sekä lisääntyneet terveydenhuolto- ja koulutusmahdollisuudet. Naisten osuus Afganistanin hallinnossa, mukaan lukien turvallisuusjoukoissa, on hitaasti kasvanut. Naisille on

parlamentissa kiintiö, jonka taso on tosin vaihdellut koska sen täyttäminen on ollut vaikeaa. (VNS 8/2014 vp.)

Ihmisoikeuksien yhteydessä mainitaan usein myös tasa-arvotilanteen parantaminen sekä erityisesti tyttöjen ja naisten oikeudet. Naisten ja tyttöjen oikeuksien korostamista pidettiin sekä pidetään yhä esillä Suomen ulkopolitiikassa. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, miksi se nousee esiin myös perusteluissa. Naisten oikeuksien paraneminen nousee myös aineistossa esille, samalla kun kuitenkin todetaan, että asetettuihin tavoitteisiin pääseminen on ollut vaikeaa. Näistä vaikeuksista esimerkkinä on naisten kiintiö parlamentissa

Mielenkiintoinen havainto on se, että aineistossa korostuu 2010-luvulla aivan tietynlainen ihmisoikeuksiin liittyvä perustelu ja puhetapa. Tässä puhetavassa kerrotaan ihmisoikeustilanteen Afganistanissa olevan huono, vaikka se onkin samaan aikaan myös parantunut ja ihmisoikeustyö on tuottanut tuloksia.

Valiokunta kiinnittää huomiota ihmisoikeuskysymyksiin. Erityisesti naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet ja muun muassa uskonnon vapaus eivät käytännössä toteudu Afganistanissa. Saavutetuista tuloksista huolimatta naiset ja tytöt ovat edelleen räikeän väkivallan kohteena. (UaVM 3/2010 vp.)

Afganistanin ihmisoikeus- ja tasa-arvotilanne on parantunut huomattavasti viimeisen 12 vuoden aikana. Edistysaskeleita ovat naisten perustuslailliset ja lailliset oikeudet sekä lisääntyneet terveydenhuolto- ja koulutusmahdollisuudet. Naisten osuus Afganistanin hallinnossa, mukaan lukien turvallisuusjoukoissa, on hitaasti kasvanut. Naisille on parlamentissa kiintiö, jonka taso on tosin vaihdellut koska sen täyttäminen on ollut vaikeaa. (VNS 8/2014 vp.)

Ulkoasianvaliokunnan mietinnössä vuodelta 2010 ja valtioneuvoston selonteossa vuodelta 2014 korostettiin ihmisoikeuksien saralla saavutettua edistystä Afganistanissa. Selonteossa korostetaan aivan erityisesti naisten oikeuksiin liittyviä edistysaskelia. Eräs tärkeä syy onnistumisten esittelemiseen saattaa olla ISAF-operaation päättymisen samana vuonna ja Suomen jatkamisen pohjustaminen ISAF:ia seuraavassa RS-operaatiossa (Resolute Support). Selonteossa mainitaan, että Suomi tulee alustavasti osallistumaan RS-operaatioon. Uuden operaation perustelu jo saavutetulla edistysaskelilla ja toiveikkailla visioilla oli päättäjien kannalta tarpeen, koska

Afganistanin turvallisuustilanteessa ei ollut 12 vuotta kestäneestä kansainvälisen yhteisön interventiosta huolimatta tapahtunut ratkaisevaa ja kestävää muutosta parempaan. Selonteoissa ja mietinnöissä afganistanilaiseen yhteiskuntaan liittyvät ongelmat tuodaan myös esille ja esimerkiksi ulkoasianvaliokunnan mietinnössä vuodelta 2012 todetaan selkeästi, että kaikilta osin edistys ei ole ollut niin nopeaa kuin on toivottu ja epäonnistumisia myönnetään tapahtuneen. Esimerkkinä tällaisesta epäonnistumisesta nostetaan esille huumeiden tuotannon lopettamisessa kohdatut vaikeudet. Samaan aikaan vaikeuksia todetaan koetun myös naisten ja tyttöjen oikeuksien saralla. Näiden ongelmien syyksi mainitaan vuosisataiset asenteet Afganistanissa. (UaVM 1/2012 vp.)

Tuolloin sotilaallisen kriisinhallinnan tarpeen päättymisen Afganistanissa ei ollut näköpiirissä. Poliitikkojen on vaikea perustella jatkamista poliittisesti epäsuositussa operaatiossa, ellei voida argumentoida operaation jo saavuttaneen ainakin joitain sille asetettuja tavoitteita. Lisäksi tulee osoittaa sillä olevan mahdollisuus tehdä itsensä tulevaisuudessa tarpeettomaksi onnistumalla pitkän aikavälin päämäärissään.

Kuten todettu Talibanin vallan aikana Afganistanin ihmisoikeustilanne oli parhaimmillaankin erittäin huono. Tätä taustaa vasten vaatimattomillakin parannuksilla ihmisoikeustilanteen oli helppo kuvailla parantuneen ja kotimaassa voitiin kertoa julkisuudessa edistystä saavutetun. Mielivaltaisten julkisten teloitusten, silpomisten ja ruoskinnan päättymisen oli erittäin näkyvä parannus entiseen. Toisaalta Talibanin paluu valtaan osoittaa, ettei julkilausuttuihin tavoitteisiin päästy, eikä länsimaalainen käsitys ihmisoikeuksista juurtunut Afganistaniin pysyvästi. Ainakaan toistaiseksi Afganistanin sisältä ei ole noussut esiin vakavasti otettavaa ja ihmisoikeuksiin todella sitoutunutta vastavoimaa.

7. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään aineistoni asiakirjojen avulla, miten Suomen osallistumista Afganistanin sodan sotilas- ja siviilikriisinhallintaoperaatioihin perusteltiin.

Apukysymyksiksi valitsin seuraavat kysymykset

-Millaisia tavoitteita Suomen osallistumiseen Afganistanin sotaan liittyy?

-Millaista toimintaa aineistossa nousee esiin?

-Mihin toiminta kohdistuu?

-Keihin toiminta kohdistuu?

Aineistoni perustelut jaoin kahteen eri ryhmään eli suomalaisia ja afganistanilaisia hyödyttäviin perusteluihin. Mielestäni jaottelu oli perusteltu ja onnistunut, sillä kriisinhallintaoperaatiota tyypillisesti perustellaan sillä, että osallistuminen operaatioon palvelee sekä suomalaisten että kohdevaltion kansalaisten etua. Tällainen tapa perustella osallistuminen korostaa molemminpuolista hyötyä ja lupaa jokaiselle kuulijalle jotakin. Muiden auttamista painottaville kansalaisille perustelut tarjoavat näkymän Suomesta auttamassa ulkomailla hätää kärsiviä. Kansallista etua painottaville operaatioon osallistumisen voitiin kertoa palvelevan Suomen kansallisen puolustuksen tarpeita ja ehkäisevän Suomeen ulkomailta kohdistuvia turvallisuusuhkia. Afganistanin interventioon osallistuminen ei ollut ainakaan aluksi puoluepoliittinen kysymys, sillä kaikki eduskuntapuolueet oikeistosta vasemmistoon kannattivat Suomen osallistumista.

Afganistanin interventioon osallistuminen voidaan nähdä osa Suomen kylmän sodan jälkeistä ulkopoliittikkaa ja siihen liittyvää länteen suuntautumista. Osallistuminen on nähtävä osana Suomen kiinnittymistä länsimaiseen identiteettiin ja kulttuuripiiriin. Ulkovalloilla ja Suomen ulkopoliittisilla tavoitteilla oli tässä suuri merkitys. Tarkasteltaessa Suomen suhtautumista Afganistaniin on otettava huomioon Yhdysvaltojen asema ja merkitys globaalissa maailmassa. Yhdysvallat oli kylmän sodan jälkeisessä maailmassa ainoa supervaltio, jonka asemaa mikään valtio ei kyennyt tuolloin haastamaan. Syyskuun 11. päivän jälkeen maailma jakautui Yhdysvaltain silmissä kahteen leiriin: liittolaisiin sodassa terrorismia vastaan ja niihin, jotka eivät tätä taistelua tukeneet. Tässä varsin mustavalkoisessa ja kahtiajakautuneessa maailmassa Suomi asemoitui yhdessä muiden länsimaiden tavoin Yhdysvaltojen liittolaiseksi ”sodassa terrorismia vastaan”.

Suomen aiempia kriisinhallintaoperaatioita ajatellen ISAF:iin osallistuminen ei ollut itsessään erikoista, sillä Suomi oli osallistunut aiemmin Balkanilla NATO-johtoisin operaatioihin vuodesta 1996 lähtien ja näin hankkinut kokemusta yhteistoiminnasta muiden NATO:n jäsenmaiden armeijoiden kanssa. ISAF:illa oli myös YK:n mandaatti, mitä ei ollut esimerkiksi Yhdysvaltojen hyökkäyksellä Irakiin. Tämä mahdollisti suomalaisille politiikoille osallistumisen perustelemisen aiemmalla toiminnalla, sillä operaation voitiin argumentoida olevan mandaatin ja voimankäytön valtuuksien osalta samanlainen kuin aiemmat IFOR, SFOR ja KFOR operaatiot Balkanilla. Tähän liittyi myös suomalainen strateginen kulttuuri. Suomessa oli totuttu osallistumaan YK:n valtuuttamiin operaatioihin ja pitämään niitä osana ulkopolitiikkaa jo vuosikymmenten ajan.

Suurin osa perusteluista vetosi humanitaarisiin ja yleisinhimillisiin perusteluihin. Tällaisia perusteluja olivat muun muassa se, että Suomen tarkoituksena on vakauttaa Afganistan, mistä olisi kiistämättä ollut hyötyä niin paikalliselle väestölle kuin kansainväliselle yhteisölle. Aineistossa toimijoista nousivat erityisesti esille naiset ja tytöt. Perusteluissa korostettiin, että Suomen eräs tavoitteista oli heidän asemansa parantaminen. Humanitaarisiin perusteluihin kuului myös Suomen pyrkimys lievittää köyhyyttä Afganistanissa. Nämä perustelut olivat normatiivisia eli ne perustuivat yleisinhimillisiin ja kansainvälisesti hyväksyttyihin tavoitteisiin.

Suomen kansallisen turvallisuuteen vetoaminen osana terrorismin vastaista taistelua nousi vahvasti esiin tutkiessani aineistoa. Vuonna 2001 oli juuri saatu esimerkki kansainvälisestä terrorismista syyskuun 11. päivän terrori-iskujen tapahduttua Yhdysvalloissa. Tämän jälkeen oli helppoa perustella, miksi kaukaisessakin maassa tapahtuvat asiat saattoivat vaikuttaa turvallisuuteen ympäri maailman. Aineistossa korostettiin, että Suomen turvallisuus on aiempaa enemmän yhteydessä globalisoituvan maailman tapahtumiin. Tämä perustelu epäilemättä vetosi monien ihmisten järkkyyneeseen turvallisuudentunteeseen. Tähän perusteluun liittyi vahvasti oletus, että Suomenkin tulisi osallistua toimintaan kansainvälistä terrorismia vastaan, koska tulevaisuudessa Suomen turvallisuus on entistä enemmän riippuvainen tapahtumista muualla maailmassa. Afganistan esitettiin maana, jota kansainväliset terroristijärjestöt voisivat myös jatkossa käyttää tukialueenaan. Samalla esitettiin, että interventioon osallistumalla tällainen toiminta olisi kuitenkin jatkossa estettävissä. Päätäväisellä toiminnalla ja muuttamalla yhteiskuntaa Afganistanissa tämän tavoitteen esitettiin olevan mahdollinen. Aineistossa annettiin ymmärtää, että tilanne Afganistanissa oli

uhka Suomen turvallisuudelle ja tätä uhkaa voitaisiin vähentää osallistumalla terrorismin vastaiseen taisteluun. Tällöin myös sotilaallinen kriisinhallinta sekä suomalaisten sotilaiden lähettäminen Afganistaniin tulisi kuulua uhkan torjumiseen käytettävään keinovalikoimaan. Tätä perustelua ei kuitenkaan suoraan käytetty aineistossa, vaan se on luettavissa lähinnä rivien välistä.

Terrorismin uhan todellisuutta perusteltiin aineistossa muun muassa vetoamalla YK:n turvallisuusneuvostoon, joka oli todennut vuonna 2001 Afganistanin tilanteen muodostavan uhan kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. YK on Suomessa perinteisesti ollut arvostettu kansainvälinen instituutio, jonka lausuntoon vetoaminen tuo perustelulle uskottavuutta. Tiivistettynä voidaan todeta, että terrorismin vastaiseen taisteluun liittyvä perustelu pohjautui uhkapuheeseen, jonka mukaan Afganistanin turvallisuustilanne vaikuttaa myös Suomen turvallisuuteen. Tässä perustelussa esitettiin Afganistanin toimivan tukikohtana kansainväliselle terrorismille. Tältä tukialueelta terroristit saattoivat tehdä terrori-iskuja ympäri maailmaa, kuten syyskuun 11. päivän iskut osoittivat. Tässä perustelussa siis esitettiin, että turvautessaan Afganistania Suomi samalla suojelee itseään.

Nato-operaatioihin osallistuminen on vaikuttanut myönteisesti Suomen asemaan Naton kumppanimaana (Puolustusministeriö 2022).

Yhteistyö Afganistanissa vaikutti myönteisesti puolustusyhteistyösuhteen kehittymiseen erityisesti Yhdysvaltojen, Saksan ja Ruotsin kanssa. (Puolustusministeriö 2022).

Hyvien suhteiden ylläpitäminen NATO-maihin ja Yhdysvaltoihin eivät nousseet aineistossa esille. Suomi ei tuolloin ollut NATO:n jäsen, joten Afganistanin sotaan osallistumista ei olisi voinut uskottavasti perustella liittolaisten tukemisella. Luultavasti hyvien suhteiden ylläpitäminen Yhdysvaltoihin olisi ollut Suomessa hyväksyttävä perustelu julkisessa keskustelussa. Suomen roolia Afganistanin sodassa käsitelleet tutkimukset osoittavat, että vaikka osallistumista ei perusteltu hyvien suhteiden luomisella ja ylläpitämisellä eri maihin ja kansainvälisiin järjestöihin, tämä tavoite selvästi eräs tärkeimmistä todellisista perusteista.

Osallistumista perusteltiin myös sillä, että osallistuminen oli kriisinhallintalain sekä Suomen ulkopoliittisen linjan mukaista. Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta ei kuitenkaan määrittele sitä, milloin Suomen tulisi osallistua kriisinhallintaoperaatioon, vaan ainoastaan antaa lailliset puitteet sille, milloin Suomi voi osallistua tällaiseen

operaatioon. On luonnollista, että virallisissa asiakirjoissa todetaan operaation lainmukaisuus ja operaation olevan kriisinhallintalain näkökulmasta mahdollinen. Lainmukaisuutta ei kuitenkaan pitäisi voida käyttää perusteena operaatioon osallistumiselle, kuten sitä aineistossa käytettiin. Lähtökohtaisesti kaikki operaatiot, joihin Suomi edes harkitsee osallistuvansa, täyttävät lain vaatimukset. Operaation perusteleminen Suomen ulkopoliittisen linjan mukaisena on sen sijaan luonteavaa, vaikka tässä tapauksessa perusteluun liittyi myöhemmän tutkimuksen perusteella myös motiiveja, jotka eivät olleet itsestään selviä. Suomen ulkopoliittiseen linjaan kuului tuolloin hyvien suhteiden ylläpitäminen NATO-maihin ja Yhdysvaltoihin, vaikka tätä ei julkisesti ilmoitettukaan.

Humanitaarisen tilanteen parantaminen Afganistanissa oli perustelu, jonka olen luokitellut afganistanilaisia hyödyttäväksi, sillä siinä osallistumista perustellaan paikallisen väestön auttamisella. Perinteisesti operaatioihin osallistumista on Suomessa perusteltu humanitaarisen tilanteen parantamisella ja paikallisen väestön hädän lievittämisellä. Näin tehtiin myös Afganistanin tapauksessa. Afganistanin humanitaarinen tilanne olikin konfliktien ja huonon hallinnon takia kaikin puolin heikko. Ensimmäinen Suomen Afganistaniin lähettämä sotilasosasto olikin CIMIC-ryhmä, joka koordinoi paikallisten asukkaiden auttamista. Suomi painotti myöhemminkin kehitysyhteistyöhankkeita ja humanitaarista työtä. Afganistanista muodostuikin Suomen tärkein kehitysyhteistyön kumppanimaa, kunnes Taliban nousi vuonna 2021 uudelleen valtaan ja yhteistyö keskeytettiin.

Suomen humanitaarisiksi ja afganistanilaisia hyödyttäviksi tavoitteiksi aineistossa mainitaan paikallisen yhteiskunnan vakauttaminen, ihmisoikeustilanteen parantaminen, oikeusvaltiokehityksen turvaaminen, konfliktien repimän maan talouden vahvistaminen, köyhyyden vastainen työ sekä väestön koulutustason nostaminen nousevat esiin aineistossa tärkeinä keinoina humanitaarisen tilanteen parantamiseksi. Nämä tavoitteet ovat luonteeltaan hyvin yleismaailmallisia ja luonteeltaan normatiivisia. Tämä tarkoittaa, että suurin osa kansainvälisistä ja kotimaisista toimijoista saattoi jakaa nämä tavoitteet ja pitää niitä tavoittelemisen arvoisina. Operaation julkilausuttujen tavoitteiden ollessa humaanit, saattoivat poliitikot myös perustella kotimaiselle yleisölle eli äänestäjille Suomen osallistumisessa Afganistanin sotaan olevan kyse paikallisen väestön auttamisesta. Tämän ansiosta operaation sotilaallista luonnetta voitiin häivyttää ja sen paikallisia avustavaa osuutta korostaa.

Erityisesti tässä perustelussa nousee esille kahtiajakoinen kuva Afganistanista. Maan esitetään toisaalta olevan köyhä ja humanitaarisen tilanteen olevan huono. Samaan aikaan aineistossa nostetaan esille Afganistanin mahdollisuudet nousta tulevaisuudessa jaloilleen ja kehittyä yhteiskuntana. Sama teema toistui perusteluissa myös jo saavutettua edistystä esiteltäessä. Toisaalta Afganistanissa oli saavutettu monissa tärkeissä asioissa kehitystä, mutta samaan aikaan edistystä ei ollut tapahtunut kaikkialla tai se oli ollut odotettua vaatimattomampaa. Perusteluissa tulevaisuudenkuva oli luonnollisesti pohjimmiltaan optimistinen, samaan aikaan kun vaikeudet olivat niin selviä, että niitä ei voinut vain sivuuttaa.

Afganistanin sotaan osallistumisen vaikutuksia Suomeen on tutkittu operaation päätyttyä, jolloin osallistumisesta maksettua hintaa ja vastaavasti sillä saavutettuja hyötyjä on voitua arvioida objektiivisemmin. Ensimmäisenä tutkimuksensa ehti julkaisemaan Puolustusministeriö, jonka vuonna loppukesästä vuonna 2022 julkaistu selvitys sai osakseen myös kritiikkiä. Raporttia voisi kuvailla suppeahkoksi ja pääasiassa puolustusministeriön hallinnonalaan koskevaksi. Selvityksessä todettiin, että vaikka Afganistanin vakauttaminen epäonnistui, täytyivät kuitenkin Suomen kansalliset tavoitteet, joiksi selvitys listaa muun muassa Puolustusvoimien suorituskyvyn ja osaamisen kehittämisen. Selvityksen mukaan myös osallistumiselle asetetut ulkopoliittiset tavoitteet täytyivät, sillä Suomi saavutti kyvyn toimia osana länsimaista koalitiota vaativassa kriisinhallintaoperaatiossa. Lisäksi osallistumisen tavoitteeksi mainitaan suoraan hyvien suhteiden ylläpitäminen NATO:on ja Yhdysvaltoihin. (Puolustusministeriö 2022.) Ulkopoliittisen instituutin tutkija Charly Salenius-Pasternak kritisoi raporttia tuoreeltaan. Hänen mukaansa selvitys oli suppea, eikä sellaisena ollut tarpeeksi perusteellinen arvioimaan 20 vuoden osallistumista vaativaan operaatioon. Lisäksi hänen mukaansa selvityksestä oli nähtävissä ”itsereflektion” puute. (MTV 22.8.2022.)

Puolueettoman ja perusteellisen selvityksen aiheesta toteutti Ulkopoliittinen instituutti, eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan tilauksesta. Raportti Suomi Afganistanissa 2001–2021 julkaistiin joulukuussa 2022. Laajassa raportissa painotetaan olosuhteiden muuttuneen Afganistanissa merkittävästi tarkastelujaksolla. Lisäksi todetaan, että Suomen osallistumista interventioon Afganistanissa motivoivat hyvin erilaiset tavoitteet, eivätkä nämä tavoitteet olleet aina selkeitä tai edes keskenään ristiriidattomia. Erityisenä motiivina kuitenkin nostetaan esiin Suomen halu ylläpitää sekä samalla vahvistaa kansainvälisiä kumppanuuksia. Onnistumisina raportti pitää Suomen

kahdenvälisten suhteiden lujittumista Yhdysvaltoihin ja tärkeisiin Euroopan unionin maihin kuten Saksaan. Suomen myös arvioidaan hyötynneen NATO-yhteistyön vahvistumisesta sekä poliittisella että teknisellä tasolla. Myös suhteiden lujittuminen toisiin pohjoismaihin todetaan raportissa hyödyttäneen Suomea. Myös Suomen kerrotaan nostaneen profiiliaan EU-maana erityisesti osallistumisellaan EUPOL-operaatioon. Samalla kuitenkin nostetaan esiin kysymys siitä, kuinka kustannustehokkaasti nämä edut syntyivät osallistumalla Afganistanin interventioon. Raportissa todetaan suoraan tällaisen arvioimisen olevan jälkikäteen mahdotonta. Suurimmaksi ongelmaksi raportissa nostetaan kansainvälisen intervention heikko valmistelu ja kyvyttömyys ymmärtää Afganistanin sisäisiä olosuhteita sekä kulttuuria. Tutkimus myös nostaa esiin sen, ettei todellisia syitä Afganistanin sotaan osallistumiseen tuotu julkisuudessa, esiin vaan niitä pikemminkin peiteltiin. (Mustasilta et al. 2022.)

Valtioneuvosto käynnisti myös aiheesta oman selvitystyönsä, jonka seurauksena syntyi raportti vuonna 2023. Hankkeen tarkoituksena oli tutkia, miten Suomen toiminta vaikutti Afganistanissa ja millaisia tuloksia Suomi saavutti. Lisäksi hanke arvioi tapaa, jolla toiminnan vaikuttavuutta arvioitiin. Raportti sisältää ehdotuksia kriisinhallinnan tulosten ja vaikuttavuuden lisäämiseksi. Lisäksi tutkimus esittää suosituksia siitä, miten muun muassa vaikutusten arviointia ja siihen liittyviä menetelmiä voitaisiin kehittää. Raportissa Suomen toimintaa käsitellään myös kriittisesti. Tutkimuksessa todetaan samat perusongelmat, jotka myös muut aiheesta tehdyt tutkimukset ovat nostaneet esille. (Valtioneuvosto 2023.)

Afganistan-kriisinhallinnan poliittisia tavoitteita on pidetty epäselvinä, epätarkkoina, etäisinä, liian laveina ja ylimalkaisina. Vaikeasti hahmotettavat tavoitteet saattoivat myös heikentää kansalaisten tukea operaatiolle. (Valtioneuvosto 2023, 32.)

Afganistanissa Suomi törmäsi kriisinhallinnan keskeiseen haasteeseen. Joukot toimivat useimmiten avoimen sotakentän sijaan siviiliyhteiskunnan joukossa. Tätä yhteiskuntaa heidän on määrä suojella. Kenraali Robert Smith on pyrkinyt käsitteellistämään ihmisten keskellä käytävän sodan tai kriisinhallintaoperaation kehityskulkuja. Ensiksikin länsimaiset armeijat eivät toimi alueella miehittäjinä, joiden tarkoituksena on pitää aluetta hallussaan. Sen sijaan tarkoituksensa on pitää yllä sellaisia olosuhteita, joiden vallitessa poliittinen ratkaisu kriisiin on mahdollinen. Tätä toimintaa voidaan

kutsua rauhaan pakottamiseksi. Toinen muutos on tapahtunut toimintaympäristössä, jossa taisteluita ei käydy enää taistelukentällä, jossa ei ole siviileitä. Taistelut käydään siviiliväestön keskuudessa ja tämä pakottaa armeijat ottamaan toimintaa suunnitellessaan yleisön reaktion huomioon entistä enemmän. Kolmas muutos on, että konfliktit ovat muuttumassa ajattomiksi. Poliittiset ratkaisut vievät aikansa ja sotilaiden luomia olosuhteita, joissa poliittinen ratkaisu on ylipäänsä mahdollinen, on helppo horjuttaa. Neljäs muutos on länsimaisten armeijoiden herkkyyys omien joukkojen tappiolle, jolloin niitä pyritään aktiivisesti välttämään. Viides muutos on se, että vanhoille aseille löydetään uusia käyttötapoja. Länsimaisten joukkojen käyttämät aseet eivät ole sopia uudenlaiseen tilanteeseen, mutta toisaalta parempiakaan ei ole vielä saatavissa. Kuudes muutos koskee konfliktin osapuolia, jotka useimmiten muita kuin valtiollisia toimijoita. Edellä mainitut muutokset aiheuttavat sen, että jako avoimen sotatilan ja rauhan välillä hämärtyy, tilanteen liikuessa enemmän avoimen konfliktin ja sotilaallisen vastakkaisasettelun välillä. (Malkki 2008, 93–94.)

Vaikka Venäjän hyökkäys Ukrainaan osoittaa, ettei sodan kuva ole aina ja kaikkialla muuttunut, Afganistanissa Suomi tuli kohtaamaan tämän muutoksen hyvin konkreettisesti. Taliban ei ollut valtiollinen vihollinen, joka taisteli avoimesti taistelukentällä ja joka pyrki pitämään alueita fyysisesti hallussaan. Sen sijaan Taliban iski aseellisesti silloin kuin sille sopi ja piti alueita halussaan oman varjohallintonsa avulla. Talibaneja ei voinut erottaa siviiliväestön joukosta minkään ulkoisen seikan perusteella. Tavanomaisista aseista ja taktiikoista ei ollut hyötyä järjestöä vastaan taistelemisessa, ellei Taliban itse halunnut ryhtyä avoimeen taisteluun. Myös suomalaiset pelkäsivät omia tappioita. Siinä missä suomalaiset joukot partioivat aluksi täysin panssaroimattomilla maastoajoneuvoilla, varuste- ja suojaustaso nousi vuosien myötä. Lopulta joukkojen käyttöön hankittiin panssaroituja RG32M maastoajoneuvoja, jotka antoivat erityisen hyvän suojan muun muassa tienvarsipommeja vastaan. Myös sotilaiden henkilökohtaiset suojarahusteet muuttuivat raskaammiksi samassa suhteessa. Suomikin pelkäsi tappioita ja siihen liittyvää kansalaismielipiteen muuttumista. Kyseessä oli kaukana Suomesta tapahtuva konflikti, joten yhteiskunnan tappionsietokyky oli heikko ja kansalaismielipide saattaisi muuttua operaatioissa jatkamisen vastaiseksi. Suomessa mielipide ei ollut operaation kannalta suotuisa, ainakaan siinä saavutetun edistyksen suhteen. Vuonna 2009 tehdyn kyselyn perusteella peräti 75 % suomalaisista oli sitä mieltä, että Afganistanin tilanteen ratkaisussa oli epäonnistuttu. Tuolloin kuitenkin suurin osa vastaajista eli 67 % oli sitä mieltä, että

Suomen tulee ainakin jollain tavalla osallistua kriisin ratkaisemiseen. Sotilaallisen kriisinhallinnan Afganistanissa koki tärkeäksi 55 % vastaajista (Yle 2019.) Yleinen mielipide loi myös poliitikoille ja sotilasjohdolle paineita tappioiden välttämiseksi.

Aineistosta löytyy perustelujen yhteydessä kuvauksia myös siitä, missä ei ole onnistuttu. Huomionarvoista olivat myös ulkoasianvaliokuntien mietintöihin jätetyt vastalauseet. Vastalauseita jättivät Vasemmistoliiton eduskuntaryhmään kuuluneet kansanedustajat Annika Lapintie ja Esko-Juhani Tennilä. He jättivät vastalauseet mietintöihin UaVM 11/2007 vp, UaVM 3/2009 vp ja UaVM 3/2010 vp. Heidän vastalauseensa liittyivät muun muassa Suomen sotilaallisen läsnäolon lisäämiseen Afganistanissa. Erityisen mielenkiintoinen on vastalause vuodelta 2009. Tuolloin tilannetta Afganistanissa kutsuttiin avoimesti sodaksi: ”ISAF-operaatio on muuttunut rauhanturvaamisesta pelkäksi sodaksi vailla ulospääsyä”. Tämän lisäksi myöhemmissä vastalauseissa Afganistanin tilannetta kuvaillaan Afganistanin sisällissodaksi ja vaaditaan ulkomaisten joukkojen vetämistä maasta. Tämä osoittaa, että myös poliittisessa johdossa vaikutti henkilöitä, jotka selvästi sanoivat pitävänsä Suomen osallistumista interventioon Afganistanissa osallistumisena sotaan. Kovin laajalle tämä käsitys ei kuitenkaan tuolloin levinnyt. Vastalauseiden lisäksi muualla aineistossa ei puhuta sotaan, vaan kriisinhallintaoperaatioon osallistumisesta. Esimerkki tästä on ulkoasianvaliokunnan mietintö vuodelta 2012.

Kehitys on tietyillä aloilla kuitenkin ollut vaatimatonta tai jopa epäonnistunut, kuten korruption tai huumetuotannon torjunnassa. (UaVM 1/2012 vp.)

Olisi ehkä liian pessimististä sanoa, että Afganistanissa ei saavutettu vuosina 2001–2021 mitään, vaan länsimaat käyttivät arviolta 2 000 miljardia ja menettivät tuhansia sotilaita vain korvatakseen Taliban-hallinnon uudelleen valtaan nousseella Taliban-hallinnolla. Toisaalta Suomi täytti itse itselleen asettamat kansainväliset velvoitteensa, kuten se oli aikonutkin ja suomalaiset joukot poistuivat Afganistanin maaperältä koordinoitusti yhdessä kumppanimaiden kanssa. Afganistanissa humanitaarinen ja siviiliyhteiskuntaa tukeva työ kulki sotilaallisen tuen rinnalla ja jopa nousi sitä tärkeämmäksi. Afganistan oli erilaisine kriisinhallintaoperaatioineen tärkeä maa. Afganistanissa Suomi saattoi todistaa luotettavuutensa NATO-maille ja erityisesti Yhdysvalloille, sitoutumalla Afganistaniin lähes 20 vuodeksi. Afganistanissa Suomi saattoi esitellä sotilaallista osaamistaan ja suorituskykyään tuleville liittolaisille.

Samalla Suomi sai omaa puolustuskykyään vahvistavia oppeja. Erityisesti saadut kokemukset vaikuttivat kenttälääkintään ja siihen liittyviin käytäntöihin. Afganistanista saatu kokemus myös hyödynnettiin kotimaisen sotilaskoulutuksen kehittämisessä. Yhteistyö monikansallisessa joukossa vaativassa operaatioissa kehitti myös puolustusvoimien kykyä toimia tällaisissa operaatioissa (Puolustusvoimat 2021.) Suomi sai paljon arvokasta kokemusta toimiessaan vuorovaikutuksessa sellaisten NATO-maiden armeijoiden kanssa, jotka olivat osallistuneet taistelutoimintaan sekä kärsineet tappioita muun muassa Irakissa ja Afganistanissa.

Afganistanin sotaan osallistumisen perusteluissa kansallinen etu ja halu auttaa muita kietoutuivat yhteen. Suomalainen strateginen kulttuuri vaikutti Afganistaniin liittyvään turvallistamiseen ja uhkapuheeseen sekä siihen, miten Afganistanin sotaan osallistumista perusteltiin julkisuudessa. Strategisella kulttuurilla on osansa myös siinä, että Afganistanin sota on määrätietoisesti kieltäydytty nimittämästä Afganistanin sodaksi sekä samalla kielletty Suomen olleen eräs sodan osapuolista. Tässä asiassa poliittinen ja sotilaallinen eliitti vaikuttaa mielipiteiltään hyvin homogeeniselta joukolta, sillä kellään ei ole halua myöntää Suomen osallistuneen sotaan tai edes käydä keskustelua aiheesta. Suomalaiseen strategiseen kulttuuriin ja siihen kuului narratiiveihin ei ainakaan toistaiseksi ole mahtunut ajatus siitä, että Suomi olisi voinut olla sodan osapuoli vuoden 1945 jälkeen. Osa tästä haluttomuudesta voi johtua siitä, että Suomen osallistumisesta päätettäessä julkisessa keskustelussa ei missään vaiheessa mainittu Suomen osallistuvan sotaan tai edes taistelutoimiin verrattavaan toimintaan. Tällaisen kysymyksen esille nostaminen herättäisi kysymyksen siitä, oliko poliittinen ja sotilaallinen eliitti rehellinen kansalaisille, perustelleessaan Suomen osallistumista interventioon. Aineistossa termi Afganistanin sota esiintyy ainoastaan mietintöihin ja lausuntoihin jätetyissä vastalauseissa sekä kuvauksissa esimerkiksi Irakin tapahtumista. Yhdysvaltojen voidaan todeta käyvän sota Irakissa, mutta Afganistanin sota ei mainita. Afganistanin sota pyritään terminä selvästi häivyttämään, samoin kuin toiminnan sodanomaisuus.

Voidaan siis todeta, että ne perustelut, joilla osallistumista Afganistanin sotaan perusteltiin julkisuudessa, eivät olleet ainoita syitä Suomen osallistumiselle. Sen sijaan Suomen osallistumiseen liittyi paljon reaali poliittisia tavoitteita, joista monet liittyivät ulkopoliitiikkaan. Suomen pitkäaikainen tavoite kiinnittyä entistä tiiviimmin länsimaiseen ja eurooppalaiseen viiteryhmään tarkoitti, että Suomen jättäytyminen operaatioiden ulkopuolelle olisi tarkoittanut ainakin maan ulkopoliittisen painoarvon ja

uskottavuuden heikkenemistä. Tämä olisi pahimmassa tapauksessa saattanut tarkoittaa Suomen rajautumista pois luotettavien kumppanimaiden joukosta, kansainvälisen politiikan marginaaliin. On muistettava, että samaan aikaan monet tuoreet NATO:n jäsenmaat tai vasta jäsenyyttä tavoitelleet maat toimivat samalla tavalla. Esimerkiksi Virossa todettiin täysin avoimesti, että maan oli tärkeää osallistua Afganistanin sotaan jo ainoastaan sen takia, että sen tärkeät kumppanimaat eli pääasiassa Yhdysvallat, pitivät osallistumista tärkeänä. (Limnell & Salenius-Pasternak 2009, 6.) Myös muut Baltian maat tekivät samanlaiset johtopäätökset omasta tilanteestaan. Viron lisäksi myös Latvia ja Liettua osallistuivat Afganistanin sotaan, ennen kuin ne pääsivät NATO:n jäsenmaiksi vuonna 2005. Osallistumisen motiivit olivat samanlaiset kuin Suomessa eli osoittaa maiden sitoutuminen ja luotettavuus. Suomen tilanne oli osittain samanlainen, mutta myös erilainen. Baltian maat olivat jo aiemmin päättäneet liittyä NATO:on heti kun mahdollista, kun taas Suomella ei ollut konkreettisia suunnitelmia liittymisestä osaksi liittokuntaa. Liittymisen mahdollisuus haluttiin kuitenkin pitää avoimena. Tässä asiassa Suomi onnistui erinomaisesti, sillä liittymisprosessi NATO:n jäseneksi oli liittokunnan historian lyhyin. Erityisesti Yhdysvallat asettui selvästi Suomen jäsenhakemuksen kannattajaksi. Suomen liittymisprosessi vei lopulta alle vuoden.

Suomi on perinteisesti totuttu esittämään rauhanturvaamisen suurvaltana, eikä tähän narratiiviin sovi käsitys Suomesta sodan osapuolena. Tätä käsitystä haluttiin aineiston perusteella myös selvästi ylläpitää suomalaisessa poliittisessa puheessa, interventioon osallistumista perusteltaessa. Aineistossa ei mainita kertaakaan termiä Afganistanin sota tai kerrota Afganistanissa käytävän sotaa. Operaatioon osallistuminen sodanomaisen luonne pyritään siis aineiston perusteella häivyttämään.

Tutkielmani herättää myös lisäkysymyksiä, jotka ovat kiinnostavia mahdollista jatkotutkimusta varten. Aineistoni ei kerro, miten Suomen osallistumista Afganistanin sotaan perusteltiin mediassa ja julkisessa keskustelussa. Vaikka mietinnöt ja selonteot ovat julkisia asiakirjoja, ne eivät kuitenkaan kerro, miten asiaa käsiteltiin julkisuudessa. Media nostaa usein esille erilaisista kysymyksistä tietyt näkökulmat. Itse muistan artikkelin riippumattomasta Suomen Sotilas -lehdestä vuodelta 2014. Tuolloin lehden kolumnisti Jukka Knuuti totesi selvin sanoin, että Afganistanin sota on jo hävitty ja kansainväliset joukot tulevat vetäytymään maasta. Tämän jälkeen hän ennusti Afganistanin armeijan ”hajoavan kuin kanalauma” ja Talibanin palaavan valtaan. Kaikki tämä toteutui 7 vuotta myöhemmin. Tällaisen Afganistanin sotaan liittyvän

kriittisen kommentoinnin ja mediajulkisuuden tutkimus olisi mielenkiintoinen aihe käsiteltäväksi. Moniäänisessä kansalaisyhteiskunnassa kaikki eivät hyväksyneet tutkimiani poliittisia perusteluja, vaan niitä haastettiin ja kyseenalaistettiin myös julkisuudessa.

Toinen mahdollinen tutkimuksen kohde olisi, millaisilla poliittisilla perusteluilla Suomen osallistumista Afganistanin sotaan vastustettiin eduskunnassa tapahtuvassa poliittisessa puheessa. Osallistumista vastustavien ja puoltavien argumenttien vertailu poliittisessa puheessa voisi tarjota laajemman ymmärryksen suomalaisesta poliittisesta keskusteluilmapiiiristä Afganistanin sotaan liittyen. Eduskunnan suuressa salissa keskustelu on usein huomattavasti värikkäämpää, kuin valiokuntien suljetuissa kokouksissa. ISAF oli Suomen tärkein kriisinhallintaoperaatio vuosina 2002–2014 ja sen merkitys näkyy vieläkin monessa asiassa, erityisesti puolustusvoimissa. Suomi on tämän jälkeen osallistunut useisiin muihinkin kriisinhallintaoperaatioon, joiden perustelut olisivat tutkimisen arvoisia. Tällaisesta toiminnasta eräs esimerkki on suomalaisen jääkärikomppanian lähettäminen osaksi ranskalaista pataljoonaa Etelä-Libanoniin. Tämä tapahtui Ranskan pyynnöstä Pariisin terrori-iskujen jälkeen, kun Ranska halusi siirtää ulkomailta joukkoja kotimaahan. On selvää, että myös tähän operaatioon osallistumisella oli ulkopoliittikan hoitamiseen tähtäävä peruste.

Afganistanissa Taliban on palannut valtaan, eikä toistaiseksi liikkeelle ole Pohjois-Afganistanin hajanaista vastarintaa lukuun ottamatta löytynyt vakavasti otettavia haastajia. Maa on oikeastaan siis palannut samaan tilanteeseen, jossa se oli vuonna 2001 ennen kansainvälistä interventiota: humanitaarinen tilanne on huono, samoin ihmisoikeustilanne. Naisten oikeuksia rajoitetaan laajasti ja käytännössä kaikki Talibanin aiemmin naisille asettamat rajoitukset ovat palanneet. Maassa nähdään nälkää ja naapurimaat pelkäävät tilanteen ajavan liikkeelle pakolaisaallon. Samaan aikaan Taliban ei näytä osoittavan mitään kiinnostusta kansalaisten elinolosuhteiden parantamiseen tai uudistusten aloittamiseen. Toisaalta ilmassa on myös toivoa paremmasta. Lähes 20 vuoden aikana väestön lukutaito parani huomattavasti ja erityisesti monet naiset saivat koulutusta sekä Afganistanin mittapuulla merkittäviä vapauksia. On mahdollista, että nuorena ja aiempaa koulutetummassa väestössä elää mahdollisuus maan sisältä tapahtuvaan muutokseen. Toisaalta 74 % maan asukkaista asuu köyhällä maaseudulla, jossa moni asukas on perinteisesti täysin välinpitämätön maan politiikasta, kunhan oman perheen toimeentulo on edes jollain tasolla turvattu. Kansainvälisen yhteisön ponnistukset Afganistanissa näyttävät menneen hukkaan, mutta

vain tulevaisuus voi kertoa, jättikö interventio positiivisen kehityksen siemeniä afganistanilaiseen yhteiskuntaan.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (1994) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Balzacq, Thierry (2011) *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. New York: Routledge.
- Buzan, Barry; Waever Ole & de Wilde, Jaap (1998) *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- CMC Finland. *CMC:n tehtävät*. <https://www.cmcfinland.fi/tietoa-cmcsta/cmcn-tehtavat/> (haettu 12.12.2023)
- Crews, Robert D. & Tarzi, Amin. 2008. *The Taliban and the crisis of Afghanistan*. Cambridge: Harvard University Press.
- Crick, Emily (2012) "Drugs as an Existential Threat: An Analysis of the International Securitization of Drugs. *The International Journal of Drug Policy* 23:5, 407–414.
- Doty, Anisa; Tykkyläinen, Salla; Pyykönen, Juha & Koskimies, Tapio (2023) *Mukautuva ja kokonaisvaltainen kriisinhallinta? Suomen osallistuminen kriisinhallintatoimiin Afganistanissa 2002–2021 sekä vaikuttavuusarvioinnin kehittäminen*. Helsinki: valtioneuvoston kanslia.
- Eduskunta (2001) *Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja PTK 159/2001*.
- Gray, Colin S. (1986). *Nuclear Strategy and National Style*. Lanham: Hamilton Press.
- Holma, Heikki (2019) *Suomalaista rauhanturvaamista ja kriisinhallintaa 1956–2018*. Ylöjärvi: Suomen Rauhanturvaajaliitto ry.
- International Crisis Group (2007) *Reforming Afghanistan's police*. Asia Report 138.
- Kananen, Jorma (2017) *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Klein, Yitzhak (1991). A Theory of Strategic Culture. *Comparative Strategy* 10:1, 3–23.
- Koskela, Hille (2009) *Pelkokierre: pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kylä-Harakka Juha (2007) *Suomen osallistuminen kriisinhallintaan – konsepti Puolustusvoimien näkökulmasta*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta 211/2006.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060211>
- Lantis, Jeffrey S. (2002) Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review* 4:3, 87–113.
- Limnéll, Jarno (2009) *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Limnéll, Jarmo & Salenius-Pasternak, Charly (2009) *Miksi Afganistan on tärkeä Suomelle?* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos.
- Luoma-Aho, Mika (2024) Sota huumeita vastaan. Teoksessa Susanna Hast & Noora Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa*. Helsinki: Gaudeamus, 231–249.
- Macdonald, David (2005). Blooming flowers and false prophets: The dynamics of opium cultivation and production in Afghanistan under the Taliban. *The International journal of drug policy* 16:2, 93–97.
- Malkki, Janne (2008). Uudet sodat. Teoksessa: Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.). *Sota – Teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitoksen julkaisusarja 1, strategian tutkimuksia No 24. Helsinki: Edita Prima Oy.
- MTV uutiset (22.8.2022) *Puolustusministeriön Afganistan-selvitys julki: Suomi sai haluamansa – Afganistanin saavutukset valumassa hukkaan*.
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/puolustusministerion-afganistan-selvitys-julki->

tavoitteet-tayttyivat-suomen-osalta-afganistanin-osalta-eivat/8492764#gs.54hfph (haettu 28.2.2024).

Mustasilta, Katariina; Karjalainen, Tyyne; Stewart, Timo R. & Salo, Mathilda (2022) *Suomi Afganistanissa 2001–2021*. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.

NATO. *ISAF's mission in Afghanistan (2001–2014)*
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm (haettu 24.11.2023).

NATO. *Istanbul Summit Communiqué* (2004). <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> (haettu 24.11.2023).

Raitasalo, Jyri (2008) *Kriisinhallinta kriisissä?* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Rantapelkonen, Jari (2000) *Konfliktin, konfliktinhallinnan ja turvallisuuden käsitteet kylmän sodan jälkeen*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Rauhanturvaamislaki 1984/514.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1984/19840514>

Rousseau, David L (2006) *Identifying threats and threatening identities: The social construction of realism and liberalism*. Redwood City: Stanford University Press.

Pohjoismaiden neuvosto (2023) *Pohjoismaiden neuvoston kansainvälinen strategia*. Kööpenhamina: Nordisk Ministerråd.

Puolustusministeriö (2022) *Puolustusministeriön Afganistan-selvitys*. Helsinki: Puolustusministeriö.

Puolustusvoimat (2021) *Afganistanin operaatioista saadut hyödyt Puolustusvoimille ja operaatioalueelle Afganistanissa*. <https://puolustusvoimat.fi/-/afganistanin-operaatioista-saadut-hyodyt-puolustusvoimille-ja-operaatioalueelle-afganistanissa> (haettu 12.4.2024)

Salonius-Pasternak, Charly & Visuri, Pekka (2006). *Suomi Rauhanturvaajana 1991–2006*. Helsinki: Puolustusministeriö.

Scheuer, Michael (2011) *Osama Bin Laden*. New York: Oxford University Press.

Sergejeff, Andrei (2011). *Afganistanin Historia: Silkkitietä Kulttuurien Risteykseen*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Sivonen, Pekka (2019) Strateginen kulttuuri Ja Yhdysvaltain voimapolitiikka epätavanomaisessa sodankäynnissä ja sotilaallisissa väliintuloissa. *Tiede ja Ase*, nro. 1, 30–41.

Snyder, Jack (1976). *Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND Corporation.

Stritzel, Holger & Chang, Sean (2015) Securitization and counter-securitization in Afghanistan. *Security Dialogue* 46(6), 548–567.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Ulkoministeriö. *Kriisinhallinta*. <https://um.fi/kriisinhallinta>. (haettu 8.12.2023).

Valtioneuvosto (2004) *Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004.

Valtioneuvosto (2020) *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:30.

Valtioneuvosto (2021): *Vaikuttavaa kriisinhallintaa*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:13.

Valtioneuvosto (2023): *Mukautuva ja kokonaisvaltainen kriisinhallinta?* Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:46.

WEU (1994) *WEU document 1415*.

Whitlock, Craig (2022). *Afganistanin Sota: Pentagonin Salaiset Paperit*. Jyväskylä: Docendo.

Yhdistyneet kansakunnat. *Resolution 1386 (2001)*.

Yhdistyneet kansakunnat. *Resolution 1510 (2003)*.

Yle (2009) *Kysely: Afganistanin tilanteen hoitamisessa epäonnistuttu*. <https://yle.fi/a/3-5912425> (haettu 29.3.2024)

Aineistolähteet

Ulkoministeriö (2004) Afganistan/ISAF; Suomen osallistuminen jälleenrakennus- ja vakauttamistoimintaan (PRT-ryhmät) Pohjois-Afganistanissa.

Puolustusvaliokunnan lausunto 5/2007 vp

Puolustusvaliokunnan lausunto 1/2009 vp

Puolustusvaliokunnan lausunto 2/2012 vp

Puolustusvaliokunnan lausunto 15/2014 vp

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 19/2001 vp

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 11/2007 vp

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 3/2009 vp

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 3/2010 vp

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 1/2012 vp

VNS 5/2001 vp. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle.

VNS 6/2004 vp. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004.

VNS 2/2007 vp. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 29.10.2007.

VNS 1/2009 vp. Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittikka 2009

VNS 1/2010 vp. Valtioneuvoston selonteko Afganistanin tilanteesta ja Suomen osallistumisesta ISAF-operaatioon.

VNS 8/2014 vp. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Afganistanin tilanteesta, Suomen kokonaistuesta Afganistanille ja suomen osallistumisesta sotilaalliseen kriisinhallintaoperaatioon "Resolute Support".

Liite 1. Tekstissä esiintyvät lyhenteet

ANP	Afghan National Police, Afganistanin kansallinen poliisi
ETYJ	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö
CIMIC	Civil-Military Cooperation, siviili-sotilasyhteistyö
EU	Euroopan unioni
EUPOL	European Union Police Mission in Afghanistan, Euroopan unionin poliisioperaatio Afganistanissa
IFOR	Implementation Force, Nato-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Bosnia-Hertsegovinassa
MOT	Mobile Observation Team, liikkuva tarkkailuryhmä
SFOR	International Security Assistance Force, Nato-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Afganistanissa
ISAF	International Security Assistance Force, Nato-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Afganistanissa
KFOR	Kosovo Force, Nato-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Kosovossa
NATO	North Atlantic Treaty Organization, Pohjois-Atlantin puolustusliitto
NSE	National Support Element, kansallinen tukielementti
OIR	
OMLT	Operational Mentoring and Liaison Teams, operatiivinen mentorointi ja yhteistoimistaryhmä
PRT	Provincial Reconstuction Team, jälleenrakennus- ja vakauttamisryhmä
RoE	Rules of Engagement, voimankäytösäännöt
RS	Resolution Support, NATO-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Afganistanissa

SFOR	Stabilization Force, IFOR-operaatiota seurannut Nato-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Bosnia-Hertsegovinassa
UNAMA	United Nations Assistance Mission in Afghanistan, YK-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Afganistanissa
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon, YK-johtoinen kriisinhallintaoperaatio Libanonissa
WEU	Western European Union, Länsi-Euroopan unioni
YK	Yhdistyneet kansakunnat